

**T.C.
STANBUL MEDEN YET ÜN VERS TES
L SANSÜSTÜ E T MENST TUSÜ
TAR H ANAB L MDALI**

**AMER KA AR V BELGELER N N I I INDA ABD
YÖNET M N N TÜRK YE'YE BAKI I (1945-1953)**

**Yüksek Lisans Tezi
SEM HA AKDEN Z**

TEMMUZ 2019

**T.C.
STANBUL MEDEN YET ÜN VERS TES
L SANSÜSTÜ E T MENST TUSÜ
TAR H ANAB L M DALI**

**AMER KA AR V BELGELER N N I I INDA ABD
YÖNET M N N TÜRK YE'YE BAKI I (1945-1953)**

**Yüksek Lisans Tezi
SEM HA AKDEN Z**

**DANI MAN
PROF. DR. RECEP KARACAKAYA**

TEMMUZ 2019

BİLDİRİM

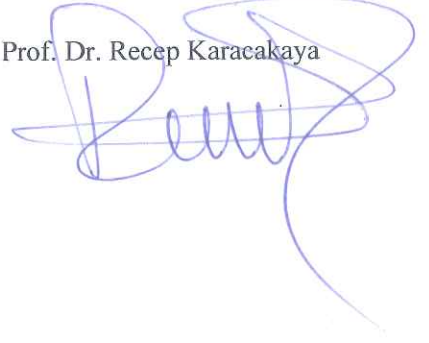
Hazırladığım tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu, akademik ve etik kuralları gözeterek çalıştığımı ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt ederim.

Semiha Akdeniz

Danışmanlığını yaptığım işbu tezin tamamen öğrencinin çalışması olduğunu, akademik ve etik kuralları gözeterek çalıştığını taahhüt ederim.

Prof. Dr. Recep Karacakaya

İMZA SAYFASI

Semiha Akdeniz tarafından hazırlanan ‘‘Amerika Arşiv Belgelerinin Işığında ABD Yönetiminin Türkiye'ye Bakışı (1945-1953)’’ başlıklı bu yüksek lisans tezi, Tarih Anabilim Dalında hazırlanmış ve jürimiz tarafından kabul edilmiştir.

JÜRİ ÜYELERİ

Tez Danışmanı:

Prof. Dr. Recep KARACAKAYA

Kurumu: İstanbul Medeniyet Üniversitesi

Üyeler:

Doç. Dr. Mert SUNAR

Kurumu: İstanbul Medeniyet Üniversitesi

Doç. Dr. Ramazan Erhan GÜLLÜ

Kurumu: İstanbul Üniversitesi

İMZA

Tez Savunma Tarihi: 19.07.2019

ÖNSÖZ

Bu ara tırmanın konusu Truman Ar ivi belgelerine dayanarak 1945-1953 arası Amerikan Ba kanı Harry S. Truman dönemi Amerikan yönetiminin Türkiye'ye bakı ıdır. Belirtilen yıllar aynı zamanda So uk Sava dönemi de oldu ndan ve dönemin dı politikasının temellerinin iyi anla ılması amacıyla tezin zaman aralı ının dı ma ıkılarak 1945 yılı öncesine de genel bir bakı la de inilmi tir. Türk-Amerikan ili kilerini inceleyen bu tezde dönemin politikalarını etkileyen siyasi olaylar ele alınmı ve bunlar kronolojik sıraya göre verilmeye alı ılmı tir.

Türkiye'nin 1945-1953 arası dı politikası iki bölüme ayrılarak incelenebilir. Birinci bölüm smet nönü ve Cumhuriyet Halk Partisi hükümeti dönemi, ikincisi ise Adnan Menderes ve Demokrat Parti hükümeti dönemidir. Belirtilen tarih aralı ında ele alınan Türk-Amerikan ili kileri, ABD yönetimi açısından da Ba kan Harry S. Truman dönemidir. Bu dönemin politikaları incelenirken daha önceki ya anan siyasi olaylara bir göz atmak gerekmektedir. Zira belirtilen tarihlerde uygulanan politikalar daha öncesinde ya anan bazı önemli iç ve dı siyasi geli melerin gölgesinde belirlenmi tir. Bu nedenle sava öncesi iç ve dı geli melere bakılması, üzerinde durulacak dönemin dı politikasını anlamak açısından önemlidir.

Tezin birinci bölümünde 1945 yılı öncesinde ya anan iç ve dı geli melerin so uk sava döneminde Türk dı politikasının belirlenmesindeki rolü ele alınarak ana konunun temelini olu turan önemli geli melere de inilmi tir. II. Dünya Sava ı Sonrası Sovyet tehdidi kar ısında Türkiye'nin destek arayı ları, ABD politikasının ekillenmesine neden olan olaylar ve dı politikadaki geli melerin Türkiye'nin iç politikasına etkileri tezin ikinci bölümünde ele alınmı tir. Son bölümde ise tezin ana konusu güvenlik sorunu i lenmi tir.

Konular ele alınırken bu dönemle ilgili yazılmı tezler, makaleler ve kitaplar incelenmi olup, konunun ar iv belgelerine dayalı olan bir ara tırma olmasından dolayı daha fazla birincil kaynak kullanılmasına özen gösterilmi tir.

Bu alı mayı yaparken pek çok de erli insandan yardım aldım. Bu alı ma fikrini ilk payla tı ımda beni yreklendirerek çalı mam boyunca sabırla ve titizlikle bana yol gösteren, anlayı la yakla arak her zorlu un altından kalkmamı sa layan ve fikirleriyle yolumu aydınlatan de erli Hocam Prof. Dr. Recep KARACAKAYA'ya ne kadar te ekkür etsem azdır. Kendisine minnettarım. Çalı mamın en ba ından sonuna kadar özellikle Amerika'daki ara tırma ve çalı malarım boyunca maddi ve manevi destekleriyle hep yanımda olan, fikirlerini benimle payla an, yardıma ihtiyacım oldu unda kıymetli zamanlarından ayırmakta hiç tereddüt etmeyen Doçent Dr. Sabri  FT ve de erli e i Semra  FT 'ye sonsuz te ekkür ederim. Bu alı mayı yaparken benden hiçbir konuda deste ini esirgemeyen, yardımcı olan de erli aileme ve özellikle karde im Abdulhamit AKDEN Z'e çok te ekkür ederim. Amerika'daki çalı malarım boyunca bana keyifli bir ortam sa layan ve güler yüzleriyle motivasyonumu artıran Kansas State niversitesi ve Hale Kütüphanesi alı anlarına ve yine ar iv ara tırmalarımnda bana yardımcı olan de erli kütüphaneci David HOLBROOK'a te ekkür ederim.

Semiha AKDEN Z

Temmuz 2019

ÖZET

AMERİKA ARŞİV BELGELERİNİN İNDA ABD YÖNETİMİNİN TÜRKİYE'YE BAKIŞI (1945-1953)

Akdeniz, Semiha

Yüksek Lisans Tezi, Tarih Anabilim Dalı

Danışman: Prof. Dr. Recep Karacakaya

Temmuz, 2019. 157 sayfa.

Bu çalışma 1945-1953 yılları aralığında Amerika Birleşik Devletleri Başkanı Harry S. Truman dönemi Türk-Amerikan ilişkilerine odaklanmaktadır. Araştırmada zikredilen zaman dilimi içinde iki ülke ilişkilerini derinden etkileyen önemli konulara değinilmiştir. Bunlar Truman Doktrini, Marshall Planı, Askeri Yardım Programı ve NATO ile olan ilişkilerdir. Türk-Amerikan ilişkilerinin temelini oluşturan bu konuların ekonomik, askeri ve siyasi kökenleri olup etkileri günümüze kadar uzanmaktadır. Çalışma bu konuları iki ülkenin “güvenlik sorunu” kapsamında ve tarihsel açıdan ele almaktadır. Tezin çıkış noktası, belirtilen tarihlerde Amerikan yönetiminin Türkiye'ye bakışını Amerikan arşiv belgelerine dayanarak ortaya koymaktır.

Anahtar Kelimeler: Soğuk Savaş, Güvenlik Sorunu, Dış Politika, Truman Doktrini, Marshall Planı, Askeri Yardım Programı, NATO.

ABSTRACT

THE INTERNATIONAL RELATIONS BETWEEN TURKEY AND USA IN 1945-1953 ACCORDING TO THE AMERICAN ARCHIVES

Akdeniz, Semiha

Master Thesis, Department of History

Supervisor: Prof. Recep Karacakaya

July, 2019. 157 pages.

This study focuses on the Turkish-American relations during the US President Harry S. Truman between 1945-1953. Some significant issues that affected the the relations between the two countries in this period are addressed. These issues include Truman Doctrine, Marshall Plan, Military Aid Program, and relations with NATO. These issues have economic, military, and political origins and their long term effects extend to present time. This study examines these issues in the context of "security problem" from a historical perspective. The motivation of the thesis is to demonstrate the American administration's perception about Turkey based on the documents from the American archives.

Key Words: Cold War, Security Problem, Foreign Policy, Truman Doctrine, Marshall Plan, Military Aid Program, NATO.

Ç NDEK LER

<u>ÖNSÖZ</u>	I
<u>ÖZET</u>	III
<u>ABSTRACT</u>	IV
<u>Ç NDEK LER</u>	V
<u>KISALTMALAR</u>	VII
<u>G R</u>	1

Bölüm I

1.1945 YILI ÖNCES TÜRK Dİ POL T KASINI ETK LEYEN FAKTÖRLER.....	5
1.1.1945 Yılı Öncesinde Ya anan Geli melerin So uk Sava Döneminde Türk Dı Politikasının Belirlenmesindeki Rolü.....	5
1.2.Sava Sırasında Türkiye'nin ç ve Dı Politikası.....	8

Bölüm II

2.II. DÜNYA SAVA I SONRASI Ç VE Dİ D NAM KLER.....	18
2.1.II. Dünya Sava ı Sonrası Sovyet Tehdidi Kar ısında Türkiye'nin Destek Arayı ları ve ABD Politikasının ekillenmesi.....	18
2.2. Dı Politikadaki Geli melerin Türkiye'nin ç Politikasına Etkisi.....	21
2.3.1950-1953 Arası Dönemde zlenen Politikalar ve Bunun ABD le li kilere Yansımaları.....	29
2.4.So uk Sava Dönemi Türk ve Amerikan Dı Politikası.....	34

Bölüm III.

3.GÜVENL K ARAYI I.....	41
3.1.Türkiye'nin ve ABD'nin Güvenlik Anlayı ları ve Politikaları.....	41
3.2.Truman Doktrini ve Türkiye'nin Ekonomik ve Askeri Yönden ABD'ye Ba ımlı Hale Gelmesi.....	52

3.3.Marshall Planı'ndan NATO'ya : Türkiye'nin Birli e Katılması.....	72
3.4.Kore Sava ı ve Türkiye'nin Batı Müttefikli indeki Yerini Sa lamla tırması.....	111
Sonuç.....	121
Kaynakça.....	125
Ekler.....	132
Özgeçmi	146

KISALTMALAR

ABD: Amerika Birle ik Devletleri

a.g.b: Adı ge en belge

a.g.e: Adı ge en eser

a.g.m: Adı ge en makale

B.k.z: Bakanız

CENTO: (Central Treaty Organization) Merkezi Antla ma Te kilatı

CHP: Cumhuriyet Halk Partisi

CIA: (Central ntelligence Agency) Merkezi stihbarat Te kilatı

Cong: Congress

DDEPLMA: Dwight D. Eisenhower Presidential Library and Museum Archive

DP: Demokrat Parti

EAM: (Ethniko Apeleftherotiko Metopo) Ulusal Kurtulu Cephesi

Ed: Editör

FRUS: Foreign Relations of the United States

HSTPLMA: Harry S. Truman Presidential Library and Museum Archive

M T: (Milli Emniyet Hizmeti) Milli stihbarat Te kilatı

NATO: (North Atlantic Tready Organization) Kuzey Atlantik Antla ması Örgütü

No: Numara

S: Sayı

s: Sayfa

Sess.: Session

SSCB: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birli i

TBMM: Türkiye Büyük Millet Meclisi

USA: United States of America

vb: ve benzeri

vd: ve di erleri

US: Birle ik Devletler

UNRRA: (United Nations Relief and Rehabilitation Administration) Birle mi
Milletler Yardım ve Rehabilitasyon daresi

G R

Türkiye ve Amerika arasındaki ilişkinin temeli 1800'lere kadar dayanmaktadır. O dönem Osmanlı Devleti ile başlayan diplomatik ilişkiler daha sonra ticari ilişkilerle gelişmiştir. İlk Amerikan Sefarethanenin 1831'de açılması ile bu ilişkiler önemli bir boyut kazanmıştır. Ancak bu durum I. Dünya Savaşı'nda Amerika'nın Almanya'ya savaş ilan etmesi ve bu nedenle Türkiye'nin 20 Nisan 1917'de ABD ile olan ilişkisini kesmesine kadar devam etmiştir. Osmanlı Devleti'nin yıkılmasını müteakip Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulması ile 17 Şubat 1927'de ilişkiler yeniden kurulmaya başlamıştır. Günümüzün yakın ilişkisi ise 12 Temmuz 1947 tarihli Truman Doktrini'nin uygulanması ile başlamıştır. Bu doktrin ve sonrasında devam eden Marshall Yardımı, Askeri Yardım Programı ve Çoklu Güvenlik Anlaşması ile Türkiye askeri ve ekonomik alanlarda Amerika Birleşik Devletleri'nden yardım alarak II. Dünya Savaşı'ndan sonra ortaya çıkan ekonomik bunalımı ve Sovyet (komünizm) tehlikesini bertaraf etmeyi amaçlamıştır.

Bilindiği gibi Türkiye II. Dünya Savaşı'na katılmamıştır fakat bu savaşın etkilerini fazlasıyla hissetmiştir. Savaşta jeopolitik konum nedeniyle savaş boyunca askeri harcamalara çok fazla ödenek ayırmak zorunda kalması gelişmekte olan Türkiye'nin tarım, ticaret ve sanayi gibi alanlarını sekteye uğratmıştır. Bu duruma savaş psikolojisinden etkilenmiş, vergilerle bunalım Anadolu halkının hezeyanları ve Sovyet Rusya'nın Komünist yayılcı politikalarının etkileri de eklenince Türkiye için bu süreç oldukça yıpratıcı olmuştur. Bu nedenlerle Türkiye hem gelişmesinin önündeki ekonomik problemleri kaldırmak hem de ülkenin bağımsızlığını ve toprak bütünlüğünü koruyabilmek için ittifak arayışına girmiştir ve tercihini Batı'dan yana kullanmıştır. Türkiye'nin geçmiştene gelen Batılılaşma serüveni göz önüne alındığında ve ülkenin kurulduğu ilk andan itibaren en büyük hedefi çağdaşlaşma ve batılılaşma olduğundan yüzünü bu nedenlerle Batı'ya çevirmesi doğaldır. Bunda etkili en önemli faktör ise Batı'nın bilim ve teknikte daha ileride ve ekonomik olarak da daha refah içinde olmasıdır.

Türkiye'nin ayrıca So uk Sava döneminde var olan iki kutuplu dünya içerisinde bir seçim yapması gerekiyordu; ancak Rusya'nın Türkiye'nin rejimi ve toprak bütünlü ü açısından bir tehlike arz etmesinden dolayı kalan tek seçenek Batılı devletlerdi. Bu dönemde Batılı devletler sava yorgunu ve ekonomik olarak ise bir hayli yıpranmış haldeydiler. Ancak yine de Türkiye'ye göre daha iyi durumdaydılar. Özellikle İngiltere bunların başında geliyordu. İngiltere'nin de sava sonrası yerini Amerika Birleşik Devletlerine bırakması ile Türkiye aradığı müttefike kavuşmuştu.

Bu ara tırma ABD Başkanı Harry S. Truman dönemindeki Türk-Amerikan ilişkilerini, konu ile alakalı Amerikan arşiv belgeleri ışığında ele almaktadır. Kullanılan belgeler FRUS belgeleri olmayıp Truman Arşivi'nden alınmış özgün belgelerdir. Bu bağlamda incelenen konu alanında yapılmış benzer konuları içeren ara tırmalardan ayrılmaktadır. Amerikan belgelerine göre ABD-Türkiye ilişkilerinin ele alınmasından maksat iki ülke arasındaki ilişkileri tarihsel anlamda irdeleyerek günümüz ilişkilerine ışık tutmak ve Amerikalıların bakış açılarını ortaya koymaktır. Ayrıca devletlerarası ilişkilerin uzun vadede oluşmuş ve sürekli değişken bir yapı arz etmesinden dolayı bugünkü Türk-Amerikan ilişkilerinin temelinde yatan etmenleri anlayabilmek adına doğrudan tarihsel bir çerçevede bunu irdelemek ve bu anlamda tarihsel açıdan katkıda bulunmak bir diğer amaçtır.

Bu ara tırmada ele alınan konu zamanı ve içeriği bakımından hem tarih hem de uluslararası ilişkiler alanını kapsadığından iki alanda da konunun belli zaman aralıkları ile alakalı ara tırmalar yapılmıştır. Bunlar içinde en dikkat çekenler Akın Berk Pakel'in "*1945-1980 Yılları Arasında Türk-Amerikan İlişkileri: Güvenlik Arayışı, Değişim ve Adaptasyon*" ve Ayegül Güler'in "*So uk Sava Sonrası Türkiye-ABD İlişkileri: Bölgesel ve Küresel Etkileşim*" isimli yüksek lisans tez çalışmalarıdır. Bu tez çalışmaları uluslararası ilişkiler alanında yazıldığından ikinci el kaynak kullanılarak yapılmış güzel çalışmalardır. Tarih alanında bu konuda çalışılmış tezlere Rıfat Melih Akta'nın "*1950-1960 Demokrat Parti Dönemi Türk-Sovyet İlişkilerinde Amerikan Faktörü*" ve Nuri Karaka'nın "*Türk-Amerikan Siyasal İlişkileri 1939-1952*" isimli doktora tezleri birer örnektir. Nazmiye Çidem Avcı Kanat'ın "*Türk-Amerikan İlişkileri ve Basındaki Yansımaları (1945-1952)*", Gülendam Do ramacı'nın "*Demokrat Parti Dönemi Türk-Amerikan İlişkileri (1949-1960)*" ve son olarak Faruk Celep'in "*Hürbilet Gazetesi*" adındaki yüksek lisans tezleri de örnek olarak verilebilir. Bu

tezlerden Akın Berk Pakel'in tezi 1945-1980 yılları arasındaki dönemin siyasi, ekonomik ve askeri gelişmeleri içinde Türk-Amerikan ilişkilerini ele almıştır. Tezde zikredilen dönem içerisinde iki ülke ilişkilerinin diğer ülkelerle olan ilişkilerine yansımalarına ve bölgesel politikalara değinilmiştir. Aytegin Güler'in tezi, Türk-Amerikan ilişkilerini Soğuk Savaş döneminde başlayarak 11 Eylül olayı sonrasında kadar ele almıştır. Bu bağlamda iki ülke arasındaki ilişkileri bölgesel, politik ve ekonomik örgütlenmeler ve gelişmeler çerçevesinde incelemiştir, bunun iki ülke ilişkilerine etkilerini ve sonuçlarını değerlendirmiştir. Rifat Melih Akta'nın tezi, Demokrat Parti döneminde Türk-Sovyet ilişkilerini etkileyen Amerika ve onun Türkiye üzerinden uyguladığı politikaları ele almaktadır. Tez o dönem Adnan Menderes'in özel kalem müdürü olan H. Basri Akta'nın özel arşivinden yararlanılarak hazırlanmıştır. İçerisinde dönemle ilgili değerli bilgilere ulaşılmaktadır. Tezde Sovyetler Birliği'nden gelen notalar ve Türkiye tarafından bunlara verilen cevaplar dikkati çekmektedir. Yine eş zamanlı olarak ABD girişimlerine ve Türk-Amerikan ilişkilerine değinilmektedir. Nazmiye Çiğdem Avcı Kanat'ın tezi, II. Dünya Savaşı sonrası Türk-Amerikan ilişkilerini Türk basınındaki verilere dayanarak ele almıştır. O dönem bu ilişkilerin sadece siyasi, politik ve ekonomik ilişkilerle sınırlı kalmayıp kültür ve eğitim konularında da var olduğunu ortaya koymuştur. İki ülke ilişkilerinin yansısı Sovyet Rusya ile Türkiye ilişkilerini etkileyen dönemin önemli olayları da bu tezde ele alınan konular arasındadır. Gülşen Doğan'ın tezinde, Türk-Amerikan ilişkilerini, Sovyet Rusya'ya karşı Amerika'nın Türkiye üzerinden uyguladığı politikaları dönemin önemli olayları çerçevesinde ele almıştır. Ayrıca bu iki ülkenin Sovyetler Birliği'ne karşı müttefik haline gelmesinin sonuçlarına ve Türkiye'nin Orta Doğu ile alakalı olan siyasi örgütlenmelerin içinde yer almasına ve bunların etkilerine değinmiştir. Faruk Celep'in tezi İstanbul Şişli Sendikaları Birliği'nin yayın organı olarak 1948-1950 yılları arasında yayınlanmış olan Hürbilet gazetesine dayanarak Türkiye'deki sendikal faaliyetleri incelemiştir. Bu incelemeyi yaparken komünizmin sendikal faaliyetlere etkilerine değinmiştir. Hürbilet gazetesi yürüttüğü antikomünist düüncüye dikkat çekmek ve bu düüncüyü daha etkili kılmak amacıyla özellikle Amerika'dan birçok örnek ve karşılaştırmalar yapmıştır. Bu bağlamda Türkiye ve Amerika'daki komünist karşıtlığını ve bunun gerekçelerini basın ve sendikalar üzerinden vermiştir. Nuri Karakaş'ın tezinde Türk-Amerikan

ili kilerini 1939-1952 yılları arasında incelemi bu ba lamda Türkiye'nin ileriki dönemdeki Türk-Amerikan ili kilerinin dayanak noktasını, neden ve sonuç ili kileri içerisinde ele alarak döneme genel bir bakı sa lama açısından alanında özgün bir çalı ma yapmı tır. Özellikle bizimde bu tezde ele aldı ımız konuları gerek ar iv belgeleri ve gerekse ikincil kaynaklara dayanarak ele almı tır. Konular kronolojik sıraya göre takip etti inden bu dönem Türk dı politikasının yönünü ve bu yönü tayin eden faktörleri görmemiz açısından da önemli bir çalı madır. Çalı ma FRUS belgeleri kullanılarak yapıldı ndan bizim kullandı ımız ar iv belgelerinden bu yönüyle ayrılmaktadır. Adı geçen tezler alanında yapılmı güzel ara tırmalara birer örnektir.

Bu çalı ma Truman Ar ivi belgeleri kullanılarak hazırlandı ndan ve konuyu Amerikan tarafının bakı açısından ele alarak bu yönüyle yapılmı di er çalı malardan ayrılmaktadır. Tez çalı ması yapılırken kar ıla ılan en büyük sorun Amerikan yönetiminin ya anan bazı iç politik geli melerden dolayı ar ivlere eri imi zaman belirtmeden bir süre kapatması olmu tur. Türkiye' de Cumhuriyet kanlı ı Ar ivi'ne yapılan ba vuru sonuncu tarafımıza 96 belge gönderilmi tir. Ancak bu belgelerden iki tanesi dı nda kalan tüm belgeler ara tırılan dönemin Truman Ar ivi kaynakları ile kar ıla tırılmasına izin vermeyen ve içerik olarak da konu ile örtü meyen belgeler olmasından dolayı kullanılamamı tır. Tezde kongre konu maları, basın bildirimleri, kanunlar, kanun hükmünde bir kararname ile memorandumlar ve devlet ileri gelenleri arasındaki yazı malar birincil kaynak olarak kullanılmı tır. Bu belgeler ı ı nda Truman politikaları irdelenmi tir. Tez çalı masının bu yönüyle ba ka ara tırmacılara da yardımcı olabilmesi hedeflenmi tir. Bu çalı mada ayrıca hem uluslararası ili kiler hem de tarih alanlarında yazılmı Türkçe ve ngilizce birçok eserden faydalanılmı tır. Bu eserlerden Türkçe olan kitaplara örnek olarak Mehmet Gönlübol editörlü ündeki “*Olaylarla Türk Dı Politikası*”, Baskın Oran'ın “*Türk Dı Politikası*” ve Sina Ak in editörlü ündeki “*Türkiye Tarihi 4- Ça da Türkiye*” ve Faruk Sönmezo lu'nun “*ki Sava Sırası ve Arasında Türk Dı Politikası*” ve “*II. Dünya Sava ndan Günümüze Türk Dı Politikası*” kitapları verilebilir. ngilizce eserlere ise, George S. Harris'in “*Troubled Alliance*”, Douglas Little'in “*American Orientalism*”, Nur Bilge Criss editörlü ünde hazırlanmı olan “*American Turkish Encounters Politics and Culture 1830-1989*” ve Walter LaFeber'in “*America, Russia, and the Cold War 1945-1992*” örnek verilebilir.

BÖLÜM I

1. 1945 YILI ÖNCES TÜRK Dİ POL T KASINI ETK LEYEN FAKTÖRLER

1.1. 1945 YILI ÖNCES NDE YA ANAN Ç VE DI GEL MELER N SO UK SAVA DÖNEM NDE TÜRK Dİ POL T KASININ BEL RLENMES NDEK ROLÜ

I. ve II. Dünya sava ları arasında geçen dönem boyunca Türk di politikasına hâkim olan anlayı Lozan Antlaşması'yla sa lanan durumu korumak olmu tur. Bu anlayı Türkiye'nin bölgede kendi güvenli ini sa lamak ve olu abilecek herhangi bir tehdit kar ısında sorunları barı çı yollarla halletmek anlayı ndan ileri gelmektedir. Türkiye'nin di politikasındaki bu anlayı ı özellikle Avrupalı devletlerin sürdürmeye çalı tı ı denge politikasına da olumlu anlamda etki etmi tir.¹ Bu dönemde, Avrupa devletlerinin di politika anlayı ma ise Versay Antlaşması temeline dayanan iki farklı bakı açısı hâkimdi. Almanya ve talya'nın ba mı çekti i revizyonist devletler Versay Antlaşmasından sonra olu an durumun de i tirilmesini amaçlarken, Anti revizyonist devletlerin ba mı çeken ngiltere ve Fransa ise adı geçen antlaşma ile sa lanan düzenin devam ettirilmesini amaçlıyordu. Kısaca iki dünya sava ı arası dönem bu iki grubun siyasal, politik, kültürel, ideolojik ve askeri olarak birbirlerine mücadele etti i dönemdir.²

Türkiye II. Dünya Sava ı'nın ayak sesleri duyuldu unda öncelikli olarak kendi iç problemleri ile u ra maktaydı. Atatürk'ün ölümüyle beraber en büyük problem onun bo lu unu kimin dolduraca ı oldu. O dönem görev yapan TBMM üyelerini Atatürk ve nönü beraber belirlemi lerd. Bu dönemde nönü'nün meclis içinde büyük bir

¹ Cemil Koçak, "Siyasal Tarih 1923-1950" *Türkiye Tarihi*4 - *Ça da Türkiye*, Cilt 4, Cem Yayinevi, stanbul 1990, s.154

² Cemil Koçak, *a.g.e.*, s.156

saygınlı ı vardı ve bundan dolayı 11 Kasım 1938’de smet nönü meclisin oybirli i ile Cumhuriyet kanı seçildi.³

Ülkenin içinde bulundu u durum dikkate alındı nda hem inkılapların yerle mesini, rejimin oturmasını, yenilenme ve ilerleme faaliyetlerinin devamını sa lamak hem de Atatürk’ün yerini doldurabilecek vasıfta bir cumhurba kanı seçmek gere i göz önüne alındı nda süreç hakikaten zor olmu tur.

Atatürk’ün ölümünün ardından ülke yine CHP ile yönetilmeye devam etmi ve Milli ef payesi ile smet nönü ülke yönetimini devralmı tur. Bu dönemde yönetimin her alanında smet nönü’nün a ırlı ı hissedilmi , hükümet ve meclis hukuksal boyutları nda bir varlık gösterememi tir. Bu durumun bir uzantısı olarak “*Milli ef tek seçici ve Türk dı siyasetinin de tek karar vericisi*” olmu ve bu ba lamda yönetimin en ince ayrıntısını bile elinde tutmu tur.⁴ Frederick Frey’in dedi i gibi, “*i neleyici bir gözle bakılırsa, nönü’nün nönü’den ba ka kimsesi yoktu.*” Ba ka türlü söyleyecek olursak nönü, hükümetin i leyini sıkı bir denetim altına almı tı.⁵

II. Dünya Sava ı öncesi ve sonrasında tek parti hükümetinin egemen olmasından⁶ bu yönetimin izledi i politikalara kar ı tek muhalefet edebilecek güç basın olmu tur.⁷ Bu dönem içinde sınırlı bir muhalefete izin verilmi tir. CHP’liler dı nda; devletin, üniversitelerin ve basının ileri gelenleri smet nönü’nün danı malı nı yaparak, nönü’nün, Atatürk’ün çizdi i politikalar çerçevesinde devleti yönetmesine destek olmu lardır. Atatürk’ün politikaları u üç önemli sacaya ina oturtulmu tur: Ba ımsızlı ın ve toprak bütünlü ünün korunması, ülkeyi olabilecek akıllıca olmayan politikalarla korumak ve uluslararası arenada di er devletlerle denge politikasına devam etmek.⁸ Bu yönüyle nönü’nün dı politika anlayı ı Atatürk döneminin dı politikasından farklı olmamı , hatta onun tutarlı bir devamı olmu tur.⁹ Atatürk’ün dı

³ Ahmet Demirel, *Tek Parti ktidarı Türkiye’de Seçimler ve Siyaset*, leti im Yayınları 2013, s.216-217

⁴ Ali Balcı, *Türkiye Dı Politikası*, Etkile im Yayınları, stanbul 2013, s.57-58

⁵ Edward Weisband, *II. Dünya Sava ı’nda nönü’nün Dı Politikası*, Ça da Matbaacılık ve Yayıncılık, Temmuz 2000, s.7

⁶ Faruk Sönmezolu, *ki Sava Sırası ve Arasında Türk Dı Politikası*, Der Yayınları, stanbul 2011, s.399

⁷ Ali Balcı, *a.g.e.*, s.58-59

⁸ Edward Weisband, *a.g.e.*, s.3

⁹ Cemil Koçak, *a.g.e.*, s.171

politikasının özü Batıya yönelikti. Bu bağlamda Oral Sander'in de belirttiği gibi Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan beri izlediği dış politikasının deyimlenen temel özelliği Batıya dönük olmasıdır.¹⁰ Dolayısıyla dış politika ile ilgili gelişmeler Çankaya tarafından dikkatle izlenmiş ve dış politika konularında tüm önemli kararlar yine Çankaya tarafından alınmıştır.¹¹

Bu dönemde izlenen politikaların çerçevesi aslında Atatürk'ün “*Yurtta sulh, cihanda sulh*” sözüyle belirlenmiş ve bu söz, Türkiye'nin ileriki dönemlerde de izleyeceği hem içeride hem de dış politikasının esası olmuştur. Ancak bu söylem çok genel bir söylem olduğu için uygulamada bu ekilde dış politikaya uyarlanmıştır: I. Dünya Savaşı'ndan sonra Türkiye'nin bağımsızlık mücadelesinin kritik günlerinde destek veren genç Sovyet rejimi ile dostluğu korumak, özellikle parlamento uygulaması Türkiye siyasi süreci için uzun menzilli bir model teşkil eden Büyük Britanya ve Fransa ile normal ilişkilerin yeniden tesisine çalışmak, Balkan ve Yakın Doğu ülkeleriyle daha yakın ilişkiler kurarak bölgesel ittifaklar kurmak ve Almanya ile dostane ilişkiler sürdürmek.¹² Atatürk'ün belirlediği ve Türkiye'nin günümüze kadar uyguladığı bu politikanın özü statükocu bir dış politika anlayışındanadır. Bu statükocu yaklaşımın temelinde de iki önemli fikir vardır birincisi; mevcut sınırları sürdürme anlayışı, ikincisi ise; mevcut dengeleri sürdürme anlayışıdır. Statükoculuğun yanında Batıcılık anlayışı da dış politika anlayışımıza yön veren temel bir diğer önemli öğedir.¹³ Her iki yaklaşımda Osmanlı Devleti'nden gelen ve gelişerek devam eden dış politika anlayışının ve Türkiye'nin içinde bulunduğu bölgesel, ekonomik ve kültürel kaynaklı nedenlerin ürünüdür.

¹⁰ Oral Sander, *Türkiye'nin Dış Politikası*, mge Yayınları, İstanbul 2000, s.71

¹¹ Cemil Koçak, *a.g.e.*, s.171

¹² George S. Harris, *Troubled Alliance: Turkish-American Relations in Historical Perspective 1945-1971*, American Enterprise Institute Hoover Policy Study 2, Washington 1972, s.11

¹³ Baskın Oran, *Türk Dış Politikası*, Cilt 1, İletişim Yayınları, İstanbul 2009, s.46-49

1.2. SAVA SIRASINDA TÜRK YE'NİN Ç VE Dİ POL T KASI

smet nönü'nün cumhurba kanlı ı yaptı ı yıllarda iç politika a ırlıklı olarak çok partili siyasi hayata geçme çalı maları, Atatürk'ün gerçekle tirdi i devrimlerin devamı ve yapılan uygulamaların halka benimsetilmeye devam etme hususlarının ele alınmasıyla geçmi tir. Dı politikada ise, Hatay sorunu ve II. Dünya Sava ı'nın etkilerinin bertaraf edilmeye çalı lması ve aynı zamanda sava dı ı kalma politikası önemli konular olmu tur. Bu nedenle alınan tüm siyasi ve ekonomik kararlar bu politika çerçevesinde alınmı tur. Türkiye'nin nönü cumhurba kanlı ındaki dı politikasını üç ana ba lık altında toplayabiliriz: Hatay'ın anavatana katılması, II. Dünya Sava ı yıllarında Türkiye'nin dı politikası ve son olarak sava tan sonraki dönemde Türk dı politikası. Hatay'ın 23 Haziran 1939'da Türkiye topraklarına katılma kararı alarak bunu ilan etmesiyle bu sorun bertaraf edilmi tir.

nönü “ *sava ta izledi im dı politikayı kararla tırırken benimsedi im temel ilke, daha ba langıçta i lenecek bir hatanın düzeltilmesinin zor oldu unu bilmektı*”¹⁴ sözleriyle izledi i dı politikanın temel esasını açıkça ifade etmi tir. Zira sava kaçınılmaz bir gerçek olarak nönü'nün kar ısındayken onun yapmaya çalı tı ı en önemli icraat Türkiye'yi sava tan ve onun etkilerinden uzak tutmak olmu tur.¹⁵ O dönemde dünya müttefik ve mihver olarak iki gruba ayrılmı ve her iki grupta kendi çıkarları do rultusun Türkiye'yi kendi tarafına çekmeye çalı mı tur. Türkiye denge politikasıyla her iki grupta ili kilerinin devam ettirerek hem yalnız kalmamayı hem de tarafsız olabilmeyi amaçlamı tur, politikalarını da ona göre ekillendirmi tir.¹⁶

Türkiye'nin kurulu undan beri devam ettirdi i politika Avrupa'nın büyük devletleri ve kom uları ile dostluk ili kileri kurarak kendi toprak bütünlü ünü olabilecek her türlü tehlikeden korumak olmu tur. Ancak Avrupa'da yayılmacı fa ist rejimlerin kurulması ve özellikle talya'nın davranı ları Türkiye'yi harekete geçiren önemli etkenler olmu tur. Bu nedenle Türkiye'nin Ortado u'da giri ti i ittifaklar (Balkan Antantı ve Sadabad Paktı) fa ist talya tehdidinden kaynaklanmı tur.¹⁷ Aslında

¹⁴ Faruk Sönmezo lu, *a.g.e.*, s.400

¹⁵ Edward Weisband, *a.g.e.*, s.2

¹⁶ Ahmet İyas - Orhan Turan, “ nönü Dönemi Türk Dı Politikası”, *Atatürk Dergisi*, cilt 1, Sayı 1, s.319-341

¹⁷ Taner Timur, *Türk Devrimi ve Sonrası*, mge Kitabevi, Ocak 2001, s.87-88

talya'nın bu kadar önemli bir tehdit olmasının bazı mühim nedenleri var. Bunlar talya'nın Bo azlar'ı en çok kullanan ve Akdeniz'in en güçlü devletlerinden biri olmasıdır. Bundan dolayı Türkiye talya'ya dı ili kiler konusunda ayrı bir önem vermi tir. talya'nın Türk dı politikası üzerindeki bu etkisini Sava tan sonra Sovyetler Birli i'nin Türk dı politikası üzerindeki etkisiyle mukayese etmek mümkündür. Sovyetler Birli i'nin de daha sonraki yıllarda Türkiye'nin ba ımsızlı ı ile ba da mayacak taleplerde bulunması Türkiye'yi Batılı Devletlerle daha sıkı ili kiler içine girmeye itmi tir.¹⁸

nönü sava boyunca, iç siyasetten çok, dı ili kilere yakın ilgi göstermi tir. Bu ba lamda dı politika konusunda kendisinin güvendi i önemli devlet adamları ile çalı mı tir. önü'nün dı siyaset konusunda danı manları kendisinin Dı i leri Bakanlı ı yaptı ı 1939'dan, Ba bakan oldu u 1942'ye kadar ükrü Saraço lu ve Dı i leri bakanlı nda genel sekreterlik yaptı ı 1933 yılından dı i leri bakanı oldu u 1942'ye kadar Numan Menemencio lu'dur.¹⁹ önü'nün yönetimi boyunca bu iki isim, onun en önemli danı manları olup dı politikaya önü ile beraber yön vermi leridir.

smet önü'nün Cumhurba kanlı ı içte ve dı ta önemli felaketlerin ya andı ı dönem olmu tur öncelikli olarak II. Dünya Sava ı'nın çıkması hem ülke açısından hem de dünya açısından çok büyük zararlar meydana getirmi tir. Bu sava nedeniyle millet ekonomik bunalıma dü mü tür.²⁰

1939 yılında ba layan II. Dünya Sava ı ile birlikte Türkiye Cumhuriyeti ana siyaset olarak Atatürk'ün “*Yurtta Barı , Dünyada Barı*” ilkesi do rultusunda sava ın dı nda kalmayı kararla tırdı. Türkiye sürdürdü ü bu siyaset sonucunda sonradan sava a katılacak olan devletlerle çe itli antla malar imzalayarak²¹ kendisini sava tan uzak tutmayı ba armı tı. Bu ba lamda 19 Ekim 1939'da Türkiye, ngiltere ve Fransa

¹⁸ Mehmet Gönlübol - Cem Sar, “1919-1938 Yıllar Arasında Türk Dı Politikası”, *Olaylarla Türk Dı Politikası*, Siyasal Kitabevi, Ankara 1996, s.113-114

¹⁹ William Hale, *Türk dı Politikası 1700-2000*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, stanbul 2003, s.75-76

²⁰ Mahmut Golo lu, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi III Milli ef Dönemi*, Bankası Yayınları, stanbul,2012, s.55-57

²¹ Süleyman Beyo lu - Ali Satan, *Modern Türkiye Tarihi*, Marmara Üniversitesi Yayınevi, stanbul 2014, s.263

arasında Ankara’da karılıklı yardım antlaşması imzalandı.²² Bu antlaşma ile İngiltere ve Fransa, Türkiye’ye askeri yardım yapacağı konusunda taahhüt vermiş ve yine bu antlaşma sayesinde Türkiye Sovyetlerle muhtemel bir savaş yükümlülüğünden uzak kalmayı sağlamıştır.²³ Böylece, Türkiye bir Avrupa gücünün saldırısına uğrarsa İngilizler ve Fransızlar, Türkiye’ye yardım edeceklerdi, Türkiye ise İngiltere ve Fransa’nın, Yunanistan ve Romanya’ya verdiği garantiler sebebiyle savaş girmeleri durumunda bu iki devlete yardım edecekti.²⁴ Bu antlaşma ile Türkiye isteklerinin çoğunu elde etmişti.²⁵ Ayrıca antlaşmaya eklenen ek 2 numaralı ayrı bir protokol sayesinde Türkiye kendisini Sovyet Rusya ile yapabileceği bir sorundan garanti etmeyi hedeflemiştir.²⁶

Cumhuriyet dönemi Türkiye’sinin yakın dostu ve komşusu olan Sovyetler Birliği, Türkiye’nin İngiliz ve Fransızlarla yakınlaşmasını, “Üçlü İttifak”ın imzalanmasını hoş karşılamadı, buna bağlı olarak Sovyet Dış İleri Komiseri Molotov 2 Kasım 1939’da bu ittifakı şu sözlerle sert bir biçimde eleştirdi: “*Türkiye ihtiyatlı tarafsızlık siyasetini kati suretle terk etmiştir... Türkiye acaba bir gün bu hareketine esef etmeyecek midir?*” Türkiye ve Sovyet Rusya’nın Kurtuluş Savaşı yıllarından beri süregelen dostane ilişkisi böylece ilk kez ciddi bir sıkıntı içine sürüklenmiştir.²⁷

Türkiye, Fransa’nın hem bir Alman saldırısını yeterince uzun zaman meşgul edip yıpratacağı, hem de Fransız donanmasının Antalya’yı Akdeniz’e inmesini engelleyeceği düşüncesi ile İngiltere ve Fransa ile üçlü ittifakı yapmıştır.²⁸ Ancak 10 Haziran 1940’da Antalya’nın Fransa ve İngiltere’ye savaş açmasıyla durum değişmiştir. Fransa’nın yenilmesi güç dengesini kökten değiştirmiş ve Türkiye tüm yükümlülüklerine rağmen ek protokolü mazeret göstererek savaş dışı kalmaya çalışmıştır. Ancak İngiltere, Türkiye’yi değerli bir insan gücü olarak gördüğünden onu savaşa sokmak için ciddi

²² William Hale, *a.g.e.*, s.61

²³ İsmail Soysal, *Türkiye’nin Siyasal Antlaşmaları*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2000, s.602

²⁴ William Hale, *a.g.e.*, s.62

²⁵ William Hale, *a.g.e.*, s.295

²⁶ Ahmet Ökürü Esmer - Oral Sander, “*İkinci Dünya Savaşı’nda Türk Dış Politikası*” *Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1995)*, Siyasal Kitabevi, Ankara 1993, s. 143

²⁷ Cüneyt Akalın, *Soğuk Savaş ABD ve Türkiye – I*, Kaynak Yayınları, İstanbul 2003, s.160

²⁸ Baskın Oran, *a.g.e.*, s.388

baskılar yapmı tır.²⁹ 22 Haziran'da Fransa'nın, Almanya ile mütareke imzalayarak sava tan çekilmesiyle ngiltere'nin Türkiye'yi sava a çekme planları da saf dı ı kalmı tır zira yapılan ittifak antla masına göre taraflardan biri sava tan çekildi inde Türkiye'nin sava a girme zorunlulu u ortadan kalkıyordu.³⁰

Fransa'nın yenilgisinden dolayı tek ba ına Türkiye'ye yardım etmenin zorlu u ve aynı zamanda Türkiye'nin sava a girmesiyle sava ın Orta Do u'ya yayılma riskini göze alamadı ından ngiltere'de artık Türkiye'ye baskı yapmaktan vazgeçmi tir. Sovyetler Birli i'nin tutumu da yine Türkiye'nin sava a girmemesinde etkili olmu tur, ayet Türkiye sava a girerse Rusya'nın kendisine dostane tavır güdece inden emin olamamaktadır.³¹ Bunu hisseden Sovyet yetkilileri 9 Mart 1941'de Türkiye'ye bir tebligatta bulunmu tur. Buna göre, ayet Türkiye herhangi bir saldırıya maruz kalırsa saldırmazlık paktına istinaden Türkiye'nin Sovyet Rusya'nın bitarafı ına güvenebilece i ifade edilmi ve var olan korkuların yersiz oldu u dile getirilmi tir.³² Ancak bu beyanat Sovyetler Birli i hakkındaki endi elerin sona ermesini engelleyememi tir.

Bulgaristan'ın 1941'de Mihver saflarına geçmesi sava ı artık Türkiye sınırına dayandırmı tır. Bunun ardından Türkiye Haziran 1941' de, Almanya'nın Sovyetler Birli i'ni i galiyle hemen hemen aynı zamanda, Almanya ile bir dostluk antla ması yapmı tır.³³ Güç dengesinin zamanla Almanya lehine de i ti ini gören nönü ve Alman Büyükelçisi Von Papen'in de giri imleriyle 18 Haziran 1941'de imzalanan Türk-Alman Dostluk Antla ması ile taraflar birbirinin toprak bütünlü ünü ve dokunulmazlı ını kabul etmi tir.³⁴ Bu antla manın imzasından önce 1 Mart 1941'de Hitler nönü'ye bir mektup göndererek, gerçekte en hiçbir eylemin Türkiye'nin siyasi ve ülkesel bütünlü üne kar ı yönlendirilmedi ini ve Almanya'nın bölgede hiçbir toprak çıkarı olmadı ını belirterek, Türkiye ve Almanya arasındaki dostluk ili kilerinin gelecekte de devam edece ini tüm kalbi ile diledi ini ifade etmi tir.

²⁹ Eric Jan Zürcher, *Modernle en Türkiye'nin Tarihi*, leti im Yayınları, stanbul 2000, s. 296

³⁰ Ahmet ükrü Esmer - Oral Sander, *a.g.e.*, s.146

³¹ Ahmet ükrü Esmer - Oral Sander, *a.g.e.*, s.145-147

³² Ça atay Benhür, "Stalin Dönemi Türk Sovyet li kileri", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Ara tırmaları Dergisi*, Konya, 2004, S.15, s.330

³³ Eric Jan Zürcher, *a.g.e.*, s. 296

³⁴ Mahmut Golo lu, *a.g.e.*,s.119-120

Ayrıca, savaştan sonra iki ülke arasındaki ticaretin de önemine vurgu yapılmı , savaş sonrası yapılacak toprak düzenlemelerinin Almanya'yı Türk politikasının amaçlarına karşı koyacak bir durumda bırakmayacağı inancını taahhütünü belirtmiştir. Bunlara ilaveten, Bulgaristan'da bulunan birliklerinin belli bir uzaklıkta kalacağını ancak Türk Hükümeti'nin bunu deşirecek bir tutum takınmayacağı umduğunu belirterek Türk Hükümetine gözdağı vermiştir.³⁵ Türkiye'nin buna karşılıklı, Almanya ne şekilde davranırsa Türkiye'nin de o şekilde davranacağı yönünde olmuştur.³⁶

Türk-Alman Saldırmazlık Paktı İngiltere'den çok ABD'yi kızdırmıştır. ABD Dış İleri Bakanlığı'nın bu durum karşısındaki tutumu, Türkiye'ye yapılan yardımı kesmek olmuştur. ABD Dış İleri Bakanı Cordell Hull, 9 ve 14 Şubat tarihlerinde Türk ve Yugoslav Hükümetlerine birer nota göndererek, savaş İngiltere'nin kazanacağından emin olan Amerika'nın Alman İgaline Avrupa ülkelerine silah ve malzeme yardımı yapacağını belirtmiştir. Bunun da bir moral verme taktiği olduğunu kabul etmek gerekir.³⁷ Ancak pakta tepki duyan ABD, Ankara'daki elçisi Murray'ın tavsiyelerine rağmen, yardımı durdurmuştur ve bu duruma Türkiye'nin Almanya'ya stratejik bir madde olan krom satımını sürdürmesi rol oynamıştır. Bir ay sonra yeniden başlayan yardım bir miktar azalmasına rağmen, devam etmiştir.³⁸ ABD Başkanı Roosevelt, 4 Aralık 1941'de Türkiye'nin savunmasının ABD'nin savunması bakımından faydalı olduğunu gerekçesi ile Türkiye'ye yardım yapacağını ilan etmiştir. Böylece Türkiye, 1942 yılından itibaren Ödünç Verme ve Kiralama Yasası'ndan yararlanmaya başlamıştır.³⁹ Bir süre sonra ABD Dış İleri Bakanı Hull 9 Nisan'da yaptığı bir konu mada tüm tarafsız ülkelerin Almanya ile ticari ilişkilerin kesilmesi yönündeki isteği ve İngiltere ile beraber Türkiye'ye verilen bir notada Almanya'ya stratejik maddeler verilmesi devam ederse, Türkiye'ye abluka tedbirlerinin uygulanacağını söylenmesi Türkiye için ciddi bir problem teşekkül etmiştir. Ayrıca iki ülkenin büyükelçisi, gerekirse Türk ve Bulgar sınırındaki Meriç ırmağı üzerindeki iki köprü'nün patlatılarak Almanya'ya krom sevkiyatının durdurulabileceği yönünde ülkelere tavsiyede bulunmuşlardır. Sonuç olarak Türkiye önce Almanya'ya krom

³⁵ Baskın Oran, *a.g.e.*, s.439 (Bkz. Hitler'den Röönü'ye mektup)

³⁶ Cüneyt Akalın, *a.g.e.*, s.163

³⁷ Cüneyt Akalın, *a.g.e.*, s.164

³⁸ Ahmet Öükrü Esmer - Oral Sander, *a.g.e.* s.158-159

³⁹ Ahmet Öükrü Esmer - Oral Sander, *a.g.e.* s.160

satı nı azaltmı daha sonrada tamamen durdurmu tur. Tüm bu geli melerden sonra ABD, ngiltere ve Türkiye arasında bir ticaret anla ması imzalanmı ve bu anla mayla; Türkiye Mihver ile olan ili kisini %50 azaltaca nı bunun kar ılı nda ihracat azaldıkça ABD ve ngiltere, Türkiye'nin ithalat ve ihracat ihtiyaçlarını mümkün oldu unca kar ılayaca nı taahhüt etmi tir.⁴⁰

Türkiye, Alman yayılmasının yo un oldu u bu dönemde gerek Fransa'nın sava tan çekilmesini gerek hazırlık eksiklerini ve gerekse ngiltere'den gelecek yardıma olan ihtiyacını öne sürerek titizlikle tarafsız bir konumu muhafaza etmi tir.⁴¹

Türkiye, 1941 yılının Aralık ayında Moskova'da ba layan ngiliz-Sovyet (Eden-Stalin) görüşmelerini, Sovyetler Birli i'nin Türk toprakları üzerindeki emellerini ngiltere'ye kabul ettirmeye çalı ması açısından de erlendirmeye ba lamı tı. Bu arada Stalin'in On ki Ada'nın ve Bulgaristan ile Kuzey Suriye'nin bazı topraklarının Türkiye'ye verilmesini istedi i Türk hükümetine bildirilmi ti. Bunun Türkiye için anlamı u olabilirdi, Stalin durup dururken Türkiye'ye bazı toprakların verilmesini önerdi ine göre, bu ödünler kar ılı nda Türkiye'den Bo azlar'ı isteyecekti. Türkiye'nin endisi 12 Mayıs 1942'de ngiliz-Sovyet ittifakının açıklanmasıyla azalmı fakat 1942 yılının sonunda daha çok artmı tir.⁴²

1942 yılına gelindi inde iç politikada önemli geli meler olmu tur. Bunlardan ilki Ocak 1942'de ekme in karneye ba lanması ve 11 Kasım 1942'de Varlık Vergisi adında yasa çıkarılmasıdır. Ayrıca bu yasanın yanı sıra hükümet bu dönemde Milli Koruma Yasası, Basın Yasası, Polis Yetkileri Yasası gibi yasaları çıkararak, toplumsal ve ekonomik özgürlükleri kısıtlama yoluna gitmi tir.⁴³

1942 yılı sonunda ve 1943 yılı ba nda iki önemli dı geli me ya anmı tir, birincisi Alman kuvvetlerinin Kuzey Afrika'daki yenilgisi, ikincisi ise Stalingrad'daki Alman ku atmasının kaldırılmasıdır. Bu durum Amerikalılar ile ngilizleri yeni sorunlarla kar ı kar ıya getirmi ti. Bu nedenle, ABD Ba kanı Roosevelt ile ngiltere Ba bakanı

⁴⁰ Baskın Oran, *a.g.e.*, s.466 (Bkz. Aynı eserde Türkiye, ABD, ngiltere arasındaki ticaret hacminin yıllara göre tablosu, s.466)

⁴¹ Eric Jan Zürcher, *a.g.e.*, s.297

⁴² Oral Sander, *Siyasi Tarih 1918-1994*, mge Kitabevi, Ankara 2007, s.153

⁴³ Mustafa Albayrak, "Türkiye'de Demokrasiye Geçi Yılları ve Demokratikle me Sürecinin İlk On Yılı", *Ankara Barosu Dergisi*, Ankara, 2014, sayı 1, s.297

Churchill, Ocak 1943'te Afrika'nın Kazablanka ehrinde görü meyi kararla tırdılar ve bu görü meye Stalin'i de davet ettiler fakat sava halinden dolayı Stalin görü meye katılamayaca nını belirtmi tir.⁴⁴ Bu konferansın Türkiye açısından önemi udur, iki lider Türkiye'nin sava a girmesi için gerekli te ebbüslerde bulunulmasını kararla tırmı , ayrıca bu giri iminde iki ülke adına do rudan Churchill tarafından yapılmasına karar vermi lerdir. Alınan bu kararlar üzerine her iki lider 25 Ocak'ta nönü'ye ayrı ayrı mesaj göndererek kendisiyle görü me talebinde bulunmu lardır.⁴⁵ 1943 yılından itibaren müttefiklerin üstünlü ü ele geçirmesi ile müttefikler, Ocak 1943'te Adana Görü mesinde ve Aralık 1943'te gerçekle en Kahire Konferansı'nda, Türkiye ile ilgili isteklerini ısrarla dile getirmi leridir.

30 Ocak 1943'te nönü ve Churchill Adana'da bir araya gelerek görü melere ba lamı , her iki tarafta isteklerini açıkça belirtmi tir. Churchill bu görü melerde, Türkiye'nin silahlanmasına ve ülkeye askeri açılardan yardım verilmesine kar ılık Türkiye'nin Mihver güçleri tarafında sava a girmesini talep etmi tir. nönü ise, Türkiye'nin sava a girmesi durumunda Almanya'nın Türkiye'ye saldıraca nını, Balkanlar üzerinden gelebilecek tehlikelerle stanbul Zonguldak gibi Batı'daki birçok ilin harap olabilece i, zaten yetersiz olan sanayi tesislerinin Alman hava saldırıları ile vurulabilece ini, Almanların yenilmesi durumunda da Türkiye'nin komünizm tehdidiyle kar ı kar ıya kalabilece i gibi pek çok çekincesini dile getirmi tir.⁴⁶ Churchill genel olarak Türkiye'ye yönelik tehditlerin Stalingrad ve Kahire'de kazanılan ba arılarla bertaraf edildi ini, Sovyetlerin kuzeyden Müttefiklerin de güneyden Türkiye üzerinden ve Türkiye deste i ile saldırmasıyla Almanların kısa sürede yenilgiye u ratılaca nını belirtmi tir.⁴⁷ Ancak Churchill büyük bir hayal kırıklı ına u ramı tir, çünkü smet nönü sava a katılmanın kar ılı ında, Türk askeri te kilatının neredeyse tamamının yeniden donatılması gere ini belirtmi tir. Bu, tartı masız do ru bir istekti, zira Türk ordusu a ırı modası geçmi bir orduydu, sava sekreteri Robert P. Patterson'un daha sonra dedi i gibi *“Türk ordusu, belki de 1910 devrinden kalma bir orduydu.”*⁴⁸

⁴⁴ Mahmut Golo lu, *a.g.e.*, s.193-194

⁴⁵ Baskın Oran, *a.g.e.*, s.451

⁴⁶ Mahmut Golo lu, *a.g.e.* s.197-198

⁴⁷ Baskın Oran, *a.g.e.*, s.451-452

⁴⁸ George S. Harris, *a.g.e.*, s.13

ngilizler, Adana temasından sonra, Türklerin esaslı bir yardım görmeden harekete geçmeyeceklerini anlamı lardı. Churchill, Ortado u'daki komutanlarına Türkiye'nin taleplerinin kar ılanması hususunda emir vermi böylece Türkiye'yi sava a çekebilece ini dü ünümü tü. Türk liderler ise bu durumda Almanlardan çok Ruslardan ve onların sava sonrası niyetlerinden korkuyordu. Bu nedenle ngilizlerin Türkiye'yi sava a sokma çabası Türkleri endi elendiriyordu.⁴⁹

5-22 Kasım 1943 tarihleri arasında ngiltere Dı i leri Bakanı Eden ile Türkiye Dı i leri Bakanı Numan Menemencio lu Kahire'de bulu tular. Churchill Türk hava sahasının ngiliz hava üslerine açılması talebinde bulunmu fakat Numan Menemencio lu bunu reddetmi tir. Gerekçe olaraksa e er böyle bir eye izin verilirse Almanların açıkça çileden çıkaca ını ve olası bir Alman saldırısında Türkiye'nin istilasının önlenemeyece ini söylemi tir. Bunun üzerine görü meler sonuçsuz kalmı ve taraflar çözüme kavu turulamayan konular ve yeni geli melerin de ele alınabilmesi için bir bulu ma daha yapılmasına karar kılınmı tir. Stalin daha önceki görü melere katılmadı ı için Rusya'ya yakın bir yer olan Tahran'da bulu ulmasını teklif etmi tir.⁵⁰

Roosevelt, Churchill ve Stalin 22-28 Kasım 1943'te Tahran'da bir araya geldiler. Taraflar konferansta Japon i galinde olan ülkelerin kurtarılması, sava ın kazanılmasına katkısı oldu undan dolayı ran'a ba ımsızlık verilmesi, Türkiye'nin sava a sokulması gibi konuları ele aldılar. Konferans bitiminde Roosevelt ve Churchill tekrar Kahire'ye u rayıp nönü ile görü tüler ve sava a katılma ça rılarını yenilediler.⁵¹ Ancak smet nönü tüm isteklere ra men Türkiye'nin sava a girmemesi için elinden geleni yapmaya kararlı bir politika izlemeye devam etti. Müttefik devletler tarafından gerçekleştirilen tüm konferanslarda ana konuların ba ında Türkiye'nin sava a katılması konusu ele alınmı tir. Fakat müttefiklerin tüm çabalarına ra men nönü sava a dâhil olmaktan kaçınmı ve böyle bir giri imin Türkiye'yi felakete sürükleyebilece ini iyi hesap etmi tir. Sava boyunca Müttefikler, Türkiye'nin sava sonunda Sovyetler 'in istekleri ile ba ba a bırakılaca ı tehdidiyle Türkiye'yi sava a müdahil etme konusunda ciddi baskılar uygulamı lardır. Balkanlar'ın müttefik

⁴⁹ Cüneyt Akalın, *a.g.e.*, s.169

⁵⁰ Mahmut Golo lu, *a.g.e.*, s.223-227

⁵¹ Oral Sander, *a.g.e.*,s.192

devletler tarafından kurtarılması artıyla sava sonunda Türkiye Müttefikler yanında sava a girmeyi kabul etmi tir. Fakat bu tutum Müttefik devletler tarafında görü ayrılıklarına neden olmu ve kabul edilmemi tir.

Sava ın sonuna do ru 4-11 ubat 1945 tarihleri arasında Roosevelt, Churchill ve Stalin arasında gerçekte tirilen Yalta Konferansı'nda Montreux Sözleşmesi'nde de i iklik yapılarak Rusların Türk bo azlarından daha geni bir geçi serbestisine sahip olmasına sıcak bakıldıysa da, Roosevelt ve Churchill bo azlar üzerindeki Türk hâkimiyetini tartışmaya yana madılar.⁵² Yine bu konferansta 1 Mart'a kadar Almanya ve Japonya'ya sava ilan eden devletlerin, 25 Nisan'da San Francisco'da toplanması kararla tırılan konferansa katılabilecekleri ve Birle mi Milletlerin kurucu üyesi olabileceklerine ili kin karar almı tır.⁵³ Bu karar Türkiye'yi yakından ilgilendirmekteydi bu sebeple sava ın sonu belli oldu unda, Türkiye 23 Ocak 1945'te Almanya ve Japonya'ya sembolik olarak sava ilan etmi tir. Türkiye bu eilde, sava a girmekten daha ziyade Birle mi Milletler 'in kurucu üyesi olmak üzere San Francisco Konferansı'na katılma hakkını elde etmeyi amaçlamı tır.⁵⁴

24 Nisan 1945'te Berlin Rus kuvvetlerince ku atılmı ve San Francisco Konferansı'nın toplandı ı 25 Nisan 1945 tarihinde Berlin'i ku atan Rus kuvvetleri Elbe nehri üzerindeki Torgau'da Amerikan kuvvetleri ile birle mi ti. Bu olayın sonrasında 30 Nisan 1945'te, Hitler intihar etti. Yerine geçerek devlet ba kanı olan Amiral Dönitz, sava ı durdurdu ve Alman ordusu kayıtsız artsız Amerikalılara teslim olma emrini verdi. 5 Mayıs 1945'te ngiliz kuvvetleri komutanı Mare al Montgomery'nin karargâhında sava ın bitti i tüm dünyaya ilan edildi.⁵⁵

Görüldü ü üzere Türk dı politikasının amaçları, dönemin ba ndan sonuna kadar, sava ın gidi atına göre de i iklikler göstermi tir. Türkiye sava ın ba nda, daha önce de gördü ümüz gibi, kendisi için tam bir nimet sayılan bir olguyu, ngiliz dostlu u ile Sovyet dostlu unu ba da tırabilmeyi hedeflemi tir. Ancak, Alman-Sovyet ittifakı üzerine hem bu dü üncesini de i tirmek zorunda kalmı hem de 1941 ilkbaharında ülke do uda Sovyet batıda Alman orduları arasına sıkı nca, Türkiye'nin amacı

⁵² Fahir Armao lu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, Alkım Yayınevi, stanbul 2007, s.414

⁵³ Baskın Oran, *a.g.e.*, s.472

⁵⁴ Süleyman Beyo lu - Ali Satan, *a.g.e.*, s.263

⁵⁵ Mahmut Golo lu, *a.g.e.*, s.331

Polonya (Eylül 1939) ve Almanya (Ağustos 1941) gibi çift yönlü iktisadi ramak olmuştur. Baskın Oran'a göre aslında Türkiye hiçbir zaman tarafsız olmamış, dış politikasını savaşta kalmaya çalıştığı politikası üzerinden yürütmüştür.⁵⁶ Türkiye bir tek silah bile atılmadan, toprak ve can kaybı vermeden bu savaşta atlatmayı başarmıştır. İnönü Hükümeti yürüttüğü barışçıl diplomasi sayesinde, tüm Avrupa'yı içine çeken savaş vahşetinden ülkeyi uzak tutarak Türkiye'nin bağımsızlığını ve toprak bütünlüğünü korumuştur.⁵⁷ Bu bağlamda da Türkiye denge politikasını başarıyla uygulamıştır. Kısacası II. Dünya Savaşı sırasında Türkiye'nin dış politikasındaki hedefi, tarafsızlık politikasıyla, savaşın olabilecek tüm etkilerden ülkenin bütünlüğünü koruma olmuştur.⁵⁸

II. Dünya Savaşı Türkiye'nin dış politikasının şekillenmesinde ve incelenmesinde ayrıca döneltirilmesinde önemli bir kalkış noktasıdır. Bu yönüyle Cumhuriyet tarihi içerisinde bu yönüyle ayrılan ve benzer özelliklere haiz başka bir döneme rastlanamaz. Çünkü bu dönem hem uluslararası sistemde hem de ülke içerisinde bazı temel değişimlere neden olmuştur.⁵⁹ Tüm bu yönlerinden dolayı özellikle Türk dış politikası incelenirken daha sonraki yıllara etkilerinden dolayı bu savaşın öncesi ve sonrasındaki gelişmeler büyük bir önem arz etmektedir.

⁵⁶ Baskın Oran, *a.g.e.* s.393-394

⁵⁷ William Hale, *a.g.e.*, s.100

⁵⁸ Ufuk Erdem, “İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Sovyetler Birliği'nin Türkiye'den istekleri ve İngiltere (1945-1946)”, *Tarih Okulu Dergisi*, Aralık 2017, Yıl 10, S.32, s.204

⁵⁹ Faruk Sönmezolu, *II. Dünya Savaşı'ndan Günümüze Türk Dış Politikası*, Der Yayınları, İstanbul 2006, s.2

BÖLÜM II

2. II. DÜNYA SAVA I SONRASI Ç VE DI D NAM KLER

2.1. II. DÜNYA SAVA I SONRASI SOVYET TEHT D KAR ISINDA TÜRK YE'N N DESTEK ARAYI LARI VE ABD POL T KASININ EK LLENMES

II. Dünya Sava ı'nın ardından gücünü kaybeden Avrupa dünya politika sahnesinden çekilmek zorunda kaldı. Rusya'nın ve Amerika'nın ise bu sava sonunda güçlü devletler olarak ortaya çıkması sonucu, dünya kesin çizgileriyle birbirinden ayrılan ve bu iki devletin etrafında kümelenen “iki kutuplu” bir nitelik kazandı. Bu sava ta Almanya ve talya'yı Avrupalı devletler de il Amerika ve Sovyet Rusya durdurmu tu. Güçler dengesi bu iki devletin lehine çevrilince dünya devletleri de birbirine zıt bu iki devlet çevresinde kümelenerek ikisi arasındaki mücadeleye destek vermi oldu.⁶⁰ nönü'nün sava boyunca izledi i politikalar Türkiye'nin bu iki kutuplu dünya ekseninde yalnız kalmasına yol açtı. Avrupalı Devletlerle zamanla ili kilerinin düzelten Türkiye, So uk Sava ba layınca Batılı Devletlerin tekrar müttefikli olmu tur.⁶¹

Sava yıllarında Türkiye'nin izledi i tarafsızlık politikası bazen müttefikleri sınırlendirdiyse de Türkiye sonunda 1944'te Mihver devletlerle münasebetlerini keserek ve 23 ubat 1945'te Almanya'ya sava ilan ederek, ardından 24 ubat'ta Birle mi Milletler Beyannamesi'ni imzalayarak Batı kanadına kaydını alenen gösterdi.⁶² Aslında sava yıllarında Türk di politikasının temel çizgisini belirlemesinde, sava taki genel askeri gidi çok önemli bir rol oynamı tur. Sava taki askeri geli melerle Türkiye'nin diplomatik manevraları her zaman ko utluk göstermi tir. nönü, Türkiye'nin askeri açıdan zayıf ve hazırlıksız oldu unu ileri

⁶⁰ Oral Sander, *a.g.e.*, s.201-202

⁶¹ Ahmet Demirel, *a.g.e.*, s.266

⁶² Kemal Karpat, *Türk Demokrasi Tarihi*, Tima Yayınları, stanbul 2010, s.228

sürerek, Müttefiklerin ülkesini sava a sokma baskılarından kurtulabilmiştir. Ayrıca nönü bu süreçte ülkesini sava dı ı tutabilmek için ngiltere ve ABD'nin görüş farklılığından da yararlanmasını bilmiştir.⁶³ nönü'nün, tarafsız kalma ve Türkiye'yi sava a sokmama gayretleri bu bağlamda Sovyet Rusya ile ilişkilerinin bozulmasına da sebep olmuştur.

II. Dünya Sava ı'ndan güçlü çıkan Sovyet Rusya'nın, yayılcı bir politika anlayışıyla komşularından başlayarak birçok ülkeyi iğale girişimi ya da bazı ülkelerin rejimlerine müdahale edip kendine yakın yönetimlere destek vererek bu ülkelerin bağına geçirmesi müttefik devletleri oldukça rahatsız etmiştir. Müttefiklerin bu tutumu üşesiz kendilerinden daha güçlü bir devlet görmemek istememelerinden kaynaklanmaktaydı. Sovyet Rusya'nın Türkiye'den de bazı taleplerde bulunmasıyla ngiltere ve Amerika devreye girmiştir, Rusya'nın bu taleplerine karşı net bir tavır göstermeleriyle beraber Rusya bu emellerinden vazgeçmiştir. Ancak Türkiye bu davranışlarından dolayı Rusya'yı düman olarak algılamaya başlamıştır. Bu durum Türkiye'nin daha çok Batı'ya yakınlaşmasını sağlamış ve sonunda Türkiye'nin NATO üyesi olmasına kadar uzanmıştır.⁶⁴

smet nönü, savaşta, Türkiye'yi savaşta içinde kalmış olduğu yalnızlığından kurtarmak, Sovyetler Birliği'nin Türkiye'nin toprak bütünlüğünü ve güvenliğini tehdit etmesine karşı koyabilmek ve ekonomik yardım sağlamak gerekçeleriyle, savaşta en güçlü devlet olarak çıkan ABD'nin yanında yer almayı yelemiştir.⁶⁵ Kısacası II. Dünya Sava ı'nın hemen ardından Türkiye'nin izlediği dış politika anlayışı Sovyet korkusuna dayanarak Batı'ya özellikle de Amerika'ya yakınlaşma çabaları çevresinde gelişmiştir. Bunda Osmanlı Devleti'nden süregelen Batılılaşma anlayışı ve buna bağlı olarak gelişen ve Türkiye'nin ilgi duyduğu Batılı liberal bir demokrasiye sahip olma arzusu önemli bir yere sahiptir.⁶⁶ Türkiye'nin bağından beri takip ettiği Batıcılık anlayışının yanında, kendi ekonomik ve siyasi çıkarları da Batı'ya yakınlaşmayı gerektiriyordu. Bunlar Türkiye'nin Batı kanadına daha çok eğilimindeki önemli faktörlerdir. Savaşta sonra dünyadaki tek parti rejimlerinin sarsılmasıyla da

⁶³ Hüner Tuncer, *smet nönü'nün Dış politikası*, Kaynak Yayınları, İstanbul 2012, s.186

⁶⁴ Ufuk Erdem, *a.g.m.*,s.205

⁶⁵ Hüner Tuncer, *a.g.e.*, s.169

⁶⁶ Ali Ayata, "Türkiye-ABD ilişkileri", *Değerli Dünnyada Türk Dış Politikası*, (Ed.) Murat Ercan, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara 2011, s.86

demokratik rejimler daha bir güç kazanmaya başlamıştı ancak hala tek partili rejimle yönetilen Türkiye'nin Batı kanadına kayarken demokratik rejimler nezdinde itibar kazanma isteği ülke içindeki tek partili rejimi temellerinden sarsmıştı. Türkiye çok partili duruma geçmeden istediği itibarı kazanmayacağını anlamıştı.⁶⁷

Hem bu nedenlerle hem de 4-11 Nisan 1945'te yapılan Yalta Konferansı'nda Avrupa'da demokratik yönetimlerin oluşturulmasına dair alınan kararlar neticesinde Türkiye ve onun gibi bazı devletler kendilerini demokratikleşmek zorunda hissetmişlerdir. Türkiye'nin bu savaş sonunda ve zikredilen durumlardan dolayı demokratikleştiğini söyleyebiliriz.⁶⁸ Uluslararası politikadaki bu durum Türkiye'nin hem iç hem de dış politikasını etkilemiştir. Dolayısıyla 1945'in başında itibaren artık Türkiye'de tek partili sistem sona ermeye başlamıştı. Zaten Batı ile ittifak içinde olmak isteyen Türkiye'nin başka bir seçeneği de yoktu.⁶⁹

Bu noktada, savaş sonrası dünya olaylarının aldığı yeni karakter ve bu yeni olgulardan kaynaklanan itici etkenleri de gözden uzak tutmamak gerekmektedir. Savaşın getirdiği büyük yıkım ve acılardan sonra, ufuklarda yeni açılımlar ve siyasetler kendini göstermeye başlamıştı. 1945 yılının bahar aylarında San Francisco'da 59 ülkenin temsilcileri Birleşmiş Milletler'in kuruluşuna imza atmıştı. Yani bu dönemde artık demokrasi ilkelerinin egemen olması yönünde önemli adımlar atılıyordu. Bu gelişmelerden Türkiye'nin de uzak kalması düşünülemezdi. Özellikle Sovyetler Birliği'nin, 1925 Türk-Sovyet Dostluk Antlaşmasını uzatmayacağını Mart 1945'te Türkiye'ye bildirmesi, Kars, Ardahan, Artvin ile Boğazları Türkiye'den istemesi gibi Türkiye üzerindeki emellerinin daha net biçimde ortaya koyması, ilaveten bu ülkenin hem Balkanlar hem de Doğu Avrupa'ya yönelik yayılcı politikası Türkiye'nin Batı odaklı olgulunun içinde yer almasında önemli nedenlerdir.⁷⁰ Sonuç olarak San Francisco Konferansı'nda 26 Haziran 1945'te imzalanan ve 24 Ekim 1945'te

⁶⁷ Kemal Karpat, *a.g.e.*, s.228-229

⁶⁸ Abdulvahap Akıncı, "Türkiye'de Darbe Geleneği", *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi BF Dergisi*, Nisan 2014, Cilt 9, S.1, s.57

⁶⁹ Cemil Koçak, *a.g.e.*, s.134

⁷⁰ Leyla Kırkpınar, "Demokrat Parti ve Muhalefet Stratejisi", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, S.9-10, 2000, s.85

yürürlü e giren Birle mi Milletler Anayasası'nı, Türkiye 15 A ustos 1945'te imzalayarak onaylamı tır.⁷¹

2.2. DI POL T KADAK GEL MELER N TÜRK YE'N N Ç POL T KASINA ETK S

Birle mi Milletler Anayasası'nı kabul ederek, Türkiye bu anayasanın demokratik ilkelerine uygun bir rejime geçmeyi söz vererek çok partili hayata geçi yapması gere i ile kar ı kar ıya kalmı tı. Türkiye ayet Batı'yı yanında görmek istiyorsa bu önemli bir atılımdı. Zira Batı tek partili yönetimlerden ho lanmıyordu. Bunun en büyük örne i dünya sava ı sırasında görülmü tü. Batı bir daha böyle bir felaketle kar ıla mamak için demokratik yönetimleri destekliyordu. 1945'te San Francisco'da toplanan konferansa katılan bir Türk delege si, Reuters Ajansı muhabirine verdi i demeçte, Türkiye'nin modern demokrasi yolunda ilerledi ini ve Türk Anayasa'sının di er ülkelerle karıla tırıldı ında hatta bazılarında demokrasi anlamında daha üstün oldu unu ve Türkiye'nin demokrasinin geli mesi için çalı aca ını ifade ederek ülkenin çok partili hayata geçi sinyalini vermi tir. smet nönü'nün 19 Mayıs 1919'da verdi i bir demeçte, Türkiye'nin demokrasisinin geli ece ine vurgu yaparak sava tan sonra ko ulların da de i mesiyle memlekette siyasal ve kültürel hayatta demokrasi ilkelerinin giderek hâkim olaca ını söylemesi de San Francisco'da verilen bu beyanatı destekler niteliktedir.⁷² Birle mi Milletler Anayasası onaylanmak üzere meclise geldi inde, Menderes ise; “*Türkiye, Anayasayı imzalamakla, gerçek demokrasiyi uygulamayı kesinlikle taahhüt etmi tir*”⁷³ diyerek demokrasinin tam anlamıyla uygulanması gerekti ini vurgulamı tır.

Keza bu konferansa gitmeden önce 1944 yılı sonbaharında kapatılmı olan ve yönetime kar ı muhalefetleri ile tanınmı Tan, Vatan ve Tasviri Efkâr gazetelerine 22 Mart'ta yeniden yayınlanma izni verilmi tir. Bu durum basına kar ı liberal bir tutumu⁷⁴

⁷¹ *Birle mi Milletler Antla ması*, <https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/pdf01/3-30.pdf>, [Eri im 27.2.2019]

⁷² Kemal Karpat, *a.g.e.*, s.229-230

⁷³ Bernard Lewis, *Modern Türkiye'nin Do u u*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1993, s.304

⁷⁴ Cemil Koçak, *a.g.e.*, s.134-135

yansıtması bakımından önemlidir. Ayrıca bunun konferans öncesi yapılması da dikkat çekicidir. Tüm bunlar var olan ortamın yumuşaması ve demokratikleşme sürecine kesin bir şekilde başlamasının da habercisiydi. Dolayısıyla Türkiye'nin iç politikası bu dönemde dış politika gündeminden etkilenerek şekillenmiştir. Türkiye her ne kadar savaşta girmemeyi seçse de etrafındaki kargaşanın tesirinden kurutulmaya muvaffak olamamıştır. Bir yandan seferberlik halindeki orduyu beslerken, diğeryandan adeta bir polis devleti hüviyetinde iç dinamikleri dizginlemiştir. Sıkıyönetim altında huzursuz hale gelen halkın, temel ihtiyaç ve gıda tedarikinde karaborsacıların ve stokçuların insafına kalması bu yolla zenginleşen bir kitle doğurmuştur. Bu durumdaki bir halkın mevcut iktidara hüsnü zan beslemesi elbette pek mümkün olmadığı gibi, hak ve hukukun takibinin yapılması arzusu ve tutunacak yeni bir dal arayışı da halk arasında baş göstermiştir. Savaşın sona ermesi devleti büyük miktarda zaruri harcamadan kurtarmış olsa bile, uluslararası zeminde hâkim devletlerin baskısıyla hareket etmektен kurtaramamış ve bir yandan dış baskıları hazmetmeye çalışırken hükümet diğeryandan yeni türeyen zengin tabakanın isteklerine cevap vermek durumunda kalmıştır.⁷⁵ Bu kendine güvenli ve ihtiraslı yeni zenginler sınıfı, bir yandan sıkıntı içinde ve hırsız ve köylü kütlesiyle, öte yandan da, savaş zamanı politikalarıyla ihtiyaçlarına tehlikeli bir anlayışsızlık, mülkiyet haklarına saygısızlık içinde ve yetersiz bir iktisadi peder ahilik göstermiş olan, bir bürokratlar ve askerler hükümeti ile karşı karşıya idiler.⁷⁶ Aslında bu hırsızlığın ana temeli harp zamanı 18 Ocak 1940'ta çıkarılan Milli Koruma Kanunu ile yakından ilgilidir. Bu kanun, Hükümete, iktisadi hayata çok geniş müdahale hakkı sağlamış ve özellikle üretici sınıf üzerinde ciddi bir baskıya neden olmuştur. Hükümet özellikle bu kanunla, üretimle ilgili programlamayı yapıp bunu kendi uygun gördüğü programlarla işletmeci veya üreticilere empoze hakkını elde etmiştir. Bu kanunun ikinci bir önemi ise, devlet iç ve dış piyasaya alıcı olarak girebilecek ve ticareti, karaborsayı önleyecek şekilde düzenlemek için tedbirler alabilecekti. Tüm bunlara ek olarak fiyat kontrolünü de üstlenecekti. Son olarak bu kanun ile birlikte devlet Kanunu'nun işletmelere sağladığı hakları adeta yok ederek, işletme hayatını düzenlemeye çalışma hakkını elde etmiştir.⁷⁷

⁷⁵ Cem Eroğlu, *Demokrat Parti Tarihi ve deolojisi*, mge Kitabevi, Ankara 1990, s.18

⁷⁶ Bernard Lewis, *a.g.e.*, s.466

⁷⁷ Taner Timur, *a.g.e.*, s.191-192

Milli Koruma Kanunu'nun uygulanması ile beraber, özellikle fiyat düzenine yapılan müdahalelerle ortaya çıkan sava zengini zümrenin, savunma masrafları altında ezilen siyasi iktidarın yeni bir hücumunun hedefi olmu , hükümet fiyat artı nı önleyemeyince, ordunun ia esini sa lamak için yeni gelirlere muhtaç olmu tur. Bu nedenle de normal vergi ile kar ılayamadı ı bu gelirleri ola anüstü vergilerle kar ılama yoluna gitmi tir. Bu vergiler Varlık Vergisi ve Toprak Mahsulleri vergisidir. Burada önemli olan Varlık Vergisi'dir, çünkü bu vergi zengin çiftçileri de kapsamına alarak esas olarak sanayi ve ticaret burjuvazisine konulmu tur.⁷⁸

Tüm bu etmenler toplum içindeki tüm sınıflar tarafından ho nutsuzlukla kar ılanmı gerek sava ın getirdi i sorumluluklardan yorgun ve gerekse tek parti hükümetinin uygulamalarından duyulan rahatsızlık ülke içinde toplumu yeni arayılara sevk etmi tir.

çte ve dı ta ya anan geli meler tek parti yönetimini artık daha demokratik bir yönetim anlayı na e ilmek zorunda bırakmı tır.⁷⁹ Tamda böyle bir ortamda CHP içinde muhalif seslerin yükselmeye ba lamasına neden olmu ve bu durum statükocu CHP'liler tarafından ho kar ılanmamasına ra men ya anan iç ve dı geli meler CHP'lileri, bunu kabullenmeye zorlamı tır. Tüm bu geli meler içinde CHP Meclis Ba kanlı na verilen "Dörtlü Takrir" ile çok partili siyasal hayata geçi için önemli bir adım atılmı tır. Bu takrir, 7 Haziran 1945'te zmir milletvekili Celal Bayar tarafından takririn di er imza sahipleri olan Aydın Milletvekili Adnan Menderes, çel Milletvekili Refik Koraltan ve Kars Milletvekili Fuat Köprülü adına CHP meclis grubu ba kanlı na sunulmu tur. Takririn amacı, sava zamanı uygulamaların artık yerini demokratik açılımlara bırakması arzusuydu. Bu takrir ile aynı zamanda vatanda lara vaat edilmi hukukun ve ideal bir ekilde çok partili hayata geçi in sa lanması konularına dair ça rılarda bulunuluyordu. Ayrıca takririn meclise açık bir oturum halinde görü ülmesi isteniyordu. Bu takrir ile CHP tüzü ünün de revize edilmesi tavsiye ediliyor ve bunun onları imdiye kadar destekleyen halka kar ı bir borç oldu u dile getiriliyordu. CHP bu takrire kar ı ikiye ayrılmı tı. Bir kısmı, takrire kar ı sert tepki verilmeden takririn geri çekilmesini sa lamak gere ini savunurken di er bir kısmı ise, bu takririn partiyi yıprattı ı gerekçesiyle bunun bedelinin sert bir ekilde

⁷⁸ Taner Timur, *a.g.e.*, s.202

⁷⁹ William Hale, *a.g.e.*, s.110

sorumlulara ödetilmesi gerektiğini savunuyordu. Nönü ise yaptığı açıklama ile bu iki görüşe de katılmadığını belirtiyordu.⁸⁰ Dörtlü Takrir'in parti grubu başkanlığına yönetimi bakımından uygun görülmediğine dair tepkisini dile getirirken Nönü'nün kullandığı ifadeler CHP yönetiminin göze aldığı hatta belki de amaçladığı noktayı da açığa vuruyordu: “*Bunu parti içinde yapmasınlar, çıksınlar karımıza geçsinler, tekilâtlarını kursunlar ve ayrı parti olarak mücadeleye girişinler.*”⁸¹

Zaman ve atmosfer demokrasiye elverişli bir durumdaydı. Cumhuriyet kanununun gerek 19 Mayıs'ta yaptığı açıklama ve gerekse Dörtlü Takrir'den sonra yaptığı açıklama yeni bir partinin oluşumu için lazım gelen ortama hâkim olunduğunun göstergesiydi. Ayrıca Cumhuriyet Halk Partisi'nin içinde “*Toprak Reformu*”na ciddi anlamda katkı çıkan bir zümrenin varlığı da çok partili hayata geçişini hızlandıran etmenlerden biri olurdu. Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu, büyük toprak sahiplerinin iktisadi ve bunun sonucu olarak ortaya çıkan siyasi gücüne karşı yönelmiş bir kanundur. Zira tek partili rejimin CHP saflarında toplanmış bulunan toprak sahipleri rejimin otoriter niteliğine rağmen, sınıf çıkarlarını yakından ilgilendiren bu kanuna isyan etmişlerdir. Burada dikkat edilmesi gereken husus aslında, bilindiği gibi incelediğimiz dönemde asker-sivil bürokrasinin ideolojisi çeşitli biçimlerde (milliyetçilik, pozitivizm) sınıf mücadelesini reddeden bir ideolojidir. Bu durumda, aslında sınıf mücadelesini körükleyen bu kanun nasıl teklif edilmiştir? Bu yönüyle kanun bir sınıfla bir zümrenin (bürokratlar) mücadelesi tabanına oturduğunu için uygulama ansızına sahip değildir.⁸² Aslında kanunun amacına uygun şekilde, yani ciddi bir toprak reformu tekil edecek şekilde uygulanamamıştır.⁸³

Tüm bu gelişmelerin ardından Celal Bayar, Adnan Menderes, Fuat Köprülü ve Refik Koraltan tarafından 7 Ocak 1946'da Demokrat Parti (DP) kuruldu ve partinin genel başkanlığına Celal Bayar getirildi.⁸⁴ Cumhuriyet Halk Partisi ve Hükümeti, Demokrat Parti'nin kuruluşunu olumlu karşılamı ve bu partinin, kendi parti programlarından

⁸⁰ Metin Toker, *Tek Partiden Çok Partiye Geçiş*, Milliyet Yayınları, İstanbul 1980, s. 90

⁸¹ Metin Toker, *a.g.e.*, s.91

⁸² Taner Timur, *a.g.e.* s.222-223

⁸³ Bkz. Taner Timur, *a.g.e.*, s.223 (47. Dipnot: Muzaffer Sencer, Türkiye'de Köylülüğün Maddi Temelleri, Ant Yayınları, İstanbul 1971, s.90-93,)

⁸⁴ Cemil Koçak, *a.g.e.*, s.141

farklı bir programla ortaya çıkacağını umduklarını dile getirmişlerdir.⁸⁵ Ancak, aynı gün parti program ve tüzümü açıklanmış ve bunun CHP'den ciddi bir farkı olmadığını görülmüştür. DP programı iki ana görüşü etrafında toplanmıştır: Birincisi partinin siyasal amacı ülkede demokrasinin ileri ölçüde gerçekleşmesini sağlamak. Bu bağlamda özellikle temel hak ve hürriyetlere, dernek kurma özgürlüğüne programda vurgu yapılmıştır. İkincisi ise, ekonomik faaliyetlerde özel girişimin ve sermayenin esas olmasından yana olmalarıdır. Ayrıca parti din özgürlüğünün de üzerinde durmuş ve bunun diğer özgürlükler kadar önemli olduğunu savunmuştur. II. Dünya Savaşı'ndan sonra Türkiye'de bazı partiler kurulmuş ancak ülkeye egemen olan devletçi ve tek parti anlayışı ancak Demokrat Parti'nin kurulması ve onun geniş bir halk desteğine sahip olması ile sona ermiştir.⁸⁶ Demokrat Parti'nin kurulması savaş sırasında ihmal edilen kırsal kesimde yaşıyanlara, yine savaştan olumsuz etkilenmiş büyük ve küçük sermaye çevrelerine ve aynı zamanda demokrasiye susamış aydın kesime büyük bir umut kaynağı olmuştur.

Demokrat Parti'nin kuruluşu ABD tarafından da yakından takip edilmiştir, gerek parti ve gerekse partinin kurucuları ve bilhassa Adnan Menderes hakkında ABD Dış İleri Bakanlığı'na, Yönetim Sekreterliği tarafından detaylı bilgi sunulmuştur. İlgili bilgilendirmede Adnan Menderes'in öz geçmişi, CHP ile ters düştüğü noktalar, partisinden ayrılma süreci ve DP'yi oluşturmuşları ve bu partinin oluşum süreci hakkında bilgiler bulunmaktadır.⁸⁷ Bu durum ABD'nin Türkiye'yi ve onun iç gelişmelerini de her zaman yakından takip ettiğinin en büyük delilidir. Nitekim ileriki dönemde kurulacak ülkeler açısından bu onlar için önemlidir. ABD'nin yürüttüğü temel dış politikada özellikle muhatap olduğu veya olacağı ülkeleri daha yakından tanıma ve ona göre bir strateji belirleme önemlidir. Buna benzer bilgilendirmeleri başka devlet adamları ve büyükelçiler içinde yapmıştır.

⁸⁵ Kemal Karpat, *a.g.e.*, s.239

⁸⁶ Yusuf Ziya Keskin, "Demokrat Parti ve Günümüze Yansımaları", *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2002, Cilt 5, Sayı 1, s.109

⁸⁷ Memorandum for Mrs Ann Withman The White House, Papers as President 1953-1961, International Series, Ann Whitman File, Box 49, Turkey 2, Department of State, Declassified, E.O. 12065, Sec.3-402, EA:GLJones:If, Dwight D. Eisenhower Presidential Library and Museum Archive, Abilene, Kansas State s.6

DP Parti savundu u liberal dü ünceler uzun yıllardır CHP yönetiminden ho nut olmayan gruplar tarafından benimsenmi tir. Bunun içinde pek çok giri imci, tüccar ve i adamı grubu gibi grupların varlı ı Demokrat Parti'nin ba arılı olmasındaki rolü büyüktür. DP sadece bu gruplar de il özellikle sava sırasında yorgun dü mü ve yine CHP yönetiminden memnun olmayan köylüler ve yerel seçkinler tarafından da büyük bir sempati ile kar ılanmı tır. Demokrat Parti'nin bu çok çe itli halk zümresinin hepsine hitap etmesi onu ta ıyan ana etmen olmu tur. Demokrat Parti'nin amacı da tüm bu grupları demokratik anlamda temsil etmeyi amaçlamak olmu tur.⁸⁸ DP'den önce siyasi partiler kurulmu ancak ba arılı olamamı lardır. Bunun altında yatan ana neden o dönem siyasi ko ulların buna elveri li olmaması ve bu nedenle toplumda bir demokrasi bilici fikrinin olu mamasıdır.⁸⁹

Çok Partili hayata geçildikten sonra CHP yönetimi iktidarını devam ettirebilmek için muhalefetle sıkı bir mücadele içine girmi ve Türk Devrimi'nin amaçlarını ve hedeflerini unutarak “*ulusal plan*” anlayı nı rafa kaldırmı tır. Yönetim Amerika'dan alınan Truman Doktrini ve Marshall Planı yardımları çerçevesinde ülkenin geli imini sa lamaya çalı mı tır. Ayrıca CHP yönetimine küskün olan köylülerin bu küskünlü ünü ortadan kaldırmaya yönelik uygulamaya konulan Toprak ve Tarım Reformu Yasası 'da toprak a alarının iktidara baskıları sonucunda uygulanamamı ve CHP'nin seçimlerde oy kaybetme korkusu yüzünden yasa “*bütün toprak sahipleri lehine*”de i tirilmi tir. Bunlara ilaveten “12 Temmuz Bildirisi” ile muhalefetin yolunu açmaya çalı rken, ilkokullara din dersleri konulması ve mam Hatip Kursları ile lahiyat Fakültesi açarak toplumun sempatisini kazanmaya çalı mı tır.⁹⁰

Ocak 1946 seçimlerinden önce Cumhurba kanı smet nönü, Meclisin yeni toplantısını açı konu masında birçok önemli de i iklik teklif ederek demokrasi yolunda çok önemli bir adım atmı tır. Bunlardan en önemlileri, seçim sisteminin de i tirilmesi ve vatandaşların hürriyetlerini kısıtlayan yasaların kaldırılmasıdır. nönü ayrıca Türkiye'nin diktatörlük olmadığını söylemi , fakat ülkenin bir muhalefet partisi olmadığı ndan, bu nedenle kanunların de i tirilerek farklı dü ünenlerinde kanıları ve programlarıyla açıkça bir parti olarak çalı abilmeleri sa lanması gerekti i yönünde

⁸⁸ Yusuf Ziya Keskin, *a.g.m.*, s.110

⁸⁹ Leyla Kırkpınar, *a.g.m.*, s.85

⁹⁰ Mustafa Albayrak, *a.g.m.*, s.298

dü üncelerini dile getirmi tir. Bunun, siyasi hayatının geli mesi için do ru yol oldu unu, milletin siyasi olgunlu a eri mesine katkıda bulunaca ından milletin yararına oldu unu ifade etmi tir.⁹¹

21 Temmuz 1946 Genel Seçimlerinde, CHP 395, DP 64, ba ımsızlar 6 milletvekilli i kazanmı tir. Ancak, seçim sırasında ya anan pek çok olumsuzluk seçimlerin aibe altında kalmasına neden olmu tur. DP sonuçların açıklanmasını beklemeden nönü’ye bir telgraf çekerek ikâyette bulunmu bunun yanı sıra bir dizi protesto ve miting düzenlemi tir ancak bir sonuç alamamı lardır. Halk Partisi dönemin yürürlükte olan sıkıyönetim politikasından yararlanarak tüm tartı maları yasaklama yoluna gitmi tir.⁹² Seçimlerden sonra var olan atmosferi, Celal Bayar “*Ba vekilim Adnan Menderes*” isimli kitabında öyle nakletmektedir: “*27 Temmuz’da Demokrat Parti Genel dare Kurulunda, seçim sonuçlarının ve seçim sonunda memleketin gösterdi i manzarayı dikkatle inceledik. Kar umızda vahim bir tablo vardı. Memleket, sahte seçim tutanaklarıyla aldatılmı olmanın öfkesi içindeydi. Olaylar, gözlerimizin önünde cereyan etmi , birçok partili arkada umuz, haksız, kanunsuz, yersiz baskı ve müdahalelerle, ölüme kadar uzanan felaketlerin içine dü mü tü... Fakat iktidarın bu tutumu ile memleketin içine dü tü ü artlar, kendi istidatları istikametinde geli mesine engel olunmaz, duygular ve öfkeler yatı tırlmazsa, parti de, memleket de sonu gelmez maceralara sürüklenmi olurdu. Partinin de i mez politikası olarak, “Kanun içinde mücadele” prensibini benimsemi insanlardık. Her çe it kanunsuzlu a kar ı da kanun içinde kalarak sava mak zorunlulu u vardı. Memleket, elbette partiden önce dü ünülecekti. Öyle ise, kamuoyunda beliren öfkeyi yatı tırmak, geli en istidatları tadil etmek, bugüne kadar oldu u gibi, bugünden sonra da kanun içinde kalarak devam etmek prensibini tercih etmek lazımdı.*”⁹³ Celal Bayar’ın bu ifadeleri, Demokrat Parti’nin o günün artlarında takındı ı tavrı net biçimde ortaya koymaktadır.

DP’nin seçim sonuçlarının aibeli oldu u do rultusundaki dü üncelerine en büyük delil kendi sandık mü ahitleri eliyle topladı ı sonuçlar ve dönemin meclis ba kanının verdi i bir demecidir. Bu sonuçlara göre; DP 279 milletvekili ve CHP ise 186 milletvekili çıkarıyordu fakat meclisteki durum bunun tam tersini gösteriyordu.

⁹¹ Bernard Lewis, *a.g.e.*, s.305

⁹² Hamza Çakır - Deniz Elif Yavalar, “Demokrat Parti ve Basın”, *Manas Sosyal Ara tırmalar Dergisi*, 2017, Cilt 6, Sayı 3, s.259 (Bkz. Atilla Girgin, Türkiye’de Yerel Basın kitabı “Sıkıyönetim Dönemi (1940-1947)” maddesi,)

http://atillagirgin.net/s/2170/i/Yerel_Bas%C4%B1n_2009.pdf, [Eri im 27.02.2019]

⁹³ Celal Bayar, *Ba vekilim Adnan Menderes*, Truva Yayınları, stanbul 2010, s.81-82

Dönemin Meclis Başkanı Kazım Karabekir'in seçimlerden önce verdiği bir demeçte, *“Meclis'te 60-70 muhalif milletvekilinin bulunması yeterli bir ölçüdür”* ifadeleri de DP'nin fikirlerini bu doğrultuda desteklemiştir.⁹⁴

Konular göz önüne alındığında, partinin bu tutumunun ne kadar doğru bir karar olduğu bir sonraki seçimlerde Demokrat Parti lehine kendini belli etmiştir. Seçimlerden sonra muhalif birçok gazete dergi kapatılmış bu durum ciddi tartışmalara sebep olmuştur. Tüm bunların sonucu olarak parti programları birbirinden farklı olmayan bu iki parti birbirlerini komünistlikle karalamaya çalışmışlardır.⁹⁵ Bu seçimden sonra artan baskı, toplumda daha ciddi bir birikim yaratmış ve bu durum, 1950 seçimlerinde Demokrat Parti'ye büyük bir başarı sağlamıştır.

Demokrat Parti'nin seçimlerden önce izleyeceği iç ve dış politika çok merak edilmiş, özellikle yabancı basın partinin dış politikası konusunda bilgi sahibi olmak istediğinden Celal Bayar bir basın toplantısı düzenlemiştir ve yabancı basını bilgilendirmiştir. Bayar bu toplantıda *“ktidar partisi ile iç meselelerde belki çok çatışacağız. Fakat memleketin kaderi, dış politikada iki partinin mütekerrek hareket etmesini icap ettirir. Bu bakımdan, dış politikada CHP ile tamamen mutabıkız. Atatürk'ün, Türkiye'nin istikbalini ve dünya barışını hedef tutan siyaseti partimizin de daima sadakatle takip edeceğimiz yoldur. Esasen, bir dış tehdit veya tehlike karşısında, haysiyet ve ırefin emrettiği tek yolda yürümekte gerek Halkçı gerek demokrat bütün yurttaşlarımız arasında en ufak bir düşünce farkı bulunabileceğine asla ihtimal verilemez”*⁹⁶ diyerek DP'nin dış politikasının nasıl olacağı konusunda bilgi vermiştir.

DP iç ve dış politikasına dair vaatleri partinin bu seçimlerden başarı ile çıkmasının bir önemli nedeni olarak görünmektedir. Buna göre DP, seçimi kazanması halinde ilk olarak tasarrufa giderek bütçeyi dengeye sokacağını ve bu yolla elde edilen geliri, üretimi artıracak yatırımlara dönüştüreceğini belirtiyordu. Ayrıca özel sektörün gelişmesi amacıyla bürokratik işlemler kolaylaştırılacak ve devlet müdahalesi asgari düzeye indirilecekti. İşçi ve köylünün hayat şartlarının iyileştirilmesi için iktisadi

⁹⁴ Celal Bayar, *a.g.e.*, s.86

⁹⁵ Eric Jan Zürcher, *a.g.e.*, s.309-310

⁹⁶ Celal Bayar, *a.g.e.*, s.67

imkânlar çerçevesinde atılımlar yapılacaktı. İlaveten ülkenin tek parti zihniyetinden, kanunlarından, alı kanlık ve anlayışından kurtarılacağı vaat ediliyordu.⁹⁷

14 Mayıs 1950 seçimine kadar Türkiye Cumhuriyeti'ni tek başına yönetmiş olan Cumhuriyet Halk Partisi'nin bu seçimle beraber iktidardan düşmesi ve yeni hükümetin Demokrat Parti tarafından kurulması, Türk siyasal yaşamı açısından en mühim olaylardandır.⁹⁸ Demokrat Parti'nin yönetimi devraldığı halkın beklentilerinin karşılanacağına inanıldığı ve bu anlamda büyük umutlar beslendiği bir başlangıç olarak kabul edilmiştir.⁹⁹

CHP'nin yirmi yedi yıllık yönetimi boyunca iç ve dış politikada yaşanan olumsuzluklar, yönetimin uyguladığı baskılarla halk içinde artan hoşnutsuzluk 1950 seçimlerinden DP'nin başarılı çıkmasındaki ana faktörlerdendir. Ayrıca DP yönetiminin ülke içinde iyi örgütlenmesi ve basının da DP yönetimini desteklemesi bu başarıda önemli bir rol oynamıştır.¹⁰⁰ DP'nin Türk siyasal hayatına etkileri sadece yönetimde kaldığı on yıllık iktidarı boyunca sınırlı kalmamış kendisinden sonra kurulan birçok partiyi de bu anlamda derinden etkileyerek iz bırakmıştır.¹⁰¹

2.3.1950-1953 ARASI DÖNEMDE ZİLENNEN POLİTİKALAR VE BUNUN ABD ÜSTÜNLÜKLERİNE YANSIMALARI

Demokrat Parti'nin Mayıs 1950'de iktidara gelmesinden sonra kurulan meclis nitelik bakımından daha önceki meclislerden farklılık arz etmekteydi. CHP yönetimindeki mecliste asker kökenli ve bürokrat formasyonlu milletvekilleri yoğunlukta idi. Oysa DP içinde bu nitelikte milletvekili neredeyse hiç yoktu. İlaveten DP milletvekilleri ortalama olarak daha genç ve seçim bölgeleri ile yakın ilişkiler içinde olan kişilerden müteekkil, daha az üniversite eğitimi görmüş, ticaret ve hukuk formasyonuna sahip

⁹⁷ Muharrem Turp, "Demokratikleşme Sürecinde 1950 Seçimleri", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Cilt 18, S. 37, s.690

⁹⁸ Leyla Kırkpınar, *a.g.m.*, s.85

⁹⁹ Olcay Özkaya Duman - Haktan Birsnel, "Demokrat Parti Dönemi Türk Dış Politikası ve Bu Politikanın Dinamiklerine Etki Eden Dış Gelişmeler", *Atatürk Dergisi*, 2012, Cilt1, S.1, s.300

¹⁰⁰ Yusuf Ziya Keskin, *a.g.m.*, s.111

¹⁰¹ Filiz Çolak, "Türkiye'de Çok Partili Hayata Geçiş ve Demokrat Parti (1945-1950)", *Türkler Ansiklopedisi*, XVI, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s.781.

olanların ço unlu u olu turdu u bir niteli e sahipti.¹⁰² Ayrıca a alar, köylüler, eski dini sınıf mensupları ve gayrimüslimler azınlık mensupları 1950'deki seçimlerde Demokrat Parti destekleyicileri arasındaydı.¹⁰³

Bu özelli inden dolayı DP, bazılarına göre, uzun yıllar tek parti yönetiminden bunalmı ço unlu un sesi ve bu ba lamda demokrasinin kurucusudur. Bazılarına göre ise, Atatürk Devrimlerinin yok edilmesini amaçlayan ba naz bir siyasal akımın öncüsüdür.¹⁰⁴ Aslında tek parti döneminde CHP iktidarına kar ı geli en yaygın ho nutsuzlu u siyasete kanalize etmeyi ba aran DP hiçbir zaman açıktan Atatürk'ün mirasına ba kaldırmamı , ezanın Türkçe okunması gibi sembolik de i iklikler dı ında Cumhuriyetin ilk yıllarında yapılan reformları de i tirme yoluna gitmemi tir. DP, Atatürkçülü ün devletin tartı ma götürmez kurucu ilkesi ve me ruluk kayna ı olarak kalaca mını kabul ediyor, ama vatanda ların da dinlerini ancak devletin gözetim ve denetimi altında ö renip ya ayabileceklerini savunuyordu. DP, bu çerçevede bir yandan geni halk kesimlerine patronaj ili kileriyle maddi çıkarlar sa layıp siyasete etki kanallarını açarken, öte yandan da tek parti döneminin katı laiklik anlayı nı yumu atarak Anadolu insanın psikolojik ihtiyaçlarını kar ılayarak bu sayede ülkedeki cumhuriyet rejiminin vatanda lar nezdindeki me ruiyetini de peki tiriyordu.¹⁰⁵ Menderes'e göre, Atatürk devrimleri artık millete mal olmu tu ve bunlar büyük bir dikkatle korunacaktı. Hükümet a ırı sa ve sol akımların kar ısında yer alacaktı. Ayrıca o, laikli in din dü manlı ı olmadı nını ve devletin, bütün dini inançlara kar ı e it saygıda olması, yürütüm ve yönetimde bunlardan etkilenmemesi gerekti i görü ünüdeydi.¹⁰⁶ Adnan Menderes'in Türkiye'ye nasıl baktı nını ve ülkede hangi i lere el atmak istedi ini onun hükümet programına bakarak da görmek mümkündü. Programda, hükümetin, hürriyetçi bir anlayı a sahip oldu u, ferdi hem siyasi hem de iktisadi hakların devlet gücü ile desteklenmesi yolunda oldukları belirtiliyordu. Devleti güçlendirmek için, milleti güçlendirmek gerekti ine inandıkları ve bu sebeple de, milli gelirin artırılması için gereken çarelerin bulundu unu ifade etmi lerdir. Bu

¹⁰² Eric Jan Zürcher, *a.g.e.*, s.321

¹⁰³ Bernard Lewis, *a.g.e.*, s.316

¹⁰⁴ Filiz Çolak, *a.g.e.*, s.381

¹⁰⁵ Birol Akgün, "Türkiye'de Siyasi Parti Geli imi ve Demokratik stikrar", <http://www.libertedownload.com/LD/arsiv/27/17-birol-akgun-turkiye'de-siyasi-parti-sisteminin-gelisimi-ve-demokratik-istikrar.pdf>, [Eri im 15.04.2017]

¹⁰⁶ Celal Bayar, *a.g.e.*, s.150

masatla her eyden önce, üretime yönelik bir politika izleyeceklerini belirtmişlerdir. Milli gelirin artırılması için, ulaştırma politikasının da yeniden düzenleneceği, akaryakıt hatları, gümrük tarifeleri elden geçirilip, yol ve hayvan vergisi gibi üretimi destekleyen vergilerin kaldırılacağını ifade etmişlerdir.¹⁰⁷

DP hükümeti güvenoyu aldıktan sonra ilk icraatları, Genel Kurmay Başkanlığı'ndan başlayarak orduda değişime gitmeleri olmuştur. Çünkü DP'liler CHP'ye yakınlık duyan ordu mensuplarının kendilerine darbe yapmalarından daima endişelenmişlerdir.¹⁰⁸ DP'nin iktidara geldikten sonra en büyük problemi aslında anayasanın uygulanması olmuştur. Zira 1924 Anayasası, bir “*Devrim Anayasası*”dır. Bu anayasa devrimi gerçekleştirenler tarafından halka sorulmadan, halkın yararına yapılmış bir anayasadır ve Saltanat ve Halifelik makamını kaldırarak, birinci elden halka bağlı bir Cumhuriyet kurmuştur. Dolayısıyla rejimin dostları ve düşmanları olmuştur. DP'nin amacı muhalefeti de yanına alarak I. TBMM gibi tahşiyetli bir meclis oluşturarak ve toplumun tüm kesimlerini anayasanın verdiği hak ve hürriyetler çerçevesinde bağlamaktı.¹⁰⁹ Hemen ardından Arapça ezan yasağı kaldırılmış ve 14 Temmuz'da da genel bir af yasası çıkartılarak daha öncesinde işlenen tüm suçlar affedilmiştir.¹¹⁰

1950 yılına kadar Türkiye'de karma ekonomi modeli ve devlet işletmeciliği sistemi uygulanmış; 1950'den sonra DP ile birlikte liberal ekonomiye geçilmiş ve iktisadi devlet tekküllerinin satışı fikri ön plana çıkmıştır. Bununla birlikte, devlet bürokrasisinin gelenekleri, kamu iktisadi tekküllerinin yöneticilerinin tutumları, yeni dönemdeki uygulamaların tam anlamıyla sonuçlanmasına imkân vermemiştir.¹¹¹

Yeni hükümetin ekonomi siyaseti, özel girişimleri desteleyerek devletin bu anlamda ekonomideki etkinliğini sınırlama üzerine kuruluydu. Bundan maksat dışı yardım olanaklarına imkân sağlayarak yabancı sermayeyi ülkeye çekmek ve ekonomiyi

¹⁰⁷ Celal Bayar, *a.g.e.*, s.148-149-150

¹⁰⁸ Mete Tuncay, “Siyasal Tarih 1950-1960”, *Türkiye Tarihi 4- Çağdaş Türkiye*, Cilt 4, Cem Yayınevi, İstanbul 1990, s.178

¹⁰⁹ Celal Bayar, *a.g.e.*, s.154-155

¹¹⁰ Mete Tuncay, *a.g.e.*, s.179

¹¹¹ Mehmet Evsile, “Demokrat Parti'nin İktisadi Stiklal Mücadelesi”, *Amasya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Haziran 2018, Cilt 2, S.3, s.62

olabilecek zararlardan korumaktı.¹¹² DP bu anlayı la 1950 Temmuz’unda dı ticarete büyük bir liberasyona gitmi tir. Aynı ayın sonlarında dı politikada da önemli bir geli me ya anımı Türkiye, Kore’ye 4500 ki ilik bir tugay gönderilmesine karar vermi tir. Zira Birle mi Milletler Güvenlik Konseyi, bu dönemde Kuzey Kore’nin Güney Kore’ye saldırmasına kar ı konulmasını kararla tırmı tır. Türkiye Hükümeti ise böyle bir jestle NATO’YA kabul edilmemizi kolayla tırmak istemi tir. Nitekim ertesini yıl 17 Ekim 1951’de Türkiye, NATO’ya ça rılmı ve imzalanan antla ma 16 ubat 1952’de TBMM tarafından onaylanmı tır.¹¹³ Bu onayda TBMM oybirli i ile antla mayı onaylamı tır. Bunun nedeni CHP’nin bu antla mayı Türkiye’nin güvenlik gerekçesi ile kabul etmesi gerekti ini dü üncesine DP’nin ise, bu antla manın Türkiye’nin demokratikle mesine olumlu katkılar yapaca ı görü üne sahip olmasıdır.¹¹⁴

II. Dünya Sava ı’ndan sonra blokla an dünya da Batılı ülkeler, Rusya çevresinde toplanan Do u blokuna kar ı örgütlenerek kısa adı NATO olan Kuzey Atlantik ttifakı’nı¹¹⁵ kurmu lardır. Böylece iki blok arasındaki so uk sava denen mücadele günden güne keskinle mi tir. Bu dönemde Kuzey Atlantik Antla ması Örgütü (NATO) ile beraber Avrupa ülkelerini içine alan Avrupa Konseyi kurulmu tur. Türkiye her iki örgüte girmeye talip olmu ; ancak, 8 A ustos 1949’da Konseye kabul olunduysa da, NATO’ya girmesi Kuzey ülkelerinin itirazları yüzünden ancak Kore Sava ı’na katılmamızdan sonra, 1951’de gerçekleş mi tir.¹¹⁶ Kore Sava ı’nın 25 Haziran 1950 tarihinde ba lamasıyla Türkiye Kore’ye kara askeri gücü göndererek bu anlamda ABD’den sonra bu ülkeye askeri yardım gönderen ikinci devlet olmu tur. Bu hareket Türkiye’nin NATO’ya kabul edilmesini sa lamı tır.¹¹⁷

Menderes Yönetimi boyunca ba ta Menderes’in kendisi ve Cumhurbaşkanı Celal Bayar olmak üzere bu dönemde dı i leri bakanı olarak görev yapmı Fuat Köprülü

¹¹² Mahir Ta , “Menderes Dönemi Ekonomi Politi i ve 1958 stikrar Programı”, *Mevzuat Dergisi*, Nisan 2004, Yıl 7, S.76; <https://www.mevzuatdergisi.com/2004/04a/02.htm#> , [Eri im 10.04.2019]

¹¹³ Mete Tuncay, *a.g.e.*, s.179

¹¹⁴ Faruk Sönmezo lu, *II. Dünya Sava ından Günümüze Türk Dı Politikası*, s.28

¹¹⁵ Yusuf Sarıay, “Atatürk’ten Günümüze Türk Dı Politikası Hakkında Genel Bir De erlendirme”, *Atatürk Ara tırma Merkezi Dergisi*, Kasım 2000, Cilt 16, S. 48, s.866

¹¹⁶ Cemil Koçak, *a.g.e.*, s.173

¹¹⁷ Bülent Akkaya, “Türkiye’nin NATO üyeli i ve Kore Sava ı”, *Akademik Bakı Dergisi*, Ocak- ubat 2012, S.28, s.1

(1950-1956) ile Fatin Rü tü Zorlu (1957-1960) dı politika kararlarının alınmasında en etkili ki iler olmu tur. Hatta bu ki ilerinde dönemin politikalarına etki eden politikacı yok denecek kadar azdır. Örne in Temmuz 1950’de Kore’ye asker gönderme kararı meclise ba vuru yapılmaksızın alınımı ve söz konusu süreç bütünüyle Menderes ve ekibi tarafından yönetilmi tir. Buna ba ka bir örnek ise, DP iktidarının meclisi ve kamuoyunu karar verme süreci dı nda tutarak ABD ile yaptı ı silah antla maları olmu tur. Ekim 1959’da NATO kapsamında Nükleer ba lıklı füzelerin Türkiye’ye yerle tirilmesi hususunda kamuoyuna bilgi verilmeden antla ma imza edilmi tir.¹¹⁸

DP iktidarı boyunca ABD ile ili kiler çok samimi bir havada cereyan etmi tir. Türkiye ABD’yi kendi güvenli inin garantörü ve geli imi için önemli bir müttefik olarak görmekte, dönemin var olan antikomünist havasından istifade ederek ABD’nin deste ini daha çok sa lamaya çalı mı tir. ABD ise, Orta Do u’daki çıkarlarından dolayı Türkiye’yi konumu sebebiyle önemli bir müttefik olarak kabul etmekteydi. Ancak DP Hükümeti’nin ABD ile ili kilerinde ilerleyen yıllarda vermi oldu u tavizler yönetimin gerçeklikten uzaklaarak adeta ABD uydusu olmasına sebep olmu tur. 1953-1957 yılları arasında Amerikan Merkezi Haberalma Te kilatı’nın (CIA) Türk Milli Emniyeti’ne (M T’in o dönemdeki adı) elden maa ödemesi, Menderes’in de bu durumu iki kurum arasında irtibat tesis etmek ve birbirine malumat vermek amacıyla mü terek bir çalı ma olarak belirtmesi bu duruma iyi bir örnektir.¹¹⁹ Ayrıca Türkiye’nin, ABD’ye olan ba ı NATO ile üyeli iyle beraber derinle mi ve bununla sınırlı kalmamı tir. Türkiye 3’ü 1950’den önce, 31’i DP zamanında ve 22’si ise 1960’ların ba nda olmak üzere yapılmı 56 ayrı antla ma ile Türkiye-ABD ba ı kuvvetlendirilmi tir. Bu ikili antla malar Türkiye’nin NATO üyeli ini tavizkar bir ekilde olu turmasına neden olmu tur. Türkiye, takip eden dönemde topraklarında lojistikten istihbarata birçok Amerikan üssü kurulmasına izin vermi tir. Güvenli ini bir uluslararası ittifak içinde arayan Türkiye ikili antla malarla siyasi hareket alanını

¹¹⁸ Ali Balcı, *a.g.e.*, s.82

¹¹⁹ Mürsel Bayram, “So uk Sava Döneminde Türk-Amerikan li kilerinin Süreklili inde Askeri Darbelerin Rolü”, *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2015, Cilt 2, S 1, s.33

sınırlandırmı tır.¹²⁰ Bu durumda ABD'nin Türkiye üzerinde kurdu u etkinli e bir örnektir. Bu dönemde dı politikayı ekillendiren ana etken; Sovyet tehdidi oldu undan Türkiye kendini güvence altına alabilmek için Batı merkezli askeri, ekonomik ve siyasi ittifaklar içinde yer almaya önem vermi tir.¹²¹ 1950'li yıllarda Türkiye, kendi ulusal çıkarlarını ABD yanında yer almakla bir tuttu undan bu yıllar Türk-Amerikan ili kilerinde en yo un dönem olmu tur.¹²²

2.4. SO UK SAVA DÖNEM TÜRK VE AMER KAN DI POL T KASI

29 Haziran 1945'te ABD Dı i leri Bakanlı ı tarafından ABD Ba kanı Harry Truman'a sunulan bir brifing belgesinde, bu ülkenin Türkiye'ye bakı ı u satırlarla özetlenmekteydi: “*Amiral Bristol döneminden günümüze kadar Türkiye ile ABD arasındaki ili kiler u ilkeler çerçevesinde barı çıl ve dostane bir biçimde sürmü tür: 1) nsanların özgürce istedikleri siyasal, ekonomik, ve toplumsal sistemi seçmeleri. 2)Ticarette fırsat e itli i. 3) Basının haber alma ve verme özgürlü ü. 4) Amerikan e itim kurumlarının faaliyetlerinin devam etmesi. 5) Amerikan vatanda larının haklarının korunması. Bu ilkeler aslında, II. Dünya Sava r'nun son yıllarından itibaren izlenmeye ba layan ABD dı politikasının temel unsurlarının Türkiye ile ili kiler konusuna yansımasydı.*”¹²³

Amerika'nın genel dı politika anlayı ı ve onun ana çizgileri de bir hükümet kaydında u ekilde belirtilmekteydi:

1. Ülkemizin ve kurumlarımızın güvenli ini, özgür ulusların güçlerinin güçlendirilmesine yardımcı olarak onları korumaya çalı mak.
2. Ana hedef, mümkün olan en kısa sürede kuvvet olu turarak daha agresif saldırıları önlemektir.
3. Bu gücün, Sovyetler Birli i'nin en iyi çabalarımıza ra men, bir saldırı ba latması durumunda ma lup olmayaca ımızdan emin olmamız gerekiyor.

¹²⁰ Murat Özata, *Türk Amerikan li kileri (1971-1984)*, deal Kültür Yayıncılık, stanbul 2017, s. 44

¹²¹ Bülent Akkaya, *a.g.m.*, s.6

¹²² Ali Ayata, *a.g.e.*, s.86-87

¹²³ Baskın Oran, *a.g.e.*, s.522

4. Bu arada, özgür ulusları yıkılma tehdidine karşı ekonomik, politik ve psikolojik olarak güçlendirmeye çalışılmak.
5. Aynı zamanda dünyada komünizmle birlikte barış ve özgürlükün nimetlerinin tadını çıkarabileceğimiz koşullar yaratmaya yardımcı olma konusundaki olumlu eğilimi devam ettirmek, bu, Sovyet gücünün yayılmasını önlemeye çalışılmaktan daha zor bir iştir.¹²⁴

II. Dünya Savaşı'ndan sonra dünyanın Batı ve Doğu bloku olarak Amerika ve Sovyet Rusya çevresinde kümelenmesi dünyayı iki kutuplu bir yapıya dönüştürmüştür. ABD'nin Monroe Doktrini'ni terk ederek uluslararası arenada politik güç olarak birinci sıraya yükselmesi ve Sovyet Rusya'nın da savaştan sonra takip ettiği yayılmacı ve emperyalist siyaset bu iki kutuplu yapının oluşmasının en önemli nedenidir.¹²⁵

Bu iki kutuplu çekişmenin ortasında kalan Ortadoğu her iki devlet için de önem arz etmekteydi. Tüm dünyada kendi etkinliklerini kurma peşinde olan bu iki gücün Orta Doğu'ya verdikleri önem onun jeopolitik konumu ve yeraltı zenginliklerinden kaynaklanmaktaydı.¹²⁶ ABD'nin Ortadoğu'ya ilgisi 1930'ların başında kimi Amerikan şirketlerinin Suudi Arabistan'da elde ettikleri petrol çıkarlarından ibaretti.¹²⁷ Ancak Soğuk Savaş'ın başlamasıyla birlikte ABD Rusya'yı Orta Doğu'dan uzak tutma planları yapmıyordu. Zira Rusya'nın ideolojik olarak burayı etkilemesi ABD çıkarlarına tersiydi.¹²⁸ ABD'nin buraya önem vermesinin bir diğer önemli nedeni ise, savaştan yorgun ve yıpranmış şekilde çıkan İngiltere'nin bu bölgede bıraktığı boşluğu doldurmaktı. Sovyetler Birliği'nin temel amacı ise, Türkiye'yi Orta Doğu'ya açılan kapı olarak gördüğünden onu batıdan kopararak yalnızlaştırılmak; bu sayede Akdeniz ve Ortadoğu üzerinde nüfuz kurmaktı.¹²⁹ Başkan Truman bu nedenle Ankara ve Moskova'daki diplomatik temsilciliklerden gelen raporlarını daha fazla ciddiye almaya başlamıyordu. Bu temsilciliklerden gelen raporlar Amerika'nın bölgede kendi

¹²⁴ Office Memorandum United States Government, Memorandum from R. Love to Robert G. Barnes, June 5, 1950. Acheson Papers - Secretary of State File, Standard Form no:64,1056, Harry S. Truman Presidential Library and Museum Archive, Kansas City, Kansas State, s.4-5

¹²⁵ Fahir Armaoğlu, *a.g.e.*, s.419-420

¹²⁶ M. Bürkan Serbest, "Bağdat Paketi'nin Kuruluş Süreci ve Gelişiminde Türkiye'nin Rolü", *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2016, Cilt 5, S.5, s.402

¹²⁷ Cüneyt Akalın, *a.g.e.*, s.163

¹²⁸ M. Bürkan Serbest, *a.g.e.*, s.402

¹²⁹ Cihat Göktepe - Süleyman Seydi, "Soğuk Savaş Bağlamında Türk Dış Politikası", *Bilgi Dergisi*, K1 2015, S.72, s.201

çıkarlarını Sovyet Rusya'ya karşı korumak amacıyla bölgeye yardım yapılması do rultusundaydı. Başkan Truman bunun üzerine Orta Do u ile alakalı bundan sonraki izleyece i politikalar konusunda halkı bilgilendirmeye ba ladı.¹³⁰ Çünkü dı politikada yapılacak atılımlar için ABD kamuoyunun deste ini almak çok önemliydi.

1947'den itibaren So uk Sava 'nın varlı ı Türkiye'nin dı ili kilerinde belirleyici bir faktör oldu. Sava Türkiye'nin NATO'ya katılmasını ve kendi kültürü ve siyasal rejiminin daha belirgin bir ekilde Batı'ya yönelerek ondan etkilenmesini sa ladı. Gerçekten de, Türkiye II. Dünya Sava ı'ndan sonra Batı'ya daha fazla yakınla tı, Müslüman kom ularından da bir o kadar uzakla tı (Irak, ran ve Pakistan'la birlikte içinde yer aldı ı CENTO gibi NATO üyesi inin gerektirdi i daha yakın temaslar hariç). Batı'ya yönelik politikalar benimsenmesi Türkiye'nin Batılıla ma ve Modernle me yolunda çok büyük ilerlemeler kaydetmesini ayrıca ekonomik, kültürel ve siyasal sistemini modernize etmesini sa ladı. Bununla beraber Rusya'ya karşı kendi güvenli ini garanti altına almasını sa layarak hem iç hem de dı politika açısından önemli geli melerin gerçekleşmesinde önemli bir rol oynamı tır.¹³¹

Özellikle, Sovyet tehdidine karşı ABD deste ini arayan Türkiye, Dı i leri Bakanı Necmeddin Sadak'ın 12 Nisan 1949'da ABD'ye yaptı ı ziyarette Bakan Dean Acheson ile görüşerek ABD'nin konu ile ilgili tutumunu ne olacağını ve Türk kamuoyuna ne gibi bir açıklama yapabilece ini sormu tur. Dean Acheson yanıt olarak, hükümetinin Türk-Amerikan ili kilerinin yakın tarihini gözden geçirme konusundaki pozisyonunu açıklamada yardımcı olabilece ini dü ündü ünü ve 1945'te Genel Sekreter olarak görevlendirildikten kısa bir süre sonra Ortado u'nun güvenli inin Bakanlı ın karşı karşıya kaldı ı en önemli sorunlardan biri olduğunu söylemi tir. 1946'da da Türk Bo azlarına yönelik Sovyet talepleri yapılmı olmasından dolayı Bakanlık ve Başkan'ın, bu taleplere karşı ciddi bir görüş e sahip olduğunu belirtmi tir. Acheson ayrıca; *“Bir haftanın büyük bir kısmı boyunca, Devlet Sekreteri olarak, neredeyse tüm zamanımı bu sorunun dü ünmesine adanmak benim için gerektiydi. Başkanın talimatı uyarınca, Sava ve Deniz Kuvvetleri Sekreterleri ve Ordu, Deniz Kuvvetleri ve Hava Kuvvetleri Kurmay Başkanları ile günlük toplantılar yapıldı. Sovyet taleplerinin gerçek amacının Türkiye'nin egemenli i olduğunu ve bunun ABD'nin hayati çıkarlarına aykırı olduğunu*

¹³⁰ Cihat Göktepe - Süleyman Seydi, *a.g.e.*, s.202

¹³¹ Kemal Karpat, *Türk Dı Politikası Tarihi*, Tima Yayınları, stanbul 2012, s.162

sonucuna varıldı. Sonuç olarak, ABD Hükümeti tarafından, olası sonuçların tam bilgisi ile Türk baımsızlıını destekleyen güçlü bir tutum alındı. Ba kan, Hiro ima'nın bombalanmasının ardından aldı ı en önemli kararın bu oldu unu dü ünüyordu''¹³² diyerek Sadak'ı cevaplamı tır. Bu açıklamadan sonra Bakan Acheson kendi gözlemlerine ve bir özele tiri ile cümlelerine devam etmi tir. Acheson'a göre; Sayın Sadak, yine de Türk Meclisine ve Türk kamuoyuna açıklama yapabilecekleri konusunda sorunlu ydu. ki yıl önce Türkiye, güvenlik meseleleriyle ilgili olarak ABD'nin me galelerinin ön saflarında yer almı tı. Ancak son zamanlarda ABD, çıkarlarını Batı Avrupa ülkelerine aktarmı tı ve imdi de güvenliklerini Türkiye açısından oldu undan daha fazla garanti altına almayı ba armı tı. Batı Avrupa ülkeleriyle ilgili olarak, saldırıya u radı ı takdirde ABD onların yardımlarına hemen gitme sözü verdi; Türkiye açısından böyle bir vaat yoktur. Uluslararası ili kilerde herhangi bir tutarlılık ya da mantık varsa, o zaman ABD'nin güvenlik konusundaki ilk sorumlulu u olan Türkiye, bir teminatın koruyucu kapa ına sahip olan ilk ülke olmalıdır. Ancak bu durumun böyle olmadı ı kanıtlanmı tı. E er belirtmi oldu um gibi, ABD'nin Türkiye'ye yönelik pozisyonu de i memi olsaydı, bu Hükümetin, Atlantik Paktı'nı Türkiye'yi kapsayacak ekilde geni letmesi veya hükümetim için en azından Do u Akdeniz Anla ması'na benzer bir garantinin uzatılmasını dü ünmesi neden imkânsızdı? Sadak, Türkiye'ye kar ı saldırganlık durumunda Türkiye'nin bu Hükümet tarafından terk edilmeyece ine dair güvenceye sahip olabilir mi?''¹³³ sorusunun cevabını bekliyordu. Acheson, Bakan Sadak'a "Türk halkının ABD Hükümeti'nin kendileriyle ilgisini kaybetmedi i veya Türkiye'ye yönelik tutumunu de i tirmede inden emin olmak için ona yardımcı olması gereken üç faktörün var oldu u bunlardan birincisi, Ba kan ve benim tarafımdan, Atlantik Paktı'nın imzalanmasıyla ilgili olarak 1946'nın ba langıcından itibaren Sovyetlerin Türk Bo azlarına yönelik talepleri ile ilgili yapılmı açıklamalar. kincisi, ABD tarafından Türk Hükümetine verilen önemli askeri yardımlar. (Birkaç gün içinde Kongre'ye yeni bir askeri yardım tasarısı sunulacaktı. Kongredeki oturumlarda bu tasarıda, bu yardımın önemli bir miktarının Türkiye'ye yönelik oldu u açıklı a kavu turulacaktır.) Üçüncüsü, Ba kan'ın dü ünçesinde, Orta Do u'nun ekonomik geli imidir. Bu konuda ABD'nin yardımları da ülkemin bölgeye olan ilgisinin bir kanıtıdır''¹³⁴ cevabını vererek Türk tarafını rahatlatmı tır. Sadak ziyaretinin son bölümünde Acheson'a te ekkür etmi ve kendi bilgilerini göz önünde tutarak e er

¹³² Memorandum of Conversation with the Foreign Minister and Ambassador of Turkey and Others, April 12, 1949. Acheson Papers - Secretary of State File, E.O.11652, Sec.3(E) and 5(D)or (E), NEA:JCS:red:vn S/P:ECWilson, Declassified, Truman Research File, HSTPLMA, s.3

¹³³ A.g.b., s.4

¹³⁴ A.g.b., s.5

bunlar do ruysa birinci olarak, ABD'nin Türkiye'nin bütünlü ünü ve ba ımsızlı ını desteklemesinin önemine ili kin konumunu de i tirmedini ve Türkiye'ye herhangi bir saldırganlık söz konusu olursa, ABD'nin onun yanında olup olmayaca ı konusunu sormu tur. İkinci olarak, ABD'nin Atlantik Paktı'nın geni letilmesi veya alternatif olarak bir Do u Akdeniz grubunun desteklenmesi olasılı ı gibi uluslararası güvenlik adına daha ileri adımlar atmaya devam etmesini isteyerek ve dolayısıyla, Türkiye'nin, yakın gelecekte ABD ile böyle sözleşmeli bir güvenlik düzenlemesinin mümkün olup olmadığı nı sormu tur. Bakan Acheson ise, iki ülke arasındaki ili kilerinin arka planını akılda tutarak bu konudaki inancını ve durumu do ru bir ekilde ifade etti ini söylemi ; fakat Bakan'ın ülkesinin anayasal süreçlerini takdir ederek bu sorusuna hükümet adına cevap veremeyece ini belirtmi tir. İkinci sorusuyla ilgili olarak, gelişmelerin muhtemelen olaylara ba lı olaca ını söylemi tir.¹³⁵

Sovyetler Birli i'nin yukarıda belirtilen tutumuna kar ılıklı Amerikan tutumunu ve onun altında yatan nedeni Douglas Little “*American Orientalism*” isimli kitabında u ekilde açıklamı tır: “*Geleneksel ve içgüdüsel Amerikan güvensizlik duygusu, ABD’li politikacılara Türkiye’nin istekleriyle ba a çıkmada en kötü senaryoyu benimsemelerine yardımcı oldu. 15 A ustos’ta yapılan Oval Ofis toplantısında Truman ve üst düzey danışmanları, Sovyetler Birli i’nin öncelikli hedefinin Türkiye’nin kontrolünü sa lamak oldu u sonucuna vardılar. Kremlin’in Çanakkale Bo azı’ndan güvenli ve engelsiz bir geçi i sa lamakla sınırlandırılması olasılı ını reddetti i için, ABD yetkilileri Türkiye’deki bir Rus zaferinin, Sovyetler Birli i’nin Yunanistan ve tüm Yakın ve Orta Do u’da kontrolü ele geçirmesini engellemenin imkansız olmasa da oldukça zor olaca ından endişe duyuyorlardı. İngiliz politikacılar, Sovyetler’in Türkiye’ye ve bölgeye girmesini engellemek için ABD’yi Sovyetler’in muhatabı olarak görüyordu. Eylemlerini koordine eden İngiliz Hükümeti ve Beyaz Saray, Türklere Kremlin’in tek taraflı iktidar oyununu reddetmelerini özel olarak tavsiye etti.*”¹³⁶

Türkiye’de II. Dünya Sava ı’nın sonlarına do ru terkedilmeye ba lananan tarafsızlık ilkesi 1950 yılından itibaren yerini Batı merkezli aktif Amerikancılı ı a bırakmı tır. Türkiye’nin 1952’de NATO’ya üye olarak kendi çıkarlarını hem ABD hem de Batı’nın çıkarları ile özde le tirerek ili kilerini bu do rultuda kurmu tur. Bu nedenle özellikle

¹³⁵ A.g.b.,s 6

¹³⁶ Douglas Little, *American Orientalism The United States and The Middle East Since 1945*, The University of North Carolina Press, 2008, s.122

Demokrat Parti zamanında Amerika'nın çizdiği her politikayı takip etmenin Türkiye'nin çıkarlarına hizmet etmeyeceği düşünülürdü.¹³⁷ Dolayısıyla Türkiye ve ABD arasındaki dış politika konularına bakıldığında bir farklılık yoktur. Özellikle NATO dâhilinde yapılan askeri antlaşmalar ile birlikte Türkiye, ABD'nin Orta Doğu politikaları kapsamında onun ileri bir karakolu görevi üstlenmiştir.¹³⁸ Türkiye'ye göre savaş sonrası oluşan iki kutuplu dünya düzeni dünyadaki en önemli problemdi. Çünkü Türkiye Osmanlı'dan beri devam ettirdiği denge politikasını artık dış politikada kullanamıyordu. Bu nedenle Türkiye'nin önünde çok seçenek yoktu. Kendi güvenliğini sağlamak amacıyla etrafındaki komşularına da güvenemezdi. Asya ve Afrikalı devletlerin yaptığı gibi iki Sıvuk Savaş ülkesinin arasındaki güç dengesinden de yararlanarak savaş dışı da kalamıyordu. Niyet tarafsız olsa bu seferde kendi güvenliğini sağlamak için gerekli teknik ve askeri donanıma sahip olmadığından bu da iyi bir seçenek değildi. Bu açılarından bakıldığında onun için en doğru seçenek Batı ittifakı içinde yer almaktı.¹³⁹

Savaş bittiğinde, dünyanın genel manzarasında ciddi bir değişim olmuştu. Avrupa'dan başlayarak Uzakdoğu'ya kadar tüm güç dengesi bozulmuştu. Avrupa'nın güçlü devletleri olan İngiltere ve Fransa savaş nedeniyle oldukça yıpranmıştı. Yunanistan ve İran'da komünistlerin tahrikiyle olumsuz gelişmeler görülürken, Sovyetler artık Balkanlar ve Orta Avrupa'ya yerleşmiş buradan Akdeniz'e doğru sarkmaya başlamışlardı. Bu durumda Orta Doğu'da Sovyet tehlikesi altındaydı. Bu koşulların tam ortasından bulunan Türkiye'nin kendi güvenliğini için tek bir çaresi kalıyordu o da ABD ile ittifaktı. Amerika ise, tüm bu durum karşısında Sovyet Rusya'nın özellikle Avrupa için arz ettiği bu tehdit karşısında ittifaklar kurarak Rusya'ya karşı bir direnç oluşturmak istemiştir. Ayrıca savaş sonrasında yaşanan Berlin bunalımı, Sovyet Rusya ile anlaşmanın ve barış dolu bir dünya oluşturmanın imkânı kalmadığını göstermiştir.¹⁴⁰ Bu olay dünyanın net anlamda ikiye ayrıldığının en büyük kanıtı

¹³⁷ Feroz Ahmad, *Demokrasi Sürecinde Türkiye 1945-1980*, Hil Yayınları, İstanbul 1996, s.396

¹³⁸ Ali Balcı, *a.g.e.*, s.79

¹³⁹ William Hale, *a.g.e.*, s.109-110

¹⁴⁰ Bülent Akkaya, *a.g.m.*, s.3

olmu tur.¹⁴¹ Bundan sonraki dönemde de bu iki kutuplu durum uzun yıllar devam ederek dünya politikasını şekillendiren ana etmen olmu tur.

4 Nisan 1949'da NATO'nun kurulmasıyla beraber Türkiye'de, Amerika ile ittifak kurmanın ancak NATO'ya üye olmakla gerçekleşeceği kanaati olmu tur. Türkiye'nin bundan sonraki politikaları da bu dü ünceden etkilenmiş ve ülkenin NATO'ya üye olmasıyla Rus tehdidine karşı ülke büyük bir huzur, güven ve rahatlık kavumu tur.

II. Dünya Savaşı'ndan sonra Türkiye'nin Batı'ya güveniminin artması ve var olan Rus tehdidi ile ABD'de, Türkiye'nin toprak bütünlüğü ile yakından ilgilenmeye başlamıştır. Bunda en büyük etken komünist rejimin yayılmasından korkulmasıdır. ABD'nin bunun için belirlediği dış politika anlayışı bu tehlike altında olan devletleri içten ve dıştan desteklemek olmu tur. Sovyetlerin yayılma politikasının yanı sıra o dönem dünya politikasını meşgul eden İran meselesi bu politikanın benimsenmesinin nedenleridir.¹⁴²

¹⁴¹ Fahir Armaolu, *a.g.e.*, s.447

¹⁴² Bülent Akkaya, *a.g.m.*, s.3

III. BÖLÜM

3. GÜVENLİK ARAYI I

Uluslararası ilişkilerde ciddi bir öneme haiz olan güvenlik konusu, tarih boyunca da gerek savaşların temelini ve gerekse devletlerarası ilişkileri anlamaya çalışılacak kadar mühim bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu konu uluslararası ilişkilerde hem teorik hem de devletlerarası ilişkilerin tarihi açısından incelenirken, bu bölümde Türkiye ve ABD ilişkilerinin belli bir dönemi çerçevesinde tarihsel açıdan ele alınacaktır.

3.1. TÜRKİYE'NİN VE ABD'İN GÜVENLİK ANLAYI LARI VE POLİTİKALARI

Türkiye kurulduktan itibaren kendisine çizdiği hedefi Batı uygarlığı ile bütünleştirebilecek şekilde siyasi, ekonomik ve kültürel sahalarda çalışarak Batılılaşma olmuştur. Buna birde tarihten gelen güvenlik sorunu eklenince Türkiye kendine çizdiği bu kriterler çerçevesinde her anlamda kendini bir Avrupa devleti olarak görmüş ve bunu Batılı Devletlere kabul ettirerek Batı uygarlığı içinde kendine yer edinmeye çalışmıştır. Türkiye'nin Dış politikasının en belirgin özelliğinin Batı'ya yönelik olması da bunun nedenidir.¹⁴³

Bu temel yöneliş sadece Türkiye'nin bağımsızlığını ve toprak bütünlüğünü korumak için olabilecek herhangi bir tehdidi karşılamak gibi belli bir süreye haiz bir politika değil aksine sürekli bir politika anlayışının ürünüdür. Türkiye'nin Batı'ya yönelik dış politika anlayışının altında yatan ana nedenler; çevresindeki hem bölgesel hem evrensel değişimlere ayak uydurmaya çabası, Osmanlı Devleti'nden süregelen

¹⁴³ Yusuf Sarınoy, *a.g.m.*, s.857

Batılıla ma faktörü ve yine ülkenin jeopolitik konumu nedeniyle güvenlik endi elerinden kaynaklı denge politikasıdır.¹⁴⁴

Türkiye, Osmanlı Devletinin mirasçısı olarak güvenli ini tehdit eden bazı sorunları da devralmı tır.¹⁴⁵ Osmanlı'nın son dönemde toprak kaybetme ve uluslararası yalnızlı a itilme korkusu, Türk güvenlik kültürünün temel görünümü haline gelmi tir. Dolayısıyla giderek daha savunmaya yönelik bir görünüm kazanan bu güvenlik kültürünün Türkiye'yi etkiledi i söylenebilir. Bununla beraber Türkiye'nin hem kom uları hem Batılı müttefikleri ile ili kileri hem de güvenlik politikalarında yukarıda bahsedilen tarihi mirasın çok büyük etkisi olmu tur. Ayrıca Türkiye'nin ya amı oldu u acı tecrübeler ve kom uları ya da yabancı devletlerle ili kilerindeki kötü anılar, ülkede sürekli bir tedirginlik yaratmı ve bir anlamda güvenlik sendromuna yol açmı tır. Dolayısıyla Türk güvenlik dü üncesinin yabancı müdahalesi ve ekonomik ba ımlılı a ili kin tarihi deneyimlerden fazlaca etkilendi i söylenebilir.¹⁴⁶ Ayrıca, uzun süre ya amı ve çok uluslu bir devlet olan Osmanlı Devleti'nin enkazı üzerine kurulan Türkiye bu devletten birçok sorunu da devralmı tır. Bu durum Türkiye'nin güvenli ini olumsuz anlamda etkilemi özellikle kom uları ile daha sonraki yıllarda da devam edecek olan pek çok sorun tamamen bu nedenden kaynaklanmı tır. Rusya ve ran hariç Türkiye'nin çevresindeki tüm kom ularının daha önce Osmanlı hükümranlı ı altında ya amı olmaları ve bu ülkelerin ba ımsızlık mücadeleleri de Osmanlı Devleti'ne kar ı yapılmı oldu undan bu ülkeler ya adıkları tüm sorunların kayna ı olarak Osmanlı Devleti'ni görmü ve bu devleti hedef göstererek kendi tarihlerini yazmı lardır. Dolayısıyla Osmanlı'ya duyulan nefret daha sonraki yıllarda onun varisi olan Türkiye'ye yönlendirildi inden, Türkiye ve bu türden duygulara sahip kom uları arasındaki ili kiler bundan olumsuz bir ekilde etkilenmi tir.¹⁴⁷ Bu ba lamda Türkiye kendi dı politikasını belirlerken evvela

¹⁴⁴ Yusuf Sarınoy, *a.g.m.*, s.858

¹⁴⁵ Soner Dursun, “Türkiye'nin Güvenlik Algılamasındaki De i im: 12 Eylül 1980 Askeri Müdahalesi Sonrası Dönem”, *Ça da Türkiye Ara tırmaları Dergisi*, Bahar-Güz 2008, Cilt 7, S.16-17, s.422

¹⁴⁶ Sezgin Kaya, “So uk Sava Sonrası Dönemde Türkiye'nin De i en Ulusal Güvenlik Algılaması ve Politikaları”, *Avrasya Dosyası*, 2005, Cilt 11, S.2, s.214

¹⁴⁷ Faruk Sönmezo lu, *II. Dünya Sava ından Günümüze Türk Dı Politikası*, s.3

güvenli ini sa lamaya öncelik vermi kendini güvende hissedebilmek adına daha güçlü devletlerle ili kilerini sıkı tutmu tur.

Türkiye'nin güvenlik kültürü, iki tarihsel derse ve bir ana sosyo-kültürel özelli e dayalıdır. Birincisi, ne pahasına olursa olsun askeri ve diplomatik izolasyondan kaçınılmasıdır. Çünkü Avrupa devlet sisteminden izolasyon, Osmanlı Devleti'nin kaybına büyük bir etki yapmı tır. Bu ba lamda Türkiye'nin So uk Sava sistemi liderli inin Osmanlı döneminin sonunda siyasal olarak sosyalize oldu u göz önüne alındı nda, Türkiye Batı tarafından ba latılan tüm örgütlere aktif üyeli in çok önemli oldu una inanmı tır. kincisi, Ankara'nın güvenlik denetimi de bir büyük güç ile olan ikili ili kilere kar ı uyarıyordu. Bu nedenle, NATO ittifakı altında toplu güvenlik fikri Ankara için çok daha çekici görünüyordu. Sosyo-kültürel tarafta ise, özellikle siyasette muhalefete nadiren tahammül eden ataerkil ve otoriter bir zihniyet vardır. Bu zihniyetin Amerikan ordusunun güçlü deste iyle birleşmesi, bu dönemde Demokrat Parti'nin yalnızca iç muhaliflerine kar ı sert tedbirler almakla kalmayıp, uluslararası riskler almasına da neden olmu tur.¹⁴⁸ Bu ba lamda dikkat edildi inde II. Dünya Sava ı'ndan sonra Türkiye'nin güvenlik algılamaları içerisinde Amerika Birle ik Devletleri'nin rolü artmı Türkiye, yakındaki “*Büyük Güç*” tehlikesine kar ı uzaktaki “*Büyük Güç*” ile bir denge kurmak istemi tir. O dönemde var olan iki kutuplu sistem gere i Türkiye'nin olu an bu iki bloktan birisi içerisinde yer almak durumunda kalması ve özellikle bu duruma Türkiye içinden bakanların bu blokla ma dı nda kalmanın imkânsız oldu unu dü ünmesinden dolayı Türkiye Amerika'ya yakınla mı tır.¹⁴⁹

Güvenlik kültürüyle ilgili bir di er husus ise, Türkiye'nin, güvenli in sosyal ve siyasal geli melerin üzerinde tutuldu u bir ülke görünümüne sahip olmasıdır. Bu haliyle Türkiye, ülkesel savunmanın ve iç güvenli in siyasi sınıf, askeriye ve kamuoyu açısından öncelikli olarak görülmeye devam etti i “*güvenlik bilinçli*” bir toplum olarak da nitelendirilmektedir.¹⁵⁰

¹⁴⁸ Nur Bilge Criss, “The American Cold War Military Presence in Turkey”, *American Turkish Encounters Politics and Culture 1830-1989*, (Editörler) Nur Bilge Criss - Selçuk Esenbel - Tony Greenwood - Louis Mazzari, Cambridge Scholars Publishing, United Kingdom 2011, s.288-289

¹⁴⁹ Faruk Sönmezo lu, *II. Dünya Sava ından Günümüze Türk Dı Politikası*, s.26

¹⁵⁰ Sezgin Kaya, *a.g.m.*, s.215

Türk dış politikası başlangıçtan günümüze üç temel unsur gözetilerek oluşturulmuştur. Bunlar; toprak bütünlüğünü koruma ve bununla bağlantılı güvenlik endişesi, ülkenin ekonomik olarak refah düzeyinin yükseltecek girişimler ve buna bağlı gerekli sermayenin tedariki, rejimin ve kurulan hükümetlerin devamlılığının sağlanmasıdır. II. Dünya Savaşı'ndan sonra Türk-Amerikan ilişkileri de bu unsurlar çerçevesinde gelişme göstermiştir. Bu unsurların birinin veya ikisinin eksikliği ilişkilerde gerginlikler yaşanmasına sebep olmuştur.¹⁵¹

ABD'nin yardım politikaları ile kendini toparlayan Batı Avrupa'da önemli bir gelişme olmuştur. Bu gelişme "ulus devlet" anlayışının yerini yeni kurumsallaşmalara ve "sosyal güvenlik devleti" anlayışına bırakmasıdır. Bu anlayış savaştan sonra hem kazanan hem de kaybeden tarafları etkilemiştir. Artık ulus-devletin ayakta kalamayacağı ve meşruiyet kazanamayacağı düşüncesi bunun altındaki yatan nedendir. Bu nedenle ulus devletleri ayakta tutacak anlayışın "Avrupa Bütünlümesi" oldu buna kanaat edildi. Savaş sonrasında Türkiye'nin karışına çıkan uluslararası ortam ile ABD ve Batı Avrupa modelleri bunlar oldu.¹⁵²

Soğuk Savaş sırasında, Türkiye ile Avrupalı NATO müttefikleri arasında çarpıcı bir gelişme olmuştur. Çift tarafların beslediği çift taraflı çevrili, çoğunlukla bakı açısına, söylemine ve politik muhalefet üzerindeki kısıtlamalarına rağmen Türkiye Ulusal Güvenlik Devleti haline dönüşmüştür. Türkiye Ulusal Güvenlik Devleti, Türkiye'nin haklı siyasi durumunun yaygın ve belirgin bir özelliği haline gelmiştir. Türkiye'deki ulusal güvenlik, ektimde, sivil-asker ilişkilerinde, politikacılar ve gazeteciler arasında yaşamın her kesiminde yankı yapmıştır. Birçok politikacı saldırı korkusu altında Türkiye'nin tam bir demokrasi olamayacağını iddia etmiştir.¹⁵³ Bu durum Türkiye'nin güvenlik algısını derinden etkilemiş ve Türkiye dış politikasına yön verirken bu konuya öncelik vermiştir.

1946'dan sonra çok partili bir demokrasi haline gelmesiyle birlikte, Türkiye aynı zamanda bir ulusal güvenlik devleti haline de gelmiş, bu da siyasi tepkilere zemin hazırlamış ve Soğuk Savaş sırasında dünya üzerinde gelişen iki kutupluluğun ayna

¹⁵¹ Çarın Erhan, "Türkiye-ABD ilişkilerinin Mantıksal Çerçevesi", (Ed.) Dris Bal, 21. Yüzyılda Türk Dış Politikası, Nobel Yayınları, Ankara 2004, s.141

¹⁵² Baskın Oran, a.g.e., s.486

¹⁵³ Nur Bilge Criss vd., a.g.e., s.281

görüntüsü olan iç kutupla maya da yol açmıştır. Bu kutuplaşma çeşitli ekollerde ülkeyi zayıflatıyordu. Öncelikle Avrupa tarzı sosyal demokrasinin büyümesini yavaşlattı. 1950 ve 1980 arasında Sol'un radikalleşmesine yol açtı. Demokrasinin tehlikeye atıldığı düzensizlikle daha sonra birçok askeri müdahalelere neden oldu. Bu kutuplaşma, Türkiye'nin 1990'lı yıllara kadar gizlilik içinde 1950'lerin Soğuk Savaş zihniyetinde kalmasına neden oldu.¹⁵⁴

Türkiye ve ABD ilişkilerinin gelişen anatomisine bakıldığında başlangıçta iki ülke arasında kurulan çok yönlü ittifak ilişkisinin temel nedeni SSCB'dir ve Türkiye dış politikasına yön veren ana etmen bu devletten kaynaklı güvenlik endişesidir. Türkiye bu endişenin ancak ABD yardımı ile aşılabileceğine inanmıştır. ABD ise dünya ölçüsünde mücadele ettiği “evrensel komünizm” in Türkiye'nin bulunduğu stratejik bölgeyi denetimi altına almasını engellemek için Ankara ile yoğun bir işbirliği kurulmasını tercih etmiştir. Ancak ileriki dönemde bu tehdit ortadan kalkmasına rağmen ilişkilerin seyri değişmiştir; nitekim Kafkasya, Ortadoğu ve Balkanlar'daki gelişmeler tüm bu bölgelerin ortasında yer alan Türkiye'nin önemini ABD nezdinde artırmıştır. Bu bağlamda Batı'nın bir “kanat ülkesi” ya da “ileri karakolu” rolünü üstlenen Türkiye, bundan sıyrılarak istikrarsızlık denizinin ortasında “güvenli ada” rolünü üstlenmiştir.¹⁵⁵

Türkiye'nin stratejik önemi, Boğazlar'a sahip olmasından kaynaklanmaktadır. Bu özellik nedeniyle Türkiye'nin önemi bölgesel boyuttan evrensel boyuta çıkmaktadır. Bunun yanı sıra Türkiye jeostratejik konumu açısından ele alındığında onun güvenlik politikasına bütüncül bir yaklaşımla çözüm bulmak gerekmektedir.¹⁵⁶ Türkiye'nin Anadolu vasıtasıyla Avrupa, Kafkasya, Ortadoğu ve üç denizle çevrelenmiş olması onun bu yaklaşıma önemli bir etki etmektedir. Bu bağlamda ele alındığında Türkiye bölgesel olarak dini, etnik, kültürel, ideolojik farklılıkların ve zengin kaynakların bulunduğu bir coğrafyanın tam ortasında yer aldığından sadece kendisi için değil aynı zamanda başka ülkeler açısından da geçmişten günümüze büyük bir öneme haiz

¹⁵⁴ Nur Bilge Criss vd., *a.g.e.*, s.282

¹⁵⁵ Çarı Erhan, *a.g.e.*, s.143

¹⁵⁶ Baskın Oran, *a.g.e.*, s.25-26

olmu tur. Bu durum gerek kendisinin ve gerekse bölgede çıkarı olan di er devletlerin di politikalarında ve ona ba lı geli en güvenlik politikalarında etkili olmu tur.¹⁵⁷

ABD'nin kendi milli çıkarları onu Türkiye'ye dostça davranmaya ve nüfuzunu kullanarak Türkiye'nin Avrupa'dan tamamen kopmasını engellemeye zorlamı tır. Dolayısıyla ABD Türkiye'nin modernle mesini desteklemek, NATO'ya kabul edilmesini salamak ve onu Avrupa'nın lüzumsuz dü manlıkları, baskıları ve ayrımcılı na kar ı korumak açısından önemli bir rol oynamı güçtür. ABD'nin bu politikası her zaman gerek Ortado u'da gerek Kafkasya'da ve gerekse bizzat Türkiye'de Amerikan çıkarlarına hizmet etmi tir. Nitekim daha sonrasında da ABD'nin tutumunu de i mesini gerektirecek hiçbir mantıklı gerekçe olmamı tır.¹⁵⁸

Amerikan güvenli i, herhangi bir devlet; özellikle Avrasya, Orta Do u ve Afrika'nın insan, do a ve sanayi kaynaklarını kontrol eden ve bu kaynakları organize eden ve dönü türen demokratik olmadı ı gibi demokrasi kar ıtı ve askeri güce sahip bir devlet tarafından tehdit altındaydı ve bu devlet bir gün Kuzey Amerika'ya saldırabilirdi. Bu, ngiltere'nin ma lup edilmesi ve ngiliz donanmasının artık batı yarımküreye giden deniz yolunu korumamı olması durumunda özellikle geçerli olacaktı. ngiltere kendi donanmasını Almanya, onun müttefikleri ve yenilmi milletlerin filoları ile birle ti ini görmek yerine batırsa bile, Alman donanması, Batı Yarımküre 'ye Atlantik yakla ımlarına hükmetmeye ba layabilirdi. Almanya ngiliz filosunu zapt ederse bu kesinlikle do ru olurdu. Bu artlar, Birle ik Devletlerin, daha fazla insan ve daha üstün kaynaklara sahip bir rakibin olası bir saldırısı için kaynaklarını tamamen harekete geçirmelerini ve sürekli uyanık olmalarını gerektirirdi. Büyük olasılıkla, Birle ik Devletler'in bu baskın Avrasya'nın gücüyle e le mesinin tek yolu, kendisini güvenlik adına, demokrasi ve bireysel özgürlü ü ideolojik olarak feda etmek zorunda kalacak olan, disiplinli, militarize bir devlet haline getirerek elde etmek olacaktır.¹⁵⁹ II. Dünya Sava ı'ndan sonra belirlenen bu güvenlik politikası Amerika'nın güvenlik algılamasında daha sonraki yıllarda da etkisini devam ettirecektir. Zira ba aktör Almanya, yerini Sovyet Rusya'ya devredecektir. Aktör de i mesi ABD için muhtemel

¹⁵⁷ Baskın Oran, *a.g.e.*, s.26-28

¹⁵⁸ Kemal Karpat, *Türk Dı Politikası Tarihi*, s.166

¹⁵⁹ John Spanier, *American Foreign Policy Since World War II*, Tata McGraw-Hill Publishing Company Limited, New Delhi 1988, s.4-5

tehdidin geli yönünü de i tirmedi i gibi ABD'nin Balkanlar, Ortado u ve Kafkaslardaki politik çıkarları, ABD'nin güvenlik politikasında pek bir de i ikli e neden olmamı tır. Bu do rultuda ABD çevreleme politikası ile Rusya'yı kendi havzasına hapsedmeyi ve kendi ülkesinin ulusal çıkarlarını gözetmeyi hep ön planda tutarak, politikalarını da bu ba lamda belirlemi tir. ABD'nin gerek Türkiye ve gerekse di er devletlerle olan ili kilerinin temelinde bu politika esastır; fakat jeopolitik konumu açısından Türkiye ve Yunanistan, ABD nezdinde Rusya'ya kar ı daima önemli bir pozisyonda oldu undan, bu durum ABD'nin bu ülkelere yaptı ı askeri, ekonomik, politik yardımlar ve i birli inin temelini olu turmu tur.

ABD'nin güvenlik politikalarını belirleyen bir ba ka önemli gerekçe ise; demokratik bir Amerika'nın güvenli inin, özellikle Fransa ve ngiltere gibi di er demokrasilerin hayatta kalmasıyla ayrılmaz bir ekilde iç içe geçmi olmasıydı. Fakat Fransa'nın 1940'ta çökü ünün ardından Roosevelt, Amerikan kamuoyuna ABD'nin neden ngiltere'ye yardım etmek zorunda oldu unu açıkladı nda aslında ABD'nin dı politika anlayı ının ileriki dönemde de temelini olu turan gerekçenin altını çizmi tir. Roosevelt: *“ABD totaliter denizlerle çevrili tek bir demokratik ada olarak ya ayamıyor ve Amerika'da demokrasi, di er toplumlarda demokratik de erler geli medi i sürece geli emez, ulus için fiziksel bir tehdit olmayabilir, ancak Amerikan dı politikasının amacı hiçbir zaman bir emlak parçası olarak sadece ABD'nin güvenli i olmamı tır. Amaç demokratik bir Amerika'nın güvenli ini savunmaktır. Demokratik bir Amerika, uluslararası alanda geli mek için demokratik de erler gerektir”*¹⁶⁰ diyerek neden demokratik olmayan rejimlerin politikalarının kar ısında olduklarını açıklamı tır. Nitekim bu anlayı Roosevelt'ten sonra gelen ABD ba kanlarının da dı politikasının bir yönü olmu tur.

Roosevelt'ten sonra koltu a geçen Ba kan Truman da 1947'de The New York Times gazetesindeki bir konu masında *“ABD'nin Yakın ve Orta Do u ülkelerinin egemenlik ve toprak bütünlüklerinin baskı veya sızma yolu ile tehdit edilmemesi konusunda ısrar hakkı vardır”*¹⁶¹ demi tir. Buna ilaveten Ba kan, Kongre'de yaptı ı konu mada da *“Amerika Birle ik Devletleri'nin silahlı azınlıklar tarafından ya da dı baskular tarafından boyun e me giri imine kar ı direnen özgür halkları destekleme politikasının olması gerekti ine ve özgür insanlara kendi kaderlerini kendi çalı malarıyla çizmelerine yardım etmemiz gerekti ine*

¹⁶⁰ John Spanier, *a.g.e.* , s.5

¹⁶¹ Murat Özata, *a.g.e.*, s.42-43 (Bkz. *“Speech of President Truman Calling for Strong United States Forces to Guard World Peace”* The New York Times, 07.Nisan 1946, s.29)

inanyorum. Dünya statik de ildir ve statüko kutsal de ildir. Ancak, statükodaki de i ikliklerin Birle mi Milletler artı'nu ihlal ederek, zorlama yöntemlerle veya politik sızma gibi bu türden düzenlemelerle ihlal etmesine izin veremeyiz. Özgür ve ba msız milletlere özgürlüklerini korumalarında yardım eden Birle ik Devletler'in Birle mi Milletler Antla ması'nın ilkelerine etkisi olacaktır.''

*“Yunan milletinin hayatta kalmasının ve bütünlü ünün çok daha geni bir durumda büyük önem ta ıdı nı anlamak için bir haritaya bakmak gerekir. Yunanistan silahlı bir azınlı ın kontrolüne girerse, etkisi kom usu Türkiye'ye hemen ve ciddi olur. Karı ıklık ve düzensizlik tüm Orta Do u'ya yayılabilir”*¹⁶² diyerek adı geçen ülkelerin ve Ortado u'nun ABD'nin di politikası ve güvenlik algılaması açısından önemini vurgulamı tır. Bu iki ülkenin güvenli inin sadece kendileri ile alakalı olmadı ının bunun bölgeyi etkileyebilecek ciddi sonuçları olaca ının endi esinin altı çizilmi tir.

Bunun yanında Ba kan Truman 7 Mart 1947'de yaptı ı bir kabine toplantısında Yunanistan ve Türkiye'ye yapılan yardımlar hakkında bilgi vermesi üzerine Dean Acheson'a söz hakkı vermi tir. Acheson ise, iki ülkeye toplam 450.000.000 dolar katkıda bulunuldu undan bahsederek özellikle ngilizlerin, Türk ordusunun verimlili ini artırarak ve böylece askeri insan gücünü azaltarak Türkiye'ye yardım etmeye çalı tıklarından bahsetmi tir. Acheson ayrıca var olan durum hakkında da öyle demi tir: *“Bu devam ederken Britanya'da ekonomik yapı zayıflamaktadır. imdi bir kriz ya andı e er içeri girersek Orta Do u ve Akdeniz'deki ba arılardan emin olamayız. E er gitmezsek, bu alanlarda çökü olur. Askeri risk olasılı ı vardır, ancak bunun gerçekleşmesi üphelidir.”* Bunun üzerine söz alan Ba kan karar olarak, Kongre'ye 250 milyon daha yardım izini sorulmasını öngörmü ve bunun sadece bir ba langıç oldu unu söylemi tir. Ayrıca bunun, ABD'nin Avrupa siyasetine girece i anlamına geldi ini ve bunun bir Ba kanın kar ıla abilece i en büyük i oldu unu belirterek Hükümetin görü lerini sormu tur.

Konu hakkında Hükümet'in hazineden sorumlu bakanı, *“ancak di er gerekli adımların gerçekleşmesi gerekti ine dair güvence ile bu adımı atmamız gerekti ine inanyorum.*

¹⁶² 56.Special Message to the Congress on Greece and Turkey: The Truman Doctrine March 12, 1947, Public Papers, Harry S. Truman 1945-1953, HSTPLMA; 56.Special Message to the Congress on Greece and Turkey: The Truman Doctrine March 12, 1947, Harry S. Truman, Public Papers of The Presidents of The United States, Government Printing Office, Washington, 1947, Volume 3, s.178-180

Ayrıca İngiliz menfaatlerini korudu umuz suçlamaları yanıtlamaya hazır olmalıyız ve etkinli imiz ba arılı olursa bölgeyi tekrar İngiltere'ye geri verebiliriz.” demi tir. Kongre üyelerinden Patterson, “Rus etkisi altındaki Batı Avrupa'ya sahip olmak ABD için tehlikeli olabilir” diyerek kaygısını dile getirmi tir. Clark ise, “Rus etkisinin yayılmasını durdurmak için mümkün olan her eyi yapmalıyız” demi tir. Bir ba ka kongre üyesi Forrestal, “Karar açıktır, gerçekte tirilmesi gereken bir yöntem meselesidir. ABD bunu tek ba ma yapamaz bu nedenle Hükümet bu programı i adamları ile birlikte götürmelidir. Yarı gönüllü bir yakla ımla bu i olamaz” diyerek görüş belirtmi tir. Üyelerden Krug ise, “ çeri girmemiz gerekti ini kabul ediyorum. Öncelikle bu bir ekonomik problemdir. Biz çok güçlü bir idare kurmalıyız” demi tir. En son söz alan Leahy, “ Kararda anla tık. Bu bir sava a do ru ilerleyecek ve Rusların teslim olmasını sa layacak. Bizim Yunanistan'da beraber çalı abilece imiz bir hükümet olmadıkça Birle ik Devletler halkı buraya getirilmeli ve komünizm veya serbest giri im konusu anlatılmalıdır.”¹⁶³ Böylece yardım programı konusunda kongre üyelerinin de görüşleri alınmış ve ortak karar yardımın yapılması olmu tur. Ayrıca konu malardan bölgeye yapılması planların nasıl yapılması gerekti i ve yapılacak i ler kar ısındaki tehlike ve zorluklar ifade edilmi tir.

İngiliz Hükümeti'nin 31 Mart 1947'den itibaren kendi mali zorlukları gerekçesiyle Yunanistan ve Türkiye'ye artık yardım edemeyece ini bildirmesi, ABD hükümetini harekete geçirmi tir. Kongre'deki konuşmasında Başkan Yunanistan ve Türkiye'ye yardım konusunu gündeme getirmi ve bunun gerekçesini öyle açıklamı tir: “ İngiliz Hükümeti, kendi zorlukları nedeniyle artık Türkiye'ye mali veya ekonomik yardım sa layamayaca ını bildirmi tir.¹⁶⁴ Savaşta bu yana Türkiye, ulusal bütünlü ünün korunması için gerekli olan modernizasyonu gerçekle tirmek amacıyla Büyük Britanya ve Amerika Birle ik Devletleri'nden ek mali yardım istedi. Ba ımsız ve ekonomik olarak sa lam bir devlet, açıktır ki özgürlükten daha az önemli de ildir. Türkiye'nin gelece i, Yunanistan'ın gelece inden çok, dünya halklarının gelece idir. Türkiye'nin bugün içinde buldu u ko ullar, Yunanistan'ınkilerden oldukça farklı. Türkiye, Yunanistan'ı ku atan felaketlerden kurtuldu. Savaş sırasında ABD ve İngiltere, Türkiye'ye maddi yardımda bulundular. Yine de,

¹⁶³ Cabinet Meeting, March 7, 1947. Matthew J. Connelly Papers - Notes on Cabinet Meetings II., HSTPLMA,s.2-3

¹⁶⁴Summary of The Telegram, Department of State Office of The Secretary, Washington, February 25,1947, Declassified, E.O.12065, Sec.3-402, HSTPLMA; "The Truman Doctrine", ca. 1952. Truman Papers, President's Secretary's Files. Foreign Policy: Greek-Turkish Aid Program (Truman Doctrine), The Truman Doctrine Research File, HSTPLMA,s.2

*Türkiye'nin imdi bizim deste imize ihtiyacı var. Yunanistan örne inde oldu u gibi, Türkiye'nin ihtiyaç duydu u yardımı ABD sa lamalıdır. Bu yardımı sa layabilecek tek ülke biziz. Ortado u'daki düzenin korunması için bu bütünlük esastır.”*¹⁶⁵ Ba kan, Kongre'ye hitaben “*Amerika Birle ik Devletleri'nin silahlı azınlıklar tarafından ya da dı baskılar tarafından boyun e me giri imine kar ı direnen özgür halkları destekleme politikasının olması gerekti ine, özgür insanlara kendi kaderlerini kendi yollarıyla çalı malarına yardım etmemiz gerekti ine inanıyorum. Yardımımızın öncelikle ekonomik istikrar ve düzenli siyasi süreçler için gerekli olan ekonomik yardım yoluyla olması gerekti ine inanıyorum*” diyerek yardım gerekçesini ve yöntemini belirtmi tir. Ayrıca yine aynı konu masında Ba kan, bu yardımın Yunanistan ve Türkiye açısından önemine ve bu kader saatinde adı geçen iki devlete yardım edilmezse, bunun etkisinin hem Batı'ya hem de Do u'ya uzanaca ından sonuçlarının vahametinden bahsetmi tir. Bu nedenle Kongre'den 30 Haziran 1948'de sona eren dönem için Yunanistan ve Türkiye'ye 400.000.000 dolar yardımda bulunma yetkisi vermesini rica etmi tir. laveten, Kongre'den, Amerikan sivil ve askeri personelinin Yunanistan ve Türkiye'ye, bu ülkelerin talebi üzerine, yeniden yapılanma görevlerine yardımcı olmak ve bu gibi maddi ve manevi yardımların kullanımını denetlemeyi sa lamak amacıyla izin vermesini rica ederek, bu yetkiyi, seçilmi Yunan ve Türk personelinin e itimi için de tavsiye etmi tir. Son olarak Kongre'nin, yetkilendirilecek fonların ihtiyaç duydu u mal, gereç ve teçhizat açısından en hızlı ve en etkili ekilde kullanılmasına izin verecek yetkiyi de kendisine vermesini rica ederek konu masını sonlandırmı tir.¹⁶⁶ Kısacası Truman yönetimi, Türkiye'deki ve bir bütün olarak bölgedeki politikasının bilincindeydi, Washington, bu bölgenin selametinin Londra'daki peri an orta ından yardım almasına ba lı oldu unu biliyordu. ayet ngiltere'nin Türklere veya onların kom ularına gerekli silah ve askeri teçhizatı verecek konumda olmadığı bir durum ortaya çıkarsa, ABD Dı i leri Bakanlı ı'nın do rudan bazı malzemeleri tedarik etmeyi dü ünmesi gerekecekti.¹⁶⁷

Ba kan Truman yıllık bütçe planını açıkladı ı ba ka bir Kongre konu masında da unları ifade etmi tir: “*Amerika Birle ik Devletleri'nin dı politikasının temel amacı, özgür milletlerin gücü, kar ılıklı çıkarları ve i birli ine dayanan dünya barı na ve uluslararası*

¹⁶⁵ 56.Special Message to the Congress on Greece and Turkey: The Truman Doctrine March 12, 1947, *a.g.b.* s.179

¹⁶⁶ *A.g.b.* s.180

¹⁶⁷ Douglas Little, *a.g.e.*, s.122

güvenli e ula maktır... ki dünya sava ı arasındaki yıllar ABD halkını, kendi güvenlik ve esenli inin dünyadaki barı ve istikrar ko ullarına ba lı oldu una ikna etmi tir. Uluslararası sava sonrası toparlanma sorununun karma ıklı ı ve barı a geçi i daha da zorla tiran gerilimler bu inancı derinle tirmi tir... ABD, dünyada barı ı sa lamak ve evinde refahı artırmak için güçlü, olumlu çaba göstermeye devam etmesi gerekti i inancına yöneliyor... En büyük bütçe deste ini gerektiren politikamızın araçları, uluslararası hedeflerimizi payla an millet ve halklara ve onları etkin kılmak için kararlı ımızla yapılan ola anüstü ekonomik ve askeri yardım programlarıdır. Tüm bu yollarla, her yerde insanların ilerleyi ine ba lı oldu una inandı ımız büyük ahlaki özgürlük gücünü güçlendirmek için hareket ediyoruz... Amerika Birle ik Devletleri Hükümetinin bütçesi büyüktür çünkü sorumlulukları büyüktür. Bütçe, uluslararası konumumuzun gerçeklerini, güçlü ve ilerici bir yurtiçi ülke ekonomisine olan ilgimizi yansıtmaktadır. Bu millet bugün dünyada özgürlü ün en güçlü siperidir. Ulusal finansımızla ilgili verdi imiz kararlar, bu gerçe in anla lmasında temel alınmalıdır...''¹⁶⁸

Ba kan Truman, bütçe planlarından bahsederken ülkesinin dünya politikası açısından önemini vurgulayarak bu ba lamda bütçe içeri inde yer alan dı yardımların nedenini de ortaya koymu tur. Ayrıca yapılan en önemli yardımların Amerika'nın uluslararası hedeflerini payla an millet ve halklara yapıldı nın ifade edilmesi dikkate ayandır. Buradan Amerika ile aynı hedef do rultusunda ilerlemeye çalı anların ancak Amerikan yardımına mazhar olabilece i anlamı çıkarılabilir.

Ba kan Truman, yine bir Kongre konu masında ''Ulusların baskıdan arınmı barı çıl geli mesini sa lamak için, ABD, Birle mi Milletler'in kurulmasında öncü bir rol üstlenmi tir. Birle mi Milletler, tüm üyeleri için kalıcı özgürlü ü ve ba ımsızlı ı mümkün kılmak için tasarlanmı tir. Ancak, özgür halkların özgür kurumlarını ve ulusal bütünlüklerini, totaliter rejimleri zorla kabul ettirmek isteyen saldırgan hareketlere kar ı sürdürmelerine yardım etmeye istekli olmadıkça, hedeflerimizi gerçekle tiremeyece iz. Bu, özgür halklara, do rudan veya dolaylı saldırganlık yoluyla uygulanan totaliter rejimlerin, uluslararası barı ın temellerini ve dolayısıyla ABD'nin güvenli ini zayıflattı nın açık bir tanımından ba ka bir

¹⁶⁸ 8. Annual Budget Message to the Congress: Fiscal Year 1950, ([Released January 10, 1949. Dated January 3, 1949, The message and the budget document (1429 pp.) are published in House Document 17 (81st Cong., 1st sess.), Public Paper, The Truman Doctrine Research File, HSTPLMA; 8. Annual Budget Message to the Congress: Fiscal Year 1950, ([Released January 10, 1949. Dated January 3, Harry S. Truman, Public Papers of The Presidents of The United States, Government Printing Office, Washington, 1964, s.44-96

ey de ildir’’¹⁶⁹ diyerek de uluslararası barı ı sa lamak için yardımların devam etmesinin ABD’nin güvenli i açısından önemini vurgulamı tır.

Bu açıklamalardan sonra Truman yönetimi boyunca Türkiye ile ili kiler ABD senatosunda ve kongrelerinde sık sık gündem konusu olmu tur. Zira ABD’nin dı politikasında, Ortado u planları çerçevesinde Türkiye’nin mühim bir yeri vardır. Truman yönetimi boyunca Türkiye’ye askeri ve ekonomik birçok yardım yapılmı tır. Bunlar ileride detaylarıyla ele alınacaktır.

3.2. TRUMAN DOKTR N VE TÜRK YE’N N EKONOM K VE ASKER YÖNDEN ABD’YE BA İMLİ HALE GELMES

Ankara’nın ABD yanlısı politikaları neden benimsedi i ve ABD’nin müttefiki olmanın Türkiye’ye sa layaca ı faydalara ve ABD’nin de neden Türkiye ile yakından ilgilendi ine daha önce de inilmi tir. Genel olarak Türkiye orta büyüklükte bir devlettir. Baskın Oran bunu öyle açıklamı tır: *“Orta büyüklükte devlet; uluslararası sisteme etkileri marjinal olan, ama bölgesel politikayı özellikle küçük kom ularını etkileyebilen fakat daha önemlisi büyük devletlerden gelen zorlamalara bir miktar dayanabilen, onlarla zaman zaman pazarlı a giri ebilen ve hatta o günkü ko ulları iyi de erlendirerek onların kimi davranı larını belli bir oranda etkileyebilen devlettir.”*¹⁷⁰ Bu açıdan bakıldı nda *“Bölgesel Güç”* olarak adlandırılan bu tür devletler büyük bir devlet tehdidi altında kaldı nda iki seçene e sahiptir, ya büyük devletlerarasındaki güç dengesinden faydalanır, ya da bir ittifakın kanadı altına sı nır. Bu durumda seçim yapmak kolay olmaz, güç dengeleri de i im gösterebilir. Bunun yanında çok katı bir iki kutuplu sistemde orta büyüklükte bir devletin, hele Türkiye gibi jeostratejik pozisyonu iki kutup tarafını da çok yakından ilgilendiriyorsa, bu taraflar onu içlerinden birini seçmeye zorlayabilir.¹⁷¹

Türkiye’nin ABD yanlısı politikaları benimsemesinin altında hem bu etkenler hem de *“güvenlik”* sorunu vardır. Bu sorunu üç sacaya ına oturtmak gerekir. Bunlar askeri,

¹⁶⁹ 56.Special Message to the Congress on Greece and Turkey: The Truman Doctrine March 12, 1947, *a.g.b.* s.179

¹⁷⁰ Baskın Oran, *a.g.e.*, s.30 (Kitapta, OBD: Orta Büyüklükte Devlet kavramı için detaylı bilgi verilmi tir.)

¹⁷¹ Baskın Oran, *a.g.e.*, s.29

ekonomik ve siyasidir. Bu iç içe geçmi üçlü halka gibidir ve bu halkalardan birinin aksaması halinde ulusal güvenlik sisteminin sakatlanacağını söylemek gerekir. Ayrıca hükümet tarafından belirlenen ve dış ilişkileri tarafından uygulanan politikanın bir yandan bu üç halkanın bütününe sağlıklı olmasına (bu iç dinamiktir), diğer yandan da uluslararası sistemin uygun olmasına (bu dış dinamiktir) bağlıdır ve bu iki dinamik sürekli bir etkileşim içinde olacaktır.¹⁷² Bu üçlü halka şu şekilde de tanımlanabilir: siyasi olarak; kutuplaşmalar, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi, ABD'nin siyaseten üstünlük sağlamasıdır. Askeri olarak; Truman Doktrini, NATO'nun oluşumu ve yapılan anlaşmalar ve yardımlardır. Ekonomik olarak ise; Marshall Planı Bretton Woods sistemi, Hraacatı Denetleme Yasası ve IMF sıralanabilir.

Burada, ABD ve Türkiye ilişkileri açısından önemli olan halkalar; Truman Doktrini, Marshall Planı, yapılan askeri yardımlar ve NATO'dur. Her iki ülkenin ilişkilerinde ekonomik açıdan Marshall Planı ne kadar önemli olduysa, askeri açıdan da Truman Doktrini ve NATO çok önemli bir seviye görmüştür.¹⁷³

Bu halkaları ABD ve Türkiye ilişkileri açısından incelediğimizde, iki devletin arasındaki ilişkilerin temelini, yapılan yardım ve anlaşmaların dayanak noktasını ve bunların iki devlet açısından sonuçlarını daha derinlemesine anlamı olacaktır. Burada dikkat edilecek ana mevzu güvenlik sorunudur. Zira bu sorun iki devletin ilişkilerinin temel dayanıdır. 1945'te II. Dünya Savaşı'nın bitmesinden sonra ortaya çıkan Sovyet Tehlikesi bu iki devleti birbirine yakınlaştırana etkindir. Bu durum iki devlet açısından farklı güvenlik algısına neden olmuştur. Türkiye'nin hedefi toprak bütünlüğü ve rejimin korunmasına yönelikken ABD'nin öncelikli İngiltere'den bölgeyi dünya liderliği koltuğuna sağlamlaştırması ve ideolojik çatışmanın ABD'nin nüfuzunun olduğu yerlere sıçramasını engellemektir. Bu bağlamda iki devletin güvenlik meselesi onları birbirine daha da yakınlaştırmıştır. Bunda ayrıca iki devletin farklı ekonomik duruma sahip olması ve ABD'nin bu anlamdaki üstünlüğünün Türkiye ile ilişkilerinde önemli bir rol oynaması da sayılabilir.

Truman Doktrini adıyla bilinen Yunan-Türk yardım programı, Yunan ve Türk Hükümetlerinin 1947'de birbirlerinde iki ülkenin karşılaştığı acil durumları karşılamak

¹⁷² Baskın Oran, *a.g.e.*, s.33

¹⁷³ Baskın Oran, *a.g.e.*, s.485

amacıyla finansal ve ekonomik yardım için Amerika Birle ik Devletleri'ne ba vurularına verilmi direkt bir yanıttır. Komünist egemenlik tehdidi her iki devleti de kaplıyordu ve dı yardım olmadan Yunanistan'ın ba ımsız bir demokrasi olarak hayatta kalmaması ve Türkiye'nin Sovyetlerin tarafından maruz kaldı ı baskıya direnememe tehlikesi vardı. Sava sırasında her iki ülke de Büyük Britanya ve ABD'den yardım almı tı. Türkiye ba ımsızlı ını korudu, ancak Yunanistan Nazilerin egemenli ine girdi ve dört yıl boyunca dü man i gali, ülkenin kurtulu unu izleyen iki yıl boyunca, kaynaklarının büyük bir tahribatına neden oldu. Türkiye'deki ko ullar ekonomik olarak daha az ciddi olsa da, millet silahlı kuvvetlerin tam güçle korunmasını gerektiren Sovyet Hükümeti tarafından sürekli baskı altındaydı. Durum devam ederse, Türkiye'nin baskıya dayanma kabiliyetinin ortadan kalkması korkusu vardı.¹⁷⁴

ABD Ba kanı, Bakanlar Kurulu üyeleri ve di erleri ile birkaç toplantı ve isti arelerde bulundu ve 27 ubat'ta, konuyla ilgili iki taraflı bir tartı ma için bir grup Kongre liderlerine ça rıda bulundu. Bunlar arasında Senato Dı li kiler Komitesi Ba kanı Senatör Arthur H. Vandenberg; Tom Connally, (Demokrat) Komite azınlık üyesini; Senato azınlık lideri Alben W. Barkley; Bridges, (Milletvekili) Senato Ödenekleri Komitesi Ba kanı; Temsilciler Meclisi Ba kanı Joseph Martin; Temsilciler Meclisi azınlık lideri Sam Rayburn, Eaton (Temsilci) Dı i leri Komitesi Ba kanı; ve Bloom, komitenin azınlık üyesi ve Dı i leri Bakanı vardı.¹⁷⁵

Kongrede, Sekreter Marshall ve Dı i leri Bakanı Acheson tüm durum hakkında çok açık bir ekilde açıklamalarda bulundu: “*Son 18 ayda, dünyadaki Demokrasilerin konumu maddi olarak bozulmu tur. Sekreter Byrnes ve Senatörler Connally ve Vandenberg, uluslararası i birli inin kalbini bir arada tutmaya çalı an konferanstan konferansa giderken, Ruslar, Sovyetlerin egemen oldu u devletlerle Almanya ve Türkiye'yi ku atmaya çalı mak için sistematik bir politika ba lattular. Türkiye'nin ku atılmasının iki ucu vardı. Biri ran'a di eri Yunanistan'a yönlendirildi. ran'a hükmetme çabası ba arısız oldu. Yunanistan'daki çaba büyük ölçüde ba arılı oldu ancak henüz kesinle medi. Yunanistan'daki Rus çabalarına, Komünist isyanın egemen oldu u kom u ülkeler merkezli kuzey sınırları üzerindeki Komünist*

¹⁷⁴ "The Truman Doctrine", ca. 1952. Truman Papers, President's Secretary's Files. Foreign Policy: Greek-Turkish Aid Program (Truman Doctrine)., The Truman Doctrine Research File, HSTPLMA, s.1

¹⁷⁵ A.g.b., s.2

isyani destek verdi. Ayrıca, Ulusal Kurtulu Cephesi (EAM) faaliyetleri ile de bu çabalar desteklenmi tir.¹⁷⁶ Yunanistan'daki bu komünist faaliyetleri, Yunanistan'ın mali durumunu ve huzurunu baltaladı. Bu arada Ruslar, Macaristan, talya, Fransa ve Avusturya'da geni çapta faaliyet gösteriyor. Fransa'da Komünist nüfuz son derece ba arılı oldu. talya'da Komünist nüfuz muazzam bir ekilde arttı; Macaristan'da da ilerliyor ve Avusturya'da çok daha ba arılı. Antik tarihten bu yana paralel olmayan dünyanın iki büyük güç tarafından egemen oldu u bir duruma geldik. Ne Atina ve Sparta'dan ne de Roma ve Kartaca'dan beri böyle bir güç kutuplaşması ya adık. Bu nedenle, durum ngilizler için ba ını belaya sokma meselesi de ildir. Bu, ABD'nin güvenli i ile ilgili bir sorundur. Bu, dünya alanının üçte ikisinin ve dünya topraklarının dörtte üçünün Komünistler tarafından kontrol edilip edilmeyece i sorusudur.'¹⁷⁷

Bu sunumdan sonra Kongre heyeti son derece etkilenmi ve Yunanistan ile Türkiye'yi güçlendirmek için tasarlanmı bir programı destekleyeceklerini söylemi lerdir. Fakat durumu kar ılamak için ne tür programa sahip olundu unu ve bunun ne kadara mal olacağını bilmek istemi lerdir. Ayrıca, bu programın, Genel Sekreter Marshall'ın kendilerine sundu u kadar net olarak halka sunulmasını art ko mu larıdır.¹⁷⁸ General Marshall'da, bu konunun kongre ve halka en açık ekilde sunulması gerekti ini belirtmi tir. Bakan Acheson ise kı kırıltıcı konu olmaması ve özellikle, Sovyetler Birli i'ni do rudan suçlamaktan kaçınılması gerekti ini, bunun yerine özellikle Rus yönüne ba lamadan komünizmin yayılmasıyla ilgili konu ulmasını tavsiye etmi tir. Ayrıca ‘‘halka sunumda, bireysel özgürlük kavramı ve dünyanın her yerinde demokrasinin korunması temel olmalıdır. Bu belirsiz bir iyilikseverlik (do-goodism) meselesidir, bu bizim ya am biçimimizi ve ulusun kendisini korumamızdır’’ denilerek yardımın bir di er yönü vurgulanmı tır.¹⁷⁹

Kongre'de General Arnold'un : ‘‘Yunan gerillalarının sayısı 12.000. Yunan Ordusu bunlarla ba a çıkamıyor. Yunanistan, Balkanlar'da Sovyet hâkimiyeti altında olmayan tek ülkedir. Yunanistan dü erse, Türkiye üzerindeki Sovyet baskısı kar ı konulmaz olacaktır. Yunanistan ve Türkiye dü erse, Do u Akdeniz, petrol tedarikiyle birlikte demokrasiler için

¹⁷⁶ Meeting Notes, ca. February 1947. J.M. Jones Papers, Subject File. Drafts of Truman Doctrine.,The Truman Doctrine Research File, E.O 11662.Sec.3(E) and 5(D) or (E),Declassified, HSTPLMA, s.1

¹⁷⁷ A.g.b.,s.2

¹⁷⁸ A.g.b., s.2

¹⁷⁹ A.g.b., s.3

savunulmaz olacaktır”¹⁸⁰ açıklaması ise Türk-Yunan yardımlarının ABD’nin dış politikası ve kendi çıkarları açısından ne kadar önemli olduğunu bir başka ifadesidir. Konu ile ilgili Douglas Little “*American Orientalism*” isimli kitabında bunları ifade etmektedir: “*Truman Doktrini’ni Soğuk Savaş’ı kazanmak için stratejik bir oyun planı olarak tasarlayan Ulusal Güvenlik Konseyi, hem yurtiçinde hem de yurtdışında komünizme karşı psikolojik bir saldırı olarak termonükleer silahların hızlı bir şekilde geliştirilmesi ve yakın zamanda oluşturulan Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO) üzerine modellenen Sovyet karşıtı bölgesel savunma gruplarının kurulması çabalarında bulundu. Ulusal Güvenlik Konseyi hazırladığı tasarımlarda, Türkiye ve Yunanistan’ın öneminden bahsetmelerinin yanı sıra, Sovyet çabalarının şimdi Avrasya toprak kitlesinin egemenliğine yönelik olduğunu vurguladı ve Kremlin’in, Yakın ve Orta Doğu bölgelerinin petrolüne doğru ilerlemeye hazır olabileceği konusunda uyardı.*”¹⁸¹ Bu ifadelerden Amerikan yönetiminin yapmış olduğu politik atılımlarda sadece belli ülkelerin durumlarını göz önünde tutmadığını bununla beraber Yakın ve Orta Doğu’da etkin bir güç olup bu bölgenin nimetlerinden faydalanmak isteyen Sovyet Rusya’nın emellerinin engelleyerek Amerika’nın kendi çıkarlarını koruma amacı da görülmüştüğü anlaşılabilmektedir.

Balkan ve Danimarka durumları ile ilgili çalışmalarına devam etti ve 10 Mart’ta ABD Başkanı Truman, Yunanistan ve Türkiye’ye yardım etmeyi planlayan adımları değerlendirilmesini üzere Kongre liderleriyle bir araya geldi. Bu toplantının ardından, Başkan’ın 12 Mart Çarşamba günü Kongre’ye hitap edeceği duyuruldu. O gün Başkan ortak bir oturumdan önce durumu açıkladı.¹⁸² Konu başkanın sonunda Türkiye ve Yunanistan’a yardım yapılması yönündeki talebi Kongre tarafından onaylandı. Buna göre Türkiye 100 milyon dolar (Yunanistan’a 300 milyon dolar) para ve neredeyse tamamı savaşta kullanılacak askeri malzeme yardım alacaktı.¹⁸³ Böylece, Mart 1947’de Birlik Devletler Hükümeti, Türkiye’nin bağımsızlığını ve güvenliğini destekleyen kendi programını açıkladı.¹⁸⁴

¹⁸⁰ A.g.b., s.5

¹⁸¹ Douglas Little, a.g.e., s.125

¹⁸² "The Truman Doctrine", ca. 1952. Truman Papers, President's Secretary's Files. Foreign Policy: Greek-Turkish Aid Program (Truman Doctrine)., a.g.b., s.4

¹⁸³ Cihat Göktepe - Süleyman Seydi, a.g.e., s.204

¹⁸⁴ Memorandum of Conversation with the Foreign Minister and Ambassador of Turkey and Others, April 12, 1949, a.g.b., s.1

Yapılan görü melerden sonra ABD Kongresi gerekli yardımların yapılabilmesi ve konuyla alakalı yasanın çıkarılması için toplanmış tır. Çıkarılan bu yasa ile yapılacak yardımların amacı, gerekçesi, uygulama biçimi ve kapsamı konusunda detaylı bilgi yasanın birinci bölümünde verilmiş tir.

Yasa'ya göre; amaç, Yunanistan ve Türkiye'ye yardım sağlamaklamaktır. Gerekçe, Yunanistan ve Türkiye Hükümetleri, Amerika Birleşik Devletleri Hükümeti'nden, ulusal bütünlüklerinin korunması ve serbest uluslar olarak hayatta kalmalarının sağlanması için gerekli olan acil mali ve diğer yardımları istemesidir. Ancak Birleşik Milletler şu anda Yunanistan ve Türkiye'ye derhal gerekli olan finansal ve ekonomik yardımı sağlayacak konumda değildir. Bu nedenle Amerika Birleşik Devletleri Temsilciler Meclisi, Bakanlar Kurulu bir kanunun hükmüne bakılmaksızın, zaman zaman ABD'nin çıkarlarına uygun gördüğünde, hükümetlerinin talebi üzerine ve kendi belirlediği şartlar ve koşullar üzerine, Yunanistan'a ve Türkiye'ye yardım sağlayabilecektir. Yasanın birinci bölümünde ilaveten yardımın yapılabiçimi ve uygulamaları hakkında bilgiler de verilmiş tir. Buna göre; bu ülkelere borç eklinde mali yardım, krediler, hibeler veya Bakanlıklarında finansal yardım sağlanacaktır. Yine bu bölümde yardım yapılacak ülkelere atanacak görevlilerin ve onlara uygulanacak şartlar hakkında bilgiler verilmiş tir.¹⁸⁵ Yasanın ikinci bölümünde ödeme biçimleri ele alınmış tır. Bunların nasıl bir prosedüre göre gerçekleştirileceği belirtilmiş tir.

Burada Türkiye açısından mühim olan bölüm yasanın üçüncü bölümüdür. Zira bu bölümdeki şartlar Türkiye'yi ekonomik anlamda tamamen ABD rotasına sokacak ve onun yönlendirmelerine ülkeyi açık bir pozisyona koyacak hükümler ihtiva etmektedir. Bu nedenle aynen aktarılmış tır.

“BÖLÜM 3. Bu Kanun uyarınca herhangi bir yardımın alınmasından önce bir şart olarak, bu tür yardım talebinde bulunan hükümet,

(a) Bu tür bir yardımın etkin ve uygun şekilde kullanılıp kullanılmadığını gözlemek amacıyla Amerika Birleşik Devletleri Hükümet yetkililerinin serbest erişimine alıcı hükümetin tebbüsleriyle izin vermeyi;

¹⁸⁵ An Act, To provide for assistance to Greece and Turkey, Public Law 75-80 Congress (Chapter 81- 1st Session, 8.938, Public Law 80-75 - Assistance to Greece and Turkey, May 22, 1947. Truman Papers, President's Secretary's Files. Foreign Policy: Greek-Turkish Aid Program (Truman Doctrine)., Truman Research File, HSTPLMA, s.1

(b) Amerika Birle ik Devletleri basın ve radyo temsilcilerinin serbestçe gözlemlmelerine izin vermek ve bu tür bir yardımın kullanımı hakkında tam olarak rapor vermeyi;

(c) Amerika Birle ik Devletleri Ba kanı'nın izni olmadan, bu Yasaya göre aktarılan herhangi bir maddenin veya bilginin mülkiyetini veya devretmemeyi, bu izin olmaksızın bu tür bir maddenin kullanımına izin vermemeyi veya bu tür bilgilerin, alıcı hükümetin bir memuru, çalı anı veya temsilcisi olmayan biri tarafından veya herhangi biri tarafından if a edilmemesini;

(d) Amerika Birle ik Devletleri Ba kanı tarafından bu Kanuna göre alınan herhangi bir artın, hizmetin veya bilgilerin güvenli i için gerekli olabilecek hükümleri yapmayı;

(e) herhangi bir di er yabancı devlet tarafından bu hükümete yapılan herhangi bir kredinin anapara veya faizi kar ılı nda herhangi bir ödeme yapmak için bu Kanun uyarınca verilen herhangi bir borcun, kredinin, hibenin veya ba ka bir yardım türünün gelirin hiçbir bölümünü kullanmamayı;

(f) bu Yasa uyarınca ABD'de yürütülen ekonomik yardımın amacı, kayna ı, karakteri, kapsamı, miktarları ve ilerlemesi ile ilgili olarak ülke içinde tam ve sürekli tanıtım yapmayı kabul eder.”¹⁸⁶

Bu maddeler dikkate alındı nda Türkiye bu artları kabul ederek ekonomik anlamda ABD rotasına kesin olarak girmi tir. Aslında ekonominin yanında dı politikada da artık Amerika etkisi kendisini yo un bir ekilde belli etmeye ba lamı tır. Nitekim bu artlar Amerika'ya, Türkiye'nin hem iç hem de dı i lerine müdahale kapısını aralamı tır. Görünen açıkça udur ki; ABD kendi çıkarları do rultusunda yardımda bulundu u devletleri bu yolla kendine ba ımlı hale getirip bölgede etkinli ini artırmak ve kendi güvenlik politikalarını gerçekle tirmek için bu durumu lehine kullanmaktadır. Alınan yardımlarla hem Yunanistan'ın hem de Türkiye'nin etkili ekonomik rahatlamalar sa ladı ı kesindir; fakat yasadaki birçok hüküm yardım adı altında aslında ba ka bir devleti kendine kolaylıkla ba layıp bu anlamda dı politika hedeflerini gerçekle tirmeye yöneliktir.

Yasanın son kısmındaki maddeler de verilecek yardımın hangi artlarda feshedilece i konusuna ayrılmı tır. Buna göre; Ba kan, a a ıdaki ko ullardan herhangi biri altında burada yetki verilen yardımların tümünü veya hepsini geri çekmeye yönlendirilir:

¹⁸⁶ A.g.b.,s.3

“(1) Sırasıyla Yunanistan veya Türkiye Hükümeti tarafından talep edilmesi halinde, bu ülkelerden birinin ço unlu unu temsil eder;

(2) Güvenlik Konseyi (ABD’yi herhangi bir veto uygulamasından feragat etmesine ili kin olarak bulursa) veya Genel Kurul, Birle mi Milletler tarafından gerçekleştirilen eylemin veya yardımın böyle bir yardımın devamını gereksiz veya istenmeyen hale getirdi ini tespit ederse;

(3) Ba kan, Kanun’un amaçlarının herhangi bir di er hükümetler arası kurulu un eylemi tarafından büyük ölçüde yerine getirildi ini tespit ederse veya Kanunun amaçlarının tatmin edici bir ba arı sa layamadı ını tespit ederse;

(4) Ba kan, bölüm 3 uyarınca verilen güvencelerin hiçbirinin yerine getirilmedi ini tespit ederse.”¹⁸⁷

Truman’ın Kongre’ye okudu u mesajın ana çizgilerine uygun olarak hazırlanan “Yunanistan ve Türkiye’ye Yardım Kanunu” tasarısı 22 Nisan 1947’de Senato, 9 Mayıs 1947’de Temsilciler Meclisi tarafından kabul edilmi ve 22 Mayıs 1947’de Ba kan Truman tarafından onaylanarak yürürlü e girmi tir.¹⁸⁸

Yardım yasaının onayının hemen ardından, Birle ik Devletler Hükümeti temsilcileri, yardım yönetimini yönetme ko ulları konusunda Yunan ve Türk temsilcilerle müzakerelere girdi. Ba kan, 31 Mayıs’ta önerilen anla ma tasla ını onayladı ve 20 Haziran’da anla ma ABD ve Yunan temsilcileri tarafından imzalandı. Türkiye ile benzer bir anla ma 12 Temmuz’da imzalandı.¹⁸⁹

Yapılacak yardımlarının hazırlanma, yasala ma ve uygulama safhalarında uzun bir süre ABD Kongresi’nde gündem olması ve konuyla ilgili sık sık devlet ileri gelenlerinin basın toplantıları yapması, bu yardımların sa lanmasının ABD açısından ne kadar ehemmiyetli oldu unun altını bir kez daha çizmektedir. Zira belgelere dikkat edildi inde özellikle 1947-48 yıllarında bu yo unluk açıkça görülmektedir. Yapılan toplantılarda düzenli olarak Yunan-Türk yardım tasarısına, devam eden yardımlara ve bu yardımların miktarlarına de inilmi konu ile alakalı olarak kamuoyu özellikle bazı toplantılarda detaylı olarak bilgilendirilmi tir. Yıllık bütçe bilgilendirmelerinde de

¹⁸⁷ A.g.b., s.3-4

¹⁸⁸ A.g.b., s.4; Mehmet Gönlübol - Haluk Ülman, “ İkinci Dünya Sava ı’ndan Sonra Türk Dı Politikası (1945-1965)”, a.g.e., s.215

¹⁸⁹ "The Truman Doctrine", ca. 1952. Truman Papers, President's Secretary's Files. Foreign Policy: Greek-Turkish Aid Program (Truman Doctrine)., a.g.b., s.5

yardım için ayrılan mebla lar kalem kalem belirtilmi tir. ¹⁹⁰ Bu bütçe bilgilendirmelerine ilaveten Amerikan Kongresi'ne belli periyodlarla sunulan raporlar e li inde Yunan-Türk yardım anla masıyla yapılan yardımlar hakkında bilgiler verilmi tir. Bunlardan biri de 11 Temmuz 1949'da sunulmu tur. Bu rapora göre Amerika, Türk silahlı kuvvetleri için modern e itim yöntemlerinin, ekipmanlarının ve tekniklerinin neler oldu unu belirlemek için detaylı bilgiler vermi tir.¹⁹¹ Fakat bu kadar detaylı bilgilerin (23. ve 28. sayfalar) verilmesi kongre üyelerinden Bay Clifford tarafından di er yabancı güçlere hatırı sayılır bir istihbari bilgiler sa ladı ı gerekçesiyle ele tirilmi tir.¹⁹²

Amerikan Ba kanı'nın yaptı ı basın toplantılarından biri de bu yasaya kar ı çıkılması nedeniyle önemlidir. Kabul edilmelidir ki böyle uzun soluklu bir yardım programın meclisten geçmesinden sonrasında da ciddi sonuçları olacaktır. Ba kan Truman'ın 5 Haziran 1947 Per embe günü saat 10: 30'da Beyaz Saray'daki ofisinde yapılan 107. Basın Toplantısında, söz alan Senatör Taft, “görünü e göre, Ba kan ve yönetim, onları ayakta tutacak yurtdı ındaki a ır harcamalar lehine fiyatları dü ürmekten vazgeçiyor. Mal satın alınması için di er ülkelere verilen kredilerin, iç piyasalarındaki rekabeti arttırdı ını ve bu nedenle fiyatları artırdı ını” söyleyerek ele tiride bulunmu tur.

Ba kan, “Yönetim Yunan-Türk yardım programını fiyatları a a ı çekmek amacıyla savunmuyordu. Bu program iki önemli sebepten ötürü savunuldu birincisi, açlıktan ölen milyonlara yardım sa lamak ve ekonomilerini geri kazanmalarına yardımcı olmak için, böylece dünyanın uzun vadede refahını yeniden kazanması sa lamak; ikincisi, özgürlüklerini korumak ve totaliter saldırganlı a kar ı bir siper kurmak isteyen uluslara yardım etmek. dare, bu dı yardım programlarının Amerikan ekonomisine, özellikle yüksek iç talebin ve bazı

¹⁹⁰ 67. The Presidents News Conference April 3, 1947; 62. The President's News Conference March 26, 1947; 90. The President's Special Conference With the Association of Radio News Analysts May 13, 1947; 107. The President's News Conference , June 5, 1947; 180. The President's News Conference on the Review of the Budget August 20, 1947; 181. Statement by the President on the Review of the 1948 Budget ,August 20, 1947; 195. The President's News Conference Following a Meeting With Congressional Leaders September 29, 1947; 175. Statement by the President: The Midyear Review of the Budget August 15, 1948., Public Papers Harry S. Truman 1945-1953, HSTPLMA

¹⁹¹ Memorandum of Conversation with the President, July 11, 1949. Acheson Papers - Secretary of State File. July 11, 1949, 7th Quarterly Report on Aid to Greece and Turkey, Declassified, E. O. 11652, Sec.3(E) and 5(D) or (E), Department of State Letter, HSTPLMA, s.2

¹⁹² A.g.b. , Item No:1, s.1

malların eksikli inin yol açtı ı mevcut enflasyonist duruma bir miktar baskı uygulayaca ını tamamen kabul etti. Fakat aslında gerekli dı yardım programlarının evdeki ekonomik sorunlarımıza eklenmesi, bu iç problemleri canlı ve sa duyuyla ele almamızı daha da önemli hale getirmektedir.

Dünyanın her yerinde ekonominin kaçınılmaz olarak yer aldı ı ek zorlanma nedeniyle mümkün olan her yerde fiyat indirimleri daha da acil hale getiriliyor. Dünya barı ve özgürlü üne yönelik çabalarımızdan, bu çabaların ekonomik sorunlara yol açtı ı gerekçesiyle vazgeçmemiz gerekti ini söylemek, ekonomik sorunlar yarattı ı gerekçesiyle sava çabalarımızı terk etmemiz gerekti ini söylemek gibidir’’¹⁹³ açıklamasıyla ve senatörü cevaplamı ve uygulanan yardım programının ABD açısından önemini bir kez daha vurgulamı tır. Bu basın toplantısında Amerikan ekonomisi hakkında ciddi tartı malar ya anmı ; ancak Ba kan Truman izledi i ekonomi politikalarının Amerikan halkının gelece i için gerekti ini ve Senatör’ün dedi i gibi büyük endi e yaratacak bir durum olmadı ını ve gerekli önlemlerin alındı ını vurgulamı tır. Amerikan Ba kanı bu yardım konusundan dolayı daha birçok kez ele tiriye ve soruya maruz kalmı tır. Buna en bariz örneklerden biri de eski Ba kan Roosevelt’in e i Eleanore Roosevelt tarafından yapılmı tır. Bayan Roosevelt, Alabama’dan Sosyal aktivist ve sivil haklar savunucusu Williams Aubrey’in, Truman’ın politikalarını ele tiren ve kendisine gönderdi i telgrafın bir kopyasını da ekleyerek Ba kan’a yazdı ı mektubunda, “ ç ve dı politikalarımız birbirine çok yakından ba lıdır ve geç yapılan çe itli hareketler politik yönelimli, ben bazı açık görü lü dü üncelere ihtiyaç duyuldu unu hissediyorum... Demokrat partinin Cumhuriyetçi partiyi, ana cephe muhafazakârlıkta daha iyiye giderek yenebilece ine inanmıyorum. Ayrıca, Bay Churchill’in Yakın Do u’daki politikalarını demokrasi adına üstlenmenin, komünizme kar ı gerçekten bir engel olu turmanın veya demokrasiyi te vik etmenin bir yolu oldu una inanmıyorum. Danı manlarınızın da yeterince ileri baktıklarını sanmıyorum. ” diyerek ve Ba kan Truman’ı ele tirmi tir. Roosevelt, daha sonra uygulanması gereken asıl politikalar hususunda da, “ Hem Ticaret’te hem de Tarımda, biz unları fark edecek kadar görmedik. Dünyada gıda kaynaklarının güvenli bir ekilde korunması, eldeki ihtiyaçtan biraz daha fazlasını korumak anlamına gelse de akıllıca bir politika idi. adamlarının Avrupa ve Rusya’da çalı maya ba laması, Avrupa’yı rehabilite

¹⁹³ 107. The President's News Conference ,June 5, 1947, Public Papers, Harry S. Truman 1945-1953, HSTPLMA; 107. The President's News Conference ,June 5, 1947, Public Papers, Harry S. Truman, Public Papers of the Presidents of the United States,1945-1953,U.S. Government Printing Office, 1961,Volume 3, s.266

etmenin ve demokrasiyi kurmayı umut etmenin tek yoludur”¹⁹⁴ demi ve bu tavsiyelerle mektubunu sonlandırmıştır.

Ba kan Harry Truman cevabi mektubunda, “Kendi kaygımız ve eklediğiniz telgrafın göndericisinin kaygısı temelinde, ilk olarak, ekonomik açıdan güçlü bir umuz stratejik öneme sahip fakat demokraside eksik olan noktalara koyarak Komünizmi durdurmaya çalışmamız gerektiğini görünüyor. Komünizme karşı daha iyi bir meydan sunarak, yani bütün dünya tarafından tanınacak ve Komünist polis devletinin totaliter yöntemlerine başvurmadan etkilenebilecek yapıcı ve olumlu bir program sunmalıyız. Örneğin, kıtalar arasındaki Yunan-Türk kara köprüsü, demokratik güçlerimizin Baltık ülkeleri, Polonya, Yugoslavya, Romanya, Bulgaristan ve bir dereceye kadar Macaristan üzerinden sürekli akan Komünizmin ilerlemesini durdurabileceği bir nokta ise, o zaman bu arazinin iyi olup olmamasına bakılmaksızın bunun yapılacağı yerin burası olduğunu iddia edebilirim...”¹⁹⁵ Ve atmak üzere olduğu umuz adımı değerlendirirken, bu ülkelerin ekonomik, ideolojik ve politik olarak barışı mümkün kılmak için içtenlikle yürüttüğü tüm çabaları açıkça aklımızda tutmamız gerektiğini söylerim. Rusya’ya bize güvenebileceğini ve bizden korkmaması konusunda tavizler verdik. Bunlar arasında: Tahran’daki Tito’nun Yugoslavya’daki Partizanları destekleme anlaşması; Kurile Adası ve güney Sakhalin’i Rusya’ya vermek. Dış Moğolistan ve Sovyetlerin Dairen, Port Arthur ve Çin Doğu Demiryoluna ilgisinin başsızlığını tanımak için Yalta’da anlaşma; ayrıca Yalta’da, Curzon hattı üzerinde Sovyetler Birliği’nin batı sınırı kabul eden anlaşma ve Beyaz Rusya ve Ukrayna’nın Birleşmiş Milletlere kabulü. Potsdam’da, Rusya’nın Doğu Prusya’nın kuzey kesiminin eklenmesiyle, Batı Almanya’nın tercihli tazminat taleplerine ilişkin Sovyet iddialarını kabul etmek. Montreaux Sözleşmesinin hükümlerinin denetlenmesi gerekliliğinin kabul edilmesi ve barış anlaşması müzakerelerinde, özellikle İtalya’dan tazminatlar konusunda ve Venezia Giulia ve Trieste sınırlarının ve yönetiminin Yugoslav ve Sovyet bakanı açısına uyma çabalarımızda taviz verdik. Ayrıca, on bir buçuk milyar dolar borç vererek savaş sırasında Rusya’nın savunmasına katkıda bulunduğumuz ve onlara askeri ve teknolojik bilgi sağladık. Savaştan bu yana, Birleşmiş Milletler Yardım ve Rehabilitasyon Dairesi (UNRRA) aracılığıyla iki yüz elli milyon dolar Rusya’nın rahatlamasına katkıda bulunduğumuz ve onları toplamda çeyrek milyar dolar tutarında otuz yıllık kredi mallarını sattık.¹⁹⁶ Biz, ayrıca imdiye kadar bize karşı gibi görünen ve Yalta Konferansı’nda söz verdiğimiz demokratik prosedürleri

¹⁹⁴ Correspondence between Eleanor Roosevelt and Harry S. Truman, with attachments, April 17, 1947. Ayers Papers, Subject File. Foreign Policy: (A) Greek-Turkish Aid Program (Truman Doctrine)., The Truman Doctrine Research File, HSTPLMA, s.3

¹⁹⁵ A.g.b.,s.1

¹⁹⁶ A.g.b.,s.2

ihlal etti ini dü ündü ümüz Polonya, Romanya, Bulgaristan ve Yugoslavya'yı bo una protesto ettik. Bu nedenle, bu olumlu önlemlerin arka planına kar ı Yunan ve Türk yardımını dü ünelim. Çabalarımızın sonuçları bugüne kadar bu ve di er ülkelerdeki birçok insanı hayal kırıklı na u rattı ve umudunu kırdı. Suçu yalnızca demokratik barı dü üncelerimize kar ı çıkan unsurların engelleyici taktikleri üzerine de il, aynı zamanda bir dereceye kadar aklımızdaki demokratik amaçları belirtme konusundaki kendi suskunlu umuza da oturtmamız gerekti ini dü ünüyorum.

Öyle görünüyor ki, Kanun Tasarısına oy veren 67 senatörün yaptı ı gibi, Komünizmin, ilerlemesine ve özgürce hayat sürdürmeyi seçen, yardımımızı talep etmi ve silahlı azınlık veya dı baskıyla boyun e mek istemeyen ülkeleri zapt etmesine izin vermemek için bu stratejik noktada durmamız gerekiyor. Bu ülkenin dünya meselelerinde yapıcı bir politika geli tirmek ve yürütmek için büyük çaba harcadı ı kaçınılmaz gerçe i olarak bana ne göründü ünü vurguladım. Özellikle iç politikamızın dı politikamızı nasıl yürüttü ümüz üzerinde büyük bir etkisi oldu unu dü ündü ünüz noktayı konu madım. Sizinle, bu ülkede olanların belki de dünya barı ı ve ekonomik refahın gelece indeki en belirleyici faktör oldu u konusunda tam bir anla ma içindeyim. Siyasi bölünme, ekonomik durgunluk veya sosyal durgunlu a dü memeliyiz; ülkede sosyal ilerleme olmalı. Bu ilerlemeyi ba armak için en uygun tedbirlerin bana ne gibi göründü ünü belirlemeye devam edece im. Amerika Birle ik Devletleri'nin, dünyanın güvenini hak edecek ve uluslararası politikamız için sa lam bir temel olu turacak ilerici bir iç politikaya sahip oldu unu görmek için kendi gücüm dâhilindeki her türlü eylemi yapmaya devam edece im. Bana göre dünya ilerici bir Amerika'ya ihtiyaç duydu u kadar, dünyada bu örne i benimsemek isteyen ba ka insanlar korkusuzca ve ba arı umuduyla bunu hayatlarına adapte edemezse, Amerikan ya am tarzının hayatta kalaca ı görünmüyor. Bu mümkün olamazsa, güçlerin parçalanmasına ve kontrol edilmemesine izin veremeyiz.”¹⁹⁷ Bu cevaptan da anla ılaca ı üzere Ba kan Truman, Amerikan kamuoyundan devletin ileri gelenlerine kadar Yunan-Türk yardım tasarısı nedeniyle ciddi ele tirilere maruz kamı tır. Özellikle Amerikan kamuoyunu olu turan bazı çevreler; olayları kendi açılarından yorumlamı lardır. Önde gelen gazetecilerden W.Lippman'ın yazdıkları, hem Amerikan çıkarlarının çıplak gerçekli inin açık tanıklı nı yapması bakımından, hem de So uk Sava 'ın açık i aretlerini vermesi bakımından dikkat çekicidir: “Türkiye ve Yunanistan'ı gerçekten yardıma muhtaç oldukları için seçmedik. Bu ülkeleri Sovyetler Birli i'nin kalbine ve Karadeniz'e açılan kapılar oldukları için seçtik.” Amerikalı

¹⁹⁷ A.g.b., s.3

yorumcu Edward Puroow'un, "Amerika için Türkiye, Çin'den daha önemli bir hale geldi"¹⁹⁸ eklindeki benzer yorumu da bu açıdan değerlendirilebilir. Bunlar içerisinde en ilginç yorumu *The Readers Digest* dergisinin yaptığı söylenebilir. Dergi, dünyanın her yerinde barışı sağlayabilecek tek gücün Amerika olduğunu altını çizmiştir. Bunun yanında aralarında Türkiye ve Yunanistan gibi birçok devletin bulunduğu devletlere yapılan yardımları, bu yardım işlerinin yürütülmesi ve yardım malzemelerinin kullanımının önetilmesi amacıyla Amerikan ekiplerinin bu ülkelerde görev yapmasının önemine değinerek tüm bunların Sovyet Rusya'ya karşı yapıldığını söylemiştir. Bundan maksat Amerika'nın dış politikada uygulamalarına ve bu politikaların amaçlarına dayanak oluşturmak olduğunu düşünülebilir.¹⁹⁹

Ayrıca Amerikan kamuoyunda olan yaygın düşünce bu ülkelere yapılacak yardımların Birleşmiş Milletler aracılığıyla yapılması yönündeydi, buna ek olarak özellikle Sovyetler'in komünist Türkiye'ye yardım etmenin, Amerika'ya bu ülkeyi SSCB'ye karşı savunma yükümlülüğü getirecek olması ve böyle bir durumda da Amerika'nın asker göndermesi gerekeceği kaygısı vardı.²⁰⁰ Kamuoyu Amerikan yönetimini, Yunanistan ve Türkiye gibi insan haklarına önem vermeyen iki devlete yardım ederek buradaki otokratik rejimleri güçlendireceği, Türkiye gibi savaşta tarafsız kalıp Nazilere yardım etmiş bir devlete yardım etmenin Birleşmiş Milletler'in barış davasına ihanet olacağı ve Ermeni lobisinin çabalarından dolayı bazı siyasetçilerin de bu konuda tavır alması gerekçeleriyle ele tiriyordu.²⁰¹ Buna başka bir örnek ise Amerikan eski başkan adaylarından Cumhuriyetçi Alf Landon'dan gelmiştir. Landon; Türkiye ve Yunanistan'a yapılacak yardımın Sovyet Rusya ile savaşmayı göze almak olduğunu ifade ederek uyarıda bulunmuştur. Eski başkan yardımcısı Henry Wallace ise adı geçen yardımlarla Amerika'nın büyük servet kaynaklarının tüketileceğini söylemiş ve yardım planlarına karşı olduğunu açıkça belirtmiştir. Ayrıca Amerika'da yardımlara karşı çıkan tepkiler içinde Ermeni lobilerinin çabaları önemli bir yer işgal etmiştir. 1947 Nisan ayında yapılacak yardımların Ermeni lobilerinin çabaları nedeniyle

¹⁹⁸ Eminaalp Malkoç, "Türk Basımında Truman Doktrini ve Türkiye'ye Amerikan Yardımları (1947-1950)", *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları Dergisi*, Yıl: 5/2006, Sayı: 9, s.118

¹⁹⁹ Eminaalp Malkoç, *a.g.e.*, s.118

²⁰⁰ Cüneyt Akalın, *a.g.e.*, s.217

²⁰¹ Cüneyt Akalın, *a.g.e.*, s.222

gecikti ine dair Türk basınında haberler çıkması da bunu destekler niteliktedir. Ancak bu lobilerin çalı malarına kar ılık özellikle New-York Rum Cemaati Ba metropolidi Atinagoras, Türkiye lehine propaganda yapmı tır. Atinagoras'ın gösterdi i bu tavır, aynı dönemde iç çatı malar ya ayan Yunanistan'daki yönetimin tutumuyla da örtü mektedir.²⁰² Rum kesimi ve özellikle Atinagoras'ın bu tavrı o dönem için çok önemlidir. Çünkü aynı yardımdan istifade edecek ülkelerin bu anlamda birbirine destek vermesi uluslararası anlamda oldukça önemli bir davranı tır. Atinagoras, 1949'da stanbul'a gelip göreve ba ladıktan sonra Amerikan Ba kanı Eisenhower döneminde de bu tür faaliyetlerine devam etmi tir. Bu dönemde Ba kan Eisenhower'a mektup ve hediyeler göndererek Türkiye'ye olan deste ini devam ettirmi ve yapılan yardımlardan dolayı Amerikan Ba kanı'na te ekkür etmi tir.

Atinagoras mektubunda: *“De erli ve sevgili Ekselansları, her zaman zihnimizi Amerika Birle ik Devletleri'nin görkemli ve kutsanmı ülkesini dü ünmeye çevirirken, sizin tüm insanlı ın yararına muazzam faaliyetlerinizi hayranlıkla izliyoruz. Bu nedenle Büyükelçi Avra Warren'in ziyareti vesilesiyle Ekselansları'nıza anavatanımıza Türkiye'ye duydu unuz ilgi ve yardımlarınız için derin bir saygı, sevgi ve minnettarlık mesajı gönderme onurunu ve zevkini duyuyoruz. Öte yandan, ABD'nin Türkiye'yi temsil eden Büyükelçisi Warren'in bize göstermi oldu u nezaketten dolayı da te ekkür ederiz.*

Bugün insanlı ı çevreleyen birçok sorun var. Bugünlerde ABD'nin liderli i kozmogonik çünkü bu büyük ülke dünyadaki özgürlük, barı ve adalet ideallerinin ve en iyi savunucularının aydınlatıcı me alesidir. Bu kritik günlerde, tüm özgür ulusların ve ülkelerin özel bir saygı göstererek baktıkları, ikinci dünya sava ının galibi, büyük bir ülkenin ve mükemmel insanların görkemli ve anlı lideri olarak ta ıdı nız yükün farkındayız... Ruhani olarak, yükselen Rab'bin sizi güçten güce güçlendirmesini ve dünya çapındaki misyonunuzu yerine getirmenizi kutsasın’²⁰³ sözleriyle ABD Ba kanı Eisenhower'a çok samimi bir ekkilde duygu ve dü üncelerini aktarmı te ekkür etmi tir.

Kar ıt tüm yakla ımlara ra men özellikle Dı i leri Bakanı George Marshall, yardımcısı Dean Acheson ve Cumhuriyetçi politik anlayı a sahip olan politikacı ve

²⁰² Eminaalp Malkoç, *a.g.e.*, s.120-121

²⁰³Memorandum For Colonel A. J. Goodpaster The White House, Eisenhower Papers as President 1953-1961, nternational Series, Ann Withman File, Box 49, Turkey 4, Department Of State, Declassified, April 28th, 1955, DDEPLMA

Dı ililer Komitesi Başkanı Arthur Vandenberg,²⁰⁴ gibi önemli politikacılar ve bunların yanı sıra Vali Griswold, Büyükelçiler MacVeagh ve Grady, General Van Filo gibi bürokratların da Truman'ı politikalarında desteklemesi, Truman'ın elini güçlendirmiş ve inandı ı yolda kararlılıkla yürütmesinde etkili olmu tur. Başkan, Türk-Yunan yardımına verilen bu deste e kar ılık daha sonra adı geçen ahıslara takdir mektupları göndererek tekkür etmiştir.²⁰⁵ Başkan ayrıca kendisine destek veren basını da unutmamı ve bir toplantıda ABD basını ile ilgili fikirlerini öyle beyan etmiştir: “... Basınımız bunu ba ardt. Daha önce de söyledi im gibi, basın ve yayınlarımız, Yunanistan ve Türkiye'ye yardım politikamızın tam anlamıyla insanlara açıklık kazandırmak için özellikle iyi bir i çıkardı. Ben basına ya çekmek için burada de ilim. Onun mükemmel oldu unu dü ünmiyorum. Ancak, dünyadaki en iyi basın ve iyi bir i çıkartıyor. O, demokrasimizin ayrılmaz bir parçasıdır”²⁰⁶ sözleri basının Amerikan politikalarında ne denli önemli bir yer tuttu unun delilidir.

Yunan-Türk Yardım Tasarısı'na yani bilinen adıyla Truman Doktrini'ne Türkiye içerisinde de kar ı çıkanlar olmu tur. Türk tarafında kar ı çıkanların ana gerekçesi, Yasa'da belirtilen hükümlerden, Amerikan basın ve radyo temsilcilerine haber toplamak için sınırsız izin ve yardım verilmesi ve ABD yardımlarının kullanımını denetleme meselesidir. Bu hükümler, ABD ile Türkiye arasındaki yardım anlaşmasının müzakerelerini karma ıklı tırmı tur. Ku kusuz, Türklerin Truman'ın mesajına verdi i a ır tepki, bir anda sürpriz olsa da, acil durumlarda ülkelerine yardım edilmesinin mutlulu unu da yansıtıyordu. Ba bakan ve di er etkili Türkler, yardımın geniletilmesinde Amerikan dü üncelerini iddetle savundular. Ancak bazı çevrelerde yukarıda bahsedilen iki hüküm rahatsızlık yaratmı tur. Çünkü Osmanlı daha önce ba ka ülkelere verilen imtiyazlardan dolayı ciddi sorunlar ya amı tur ve bu benzer bir durum oldu undan, güçlü bir devletin böyle bir denetleme yetkisine kar ı çıkmı larıdır. Türk politikasında hassas bir sinir varsa, bu, yabancılara yönelik ayrıcalık

²⁰⁴ Cüneyt Akalın, *a.g.e.*, s.216

²⁰⁵ 142. Letters of Appreciation on the Third Anniversary of the Greek-Turkish Aid Program

May 22, 1950, Public Papers, Harry S. Truman 1945-1953, HSTPLMA; 142. Letters of Appreciation on the Third Anniversary of the Greek-Turkish Aid Program May 22, 1950, Harry S. Truman, Public Papers of The Presidents of The United States, Government Printing Office, 1950, Volume 6, s.431-433

²⁰⁶ Typed Note of President Harry S. Truman, ca. 1947. President's Secretary's Files - Longhand Notes., HSTPLMA, s.1

tanınmasıdır. Denetim, zımni kontrol; bu zamanla egemenli i terk etmeye sebeptir. Haberlere sınırsız eri im sa lanması, Türk muhabirleri tarafından da ho kar ılanmayan bir eylem olmu tur. Bu konu boyunca yapılan ele tiriler sadece zmir'deki haftalık Küçük Zincirli Hürriyet'in editörü Mehmet Ali Aybar gibi sol radikallerden de il (1947 Nisan'ın sonlarına do ru gösterilerin ardından kapatıldı), hükümet partisi ve ana muhalefet tarafından da yapılmı tır. DP lideri Fuat Köprülü, stanbul Milletvekili DP aday listesinden ba ımsız olarak seçilen Hikmet Bayur'un yaptı ı gibi kar ıt görü bildirmi tir. Türkiye'nin Batı yöneliminin ba savunucusu ve destekçisi olan Hüseyin Cahid Yalçın bile, CHP ve DP'nin Truman Doktrini'ne onayını sıcak kar ılamasına ra men, ABD'yi a ırı imtiyaz aray ı konusunda hafifçe uyardı.²⁰⁷

Bilhassa ABD Washington Büyükelçisi H. Ragıp Baydur, tasarının uygulama da kimi denetim ilkeleri içerdi i gerekçesiyle de i iklik yapılması gerekti ini söylemi tir; fakat ABD elçisi Wilson yardımın kullanılma biçimi konusunda Türkiye'nin Amerikalılara izin verme yetkisinin Yasa'da oldu unu, bu saatten sonra bir de i iklik yapılamayaca ını, Yunanistan ve Türkiye'nin durumlarının farklı oldu unu belirtir. Buna kar ılıklı Elçi, Türkiye'yi ABD denetimi kaygılarının yersiz oldu unu ifade edip, Baydur'u üstü kapalı tehdit eder: “*E er ABD'nin Türkiye'yi denetledi i yolunda dü ünceler oldu unu tespit edersem, Türkiye'nin yasa kapsamına çıkarılmasını öneririm.*” Elçi bu açıklamanın öncesinde unu da ifade etmi tir: “*Tabii bir Amerikan denetimi olacak, tıpkı Eximbank'ın belli projelere onay verirken yaptı ı gibi.*”²⁰⁸ Bu iki zıt açıklamaya bakarak Amerika'nın Türkiye'ye yardımı konusunda bazı çevrelerin endi elerinin bo olmadı ı açıkça görülebilir. Bununla beraber dı politikaların devletlerin güçleri oranında ekillenmekte oldu u sonucu da çıkarılabilir.

Ya anan bu durumdan sonra Türk Hükümeti, Amerikan Hükümeti'nin Türkiye'nin içi lerine kar ı masını engellemek maksadıyla anla maya, Amerikan yardımının kullanım yer ve biçimleri hakkında sarıh hükümler koymak istememi ve bunu da Amerikan Hükümeti'ne kabul ettirmi tir.²⁰⁹ Dolayısıyla Yunanistan ve Türkiye'nin imzaladı ı anla malar aynı de ildir.

²⁰⁷ George S. Harris, *a.g.e.*, s.27-28

²⁰⁸ Cüneyt Akalın, *a.g.e.*, s.224

²⁰⁹ Mehmet Gönlübol - Haluk Ülman, *a.g.e.*, s.217

Amerikan Yardımına iç basında olumlu hatta abartılı destek verenler de olmu tur. Nitekim *The Economist*, Türkiye'nin Amerika yanında yer almasının di er ülkeler tarafından da samimi bir ekilde desteklendi ini yazmı tur. Buna ilaveten Türk basını içinde de ABD lehine yazılar yazıp, buna kar ılık Sovyetler Birli i aleyhine kesin ve yo un bir kampanya yürütenlerde çoktur. Bu kampanyanın en önemli vurgusu Türk-Amerikan dostlu u olmu tur. Özellikle Nadir Nadi, bazı yazılarında, dünya barı ı hesabına ngiliz-Amerikan dostlu unun özellikle Balkanlar-Akdeniz-Yakındo u barı ına ve Türk-Yunan dostlu una ba lı oldu unu ileri sürmü tür.²¹⁰

Truman doktrini, Türkiye'nin güvenlik aray ının ilk a amasının sonuna damgasını vurdu. Bununla birlikte, bir dizi çözülmeme soru bıraktı. Örne in, Amerikan yardımının süresi net bir ekilde ifade edilmedi. Amerikan Hükümeti yıllık ödenekler çerçevesinde çalı tı ve çok yıllı bir askeri taahhüt önerisi, Türkiye'nin NATO'ya girmesinden önceki dönemde kabul edilmedi. Aslında, ABD'nin Güvenlik Konseyi'ne bu yardımın geçici oldu una dair güvencesi, ABD'nin Birle ik Devletler'inin yardımının gelecek yıllarda durdurabilece i endi elerine katkıda bulunacaktı. Ek olarak, Birle ik Devletler taahhüdünün niteli i de birçok ki iye göre belirsizdi. Bazı Türkler, özellikle ABD'yi Türkiye'yi di saldırılara kar ı yardım etmeye zorlayan bir Türk-Amerikan askeri ittifakı ça rısında bulunarak bu noktayı netle tirmeye çalı tı. Ancak, Washington bu öneriyi reddetti.²¹¹

1948'in ba larında, yo un gerilla operasyonları nedeniyle Yunanistan ve Türkiye'ye ilave askeri yardımın gerekli olaca ı açıkça ortaya çıktı ve 22 Mart'ta Senatör Vandenberg tarafından bu tür bir yardım sa lamak için bir Kanun tasarısı sunuldu. Bu mevzuat, Ba kan'ın 3 Nisan'da imzaladı ı 1948 tarihli Dı Yardım Yasası'na dâhil edilmi tir. Onaylanan 275.000.000 \$ 'dan, 28 Haziran'da yasa haline gelen bir tedbirle 225.000.000 \$'ı ödendi. Bundan sonraki Yunanistan ve Türkiye yardımı ise, Avrupa Kurtarma Programı ve Kar ılıklı Yardım Programı kapsamında sa lanmı tur.²¹² Nitekim 3 Nisan'da imzalanan Dı Yardım Yasası, 9 Nisan 1948'de Yabancı Yardım Yasası Altında Yönetim Kurulu Ba kanlı ı'nın Devlet Bakanlı ı'nca yetkilendirilmesi

²¹⁰ Eminalp Malkoç, *a.g.e.*, s.118-119

²¹¹ George S. Harris, *a.g.e.*, s.28

²¹² "The Truman Doctrine", ca. 1952., President's Secretary's Files. Foreign Policy: Greek-Turkish Aid Program (Truman Doctrine), *a.g.b.*, s.5

hakkında Ba kanlık Kararnamesi ile yürürlü e girmi tir. Bu kararnamede 1948 Yunan-Türk Yardım Yasası, 22 Mayıs 1947 tarih ve 9857 sayılı cra Emri hükümlerine uygun olarak, “ Yunanistan ve Türkiye’ye Yardım Sa lama Yasası” ba lıklı kanunun, “Kanun Hükümlerinin Uygulanmasına Dair Yönetmelik’ hükümlerine uygun olarak uygulanaca ı belirtilmektedir.²¹³ Ba kan, 1948 Bütçesinin gözden geçirilmesi ile ilgili yaptığı ı basın açıklamasında “Avrupa’daki durum Yunanistan ve Türkiye’ye yardım etmemizi zorunlu kılıyor. Bunun için önerilen 400 milyon dolarlık ödenek onaylandı ve 1948 mali yılında harcamalara 320 milyon dolar eklenecektir”²¹⁴ diyerek yapılacak yardımın miktarını açıklamı tir.

Amerikan Ba kanı, Truman Doktrini çerçevesinde Kongre’ye yaptığı ı bir konu masında 1949 yılı bütçe planında; Yunanistan-Türkiye yardımlarına yönelik harcamaların, büyük ölçüde 1948 mali yılından itibaren yapılan sevkiyatlar ve ödemeler nedeniyle, 385 milyon dolar olarak belirlendi ini ifade etmi tir.²¹⁵ Ba kan 1947’den itibaren yapılan her bir yıllık bütçeye Yunan-Türk yardımına ili kin ödenek ayırımı ve bunun hakkında bilgi vermi tir. Ayrıca Ba kan Truman yardım hususunda her üç ayda bir Kongre’ye rapor sunmu tur. Bu raporlardan biri içerik açısından mühimdir. Ba kan raporda; “Türkiye yardım programının düzenli bir ekilde devam etti ini bildirmekten memnuniyet duyuyorum. Dikkatli planlama ve tedarik artık oldukça düzenli bir oranda akması beklenen teslimatlarla sonuçlanmaktadır ” diyerek yardım durumunun ilerleyi i hakkında bilgi vermi tir. Ba kan , “Avrupa Kalkınma Programı kapsamında, Yunanistan ve Türkiye için gerekli olan herhangi bir ek askeri yardım, uygun zamanda, Kamu

²¹³ Executive Order 9944 Authorizing The Department of State to Administer Certain Functions Under The Foreign Assistance Act Of 1948, Executive Orders Harry S. Truman 1945-1953, HSTPLMA, s.1

²¹⁴ 181. Statement by the President on the Review of the 1948 Budget August 20, 1947, Public Papers, Harry S. Truman 1945-1953, HSTPLMA; 181. Statement by the President on the Review of the 1948 Budget August 20, 1947, Harry S. Truman, Public Papers of The Presidents of The United States, United States Government Printing Office, Washington, 1947, Volume 3, s.395

²¹⁵ 175. Statement by the President: The Midyear Review of the Budget August 15, 1948, Harry S. Truman 1945-1953, HSTPLMA; 175. Statement by the President: The Midyear Review of the Budget August 15, 1948, Harry S. Truman, Public Papers of The Presidents of The United States, United States Government Printing Office, Washington, 1948, Volume 4, s.445

Hukuku 75 kapsamında Kongre'den talep edilecektir'²¹⁶ diyerek Avrupa Kurtarma Kanunu kapsamına bu iki ülkenin de dahil edileceği bilgisini paylaştı.

Yunan-Türk Yardım planı ile alakalı Truman'ın Radyo Haber Analistleri Derneği'nde yaptığı bir basın toplantısı dikkat çekicidir. Bu toplantıda Başkan Truman'a, adı geçen derneğin başkanı H. V. Kaltenborn, “*Yunan-Türk ili kisi üzerine iki yaklaşımdır. Biri doğrudan askeri, diğeri ise doğrudan ekonomik olmaktadır. Birincisi saldırganlık, diğeri ise yapıcı bir şekilde yaklaşımıdır. Sizce en önemli hangisidir?*” sorusunu yöneltmiştir. Truman, “*Barışçıl bir ekonomiye yapılan iç yapı ve restorasyon, özgür temelde ilginizi çeken şeydir. Bunu yapıyoruz, biliyorsunuz, “demokrasi” kelimesinin tanımında farklılıklar var. Bizim tanımımız dünyanın her yerinde işe yaramıyor. Zaten başlamak için çok kötüye kullanılan bir kelime. Benim fikrim, kendi halklarının yararına olacak özgür bir yönetimi başlatacakları umuduyla, bu ülkelerdeki barışçıl bir ekonominin restorasyonudur. Bu, sahip olduğumuz en önemli şeydir. Totaliter devletlerde bir fark yoktur. Onlara ne dediniz umurunda değil, onlara Nazi, Komünist ya da Faşist, Franco ya da başka bir şey diyorsunuz; ancak hepsi birbirine benziyor. Bizim amacımız herhangi bir ülkeye işi inin ne olduğunu söylemek değil, işlerinin nasıl ele alınacağını söylemektir. Bu işi inin, bireye en fazla fayda sağlayacak çizgilerde olması üzerine umutluyuz. Haklar Bildirgesine inanıyorum. Bence Anayasamızın en önemli parçası; bireyin komşularına maddi olarak zarar vermediği sürece, hoşuna giden istediği yere götürmesi, hoşuna giden istediği şeyi yapması hakkıdır. Hükümetimizin kurulduğu temel budur ve bence bu bir hükümet için dünyanın en büyük temelidir. Totaliter Hükümetler bu şekilde çalışmıyorlar. Yeryüzünde herhangi kötü bir şeyden, dünyada barış istiyorum. Burada oturuyorum ve o kürenin ardında, dünyanın her bir yerinde herkes için iyi bir yaşam standardına sahip hammaddeler, liyakat ve mekânının olduğunu ve ne kadar büyük bir şey yapılabileceğini düşünüyorum. Öyleyse, sadece bir araya gelsek ve bugün ihtiyacımız olan şeylerin doğrudan şekilde dağıtılmasını sağlarsak bu olabilir*” diyerek soruyu cevaplamış konuyla ilgili düşüncelerini beyan etmiştir. Truman'ın burada dikkat çektiği noktalar önemlidir. Kendisi yardımın özel niteliğinden başlayarak ne kadar evrensel bir niteliğe doğrudan amacı olduğunu altını çizmiştir. H. V. Kaltenborn, “*Gerçekten de öyle. Fakat siz Truman Doktrini'ni sadece Yunanistan ve*

²¹⁶ 28. Special Message to the Congress Transmitting Second Report on Assistance to Greece and Turkey, February 16, 1948, Harry S. Truman 1945-1953, HSTPLMA; 28. Special Message to the Congress Transmitting Second Report on Assistance to Greece and Turkey, February 16, 1948, Harry S. Truman, Public Papers of The Presidents of The United States, United States Government Printing Office, Washington, 1948, Volume 4, s.140 (NOTE: The report is printed in House Document 534 (80th Cong., 2d sess.)

Türkiye'yi sınırlamaktan çok daha geni tanımlıyorsunuz'' demi ve bu cevaptan anlaşılmaması gereken mesajı teyit etmiştir. Başkan Truman, bu yorum karşısında şu söylemi kullanmıştır: "Benim ilgilendiğim tek şey, dünyadaki özgür hükümeti (demokrasi) yeniden kurmak ve Birleşik Milletler'in çalıtı masını salla lama doktrindir. "Kolonilerin bugünkü ABD'de Federal Hükümeti kurdu u gibi" yapmak istediğimiz budur. Bununun 15 dakika, 6 ay, 5 yıl ya da 10 yıl içinde yapılabileceğini düşünürsek, olabildiğince yanılıyorsunuz. Amerika Birleşik Devletleri Cumhuriyetini çalıtı ma bazında elde etmemiz tam 80 yıl sürdü ve bunu başarmak için çok çalıtı mak zorundaydık."'²¹⁷ Bu ifadeden Amerikan'ın dış politikalarını belirlerken kısa süreli hesaplarla değil daha uzun vadeli düşünmelerle hareket ettiğini çıkarılabilir. Bu yüzden Birleşik Devletler'in ilerleyen yıllarda Ortadoğu, Kafkasya, Balkanlar, Uzak Doğu ve dünyanın pek çok yerinde uyguladığı politikalara bakıldığında bunların kısa sürede oluşturulmadığı tam tersi uzun vadeli bir dış politika anlayışının sonucu olduğu açıkça görülebilir.

Amerika tarafından yapılan yardımdan dolayı Amerika ve Türkiye ilişkilerindeki samimiyet kendisini yazımlarda da göstermektedir. Bu bağlamda Başkan Truman, Türkiye'nin bağımsızlık günü dolayısıyla bir mesaj yayınlamış ve Türkiye ile ilgili duygularını dile getirmiştir. Başkan konu masında; Türkiye ve Amerika ilişkilerine ve bunun önemine değinmiş, Türkiye'nin 25. Cumhuriyet Bayramı dolayısıyla Amerikan halkı ile beraber, Türk halkına samimi selam ve iyi dileklerini belirtmiştir. Mesajın dikkat çeken noktası Amerika'nın Türkiye ile alakalı düşünceleridir. Öyle ki; Başkan Truman: *"Bu yıldönümünün tam anlamı, Türkiye Cumhuriyeti'nin ilan edildiğince çeyrek asırlık bir süre için öngörülemezdi. Biz Amerika'da, bağılanğıçtan itibaren Türk milletinin, Türkiye'nin ilk Cumhurbaşkanı Kemal Atatürk'ün yılmaz ve boyun eğmez önderliğinde ilerlemeye kararlı mücadelesine hayranlıkla izliyoruz. Çünkü kısa on yıl içinde gerçekleşen en derin sosyal ve kültürel reformlara sempatik ilgi ile baktık. Bu hava yolculuğunda çalıtı mdaki bilimdeki ilerlemeler iki ülke arasındaki mesafeyi o kadar azalttı ki iki ülkenin artık uzak bir şekilde ayrılmadığını hissediyoruz. Türk milletinin demokratik kurumların gelişimini sürdürme ve insan haklarını ve özgürlüklerini daha da ileriye götürme kararının, bu ideallerin dünyanın birçok yerinde çok acımasızca ezildiğince ve yok edildiğince bir zamanda hâlâ gerçekleşen tirilmesinden tüm Amerikalılar adına mutluuz"* demeci ile Amerika'nın bakış açısında Türkiye'nin

²¹⁷ 90. The President's Special Conference With the Association of Radio News Analysts, May 13, 1947, Harry S. Truman 1945-1953, HSTPLMA; 90. The President's Special Conference With the Association of Radio News Analysts, May 13, 1947, Harry S. Truman, Public Papers Of The Presidents Of The United States, 1947, Volume 3, s.238-239

önemini açıkça belirtmektedir. İlaveten Ba kan konu masının ilerleyen kısmında bu dü üncelerini destekleyen açıklamalarda bulunmu tur. Ba kan, ‘‘Türkiye’nin siyasi ba ımsızlı ı ve toprak bütünlü ü, ABD’nin ve tüm özgürlükçü halkların güvenli i için büyük önem ta ıyor. Birle mi Milletler Tüzü ü’nün amaç ve ilkelerine uygun olarak, 12 Mart 1947’de Türkiye’ye ve Yunanistan’a yapılan yardımın geni letilmesi için Amerikan Kongresi’ne öneride bulundum. Bu program, 2-2,5 ay sonra Amerikan Kongresi tarafından yetkilendirildi i üzere, ikinci bir yıla yani, Haziran 1949’a kadar uzatılmı tur. Türk ve Amerikan personelinin bu programda i birli i yapmasının etkili yolu, ülkemizi birbirine ba layan kar ılıklı ba ların bir ba ka ve en çarpıcı örne idir’’ sözleriyle Türkiye’ye verilen önemi dile getirmi ve yapılan yardımların amacını belirtmi tir. Konu masının son bölümünde ise Ba kan, Amerika ve Türkiye arasındaki ili kilerin, bütün milletlerin adil ve kalıcı barı yoluyla güvenli inin sa lanması için ortak bir idealden esinlenerek güçlendirildi i ve peki tirildi ini bunun için de duydu u minnettarlı ı dile getirmi tir.²¹⁸

3.3.MARSHALL PLANI’NDAN NATO’YA: TÜRK YE’N N B RL E KATILMASI

II. Dünya Sava ı’ndan sonra Avrupa çok büyük bir ekonomik çökü ya adı, bu durum ister istemez politik anlamda hükümetleri de etkiledi. Hâlihazırda var olan iki kutuplu dünya durumu ise bu etkilerin sonuçlarını daha da a ırla tırdı. Avrupa’nın ekonomik çökü ü Amerikan hükümeti için ciddi bir güvelik sorununu ortaya çıkardı. Avrupa’nın bu durumu Sovyet Rusya’nın kendi açısından bölgede propaganda yapmasını kolayla tırıyordu. Bu durum Avrupa’daki demokrasiler için çok büyük bir tehdit demekti.

Amerika için önemli soru u idi: Avrupa, Amerika için hayati bir önem ta ıyor mu? Aslında bu sorunun cevabı açıktı. Amerika Sovyetler Birli i’nin Batı Avrupa’yı kontrolü altına alması onu Atlantik’e kadar ula tıracaktı ve bu Amerika için büyük bir tehdit ortaya çıkabilirdi. Amerikan hükümeti buna asla izin veremezdi. Zaten açık olan

²¹⁸ 263. Statement by the President on the National Holiday of Turkey October 29, 1948, Public Papers Harry S. Truman 1945-1953, HSTPLMA; 263. Statement by the President on the National Holiday of Turkey October 29, 1948, Harry S. Truman, Public Papers of The Presidents of The United States, Government Printing Office, Washington,1948, Volume 4, s.914-915

bir ba ka etmen de, Avrupa, endüstride, üretimde, yetenekli insan gücü, bilim adamı ve mühendislik açısından birçok konuda Amerika'nın ardında ikinci sıradaydı. Tüm bu etmenlerden dolayı Sovyetler ciddi bir ekilde Avrupa'yı tehdit etmekteydi. Amerika ise Avrupa'ya yardım edebilecek tek ülke idi ve bu etmenler Amerika'nın kendi güvenlik politikaları açısından da çok önemliydi. Bu nedenle Amerika Avrupa'ya yardım yolları bulmaya çalı tı.²¹⁹

ABD'li politikacılara, ngilizlerin Yunanistan ve Türkiye'den yardım konusunda çekilmelerinde bıraktıkları bo lu a adım atmalarına neden olan ruh, Amerikan hükümetine Avrupa için büyük bir rehabilitasyon programı yürütme konusunda da öncülük etti.²²⁰ Truman Doktrininden üç ay sonra, Amerika Dı i leri Bakanı George C. Marshall, 5 Haziran 1947'de Harward Üniversitesi'nde verdi i bir nutuk ile Avrupa Kalkınma Programını, halk arasında bilinen adıyla Marshall Planı'nı açıkladı tı. Sava tan yorgun ve yıpranmı olarak çıkan Avrupa'nın hem ekonomik hem de askeri olarak yardıma ihtiyacı vardı. Bu nedenle Marshall açıkladı ı programında, Avrupa'nın sadece Amerikan yardımı ile yeniden ekonomik anlamda in a edilebilece ini ve bu yardımlarla Avrupa'nın kendisini düzeltebilece ini²²¹ bununla beraber Avrupa ülkelerinin her eyden önce kendi aralarında bir ekonomik i birli ine giri meleri gerekti i fikrini savunmu tur. Nihayet Marshall Planı programını görü mek üzere 27 Haziran 1947'de Paris'te bir toplantı yapılmı tır.²²² 11 Eylül 1947'de, Müzakere Komitesi tarafından Kongre'ye gönderilen be yıllık ekonomik kalkınma planı, aylar süren görü meden sonra, kongre dı yardım programının revize edilmi halini onayladı. Truman, 2 Nisan 1948'de programı derhal onayladıktan sonra ve alıcı ülkelerdeki modernizasyon projelerinin uygulanmasını denetlemek için Ekonomik birli i daresini kurdu.²²³ Ekonomik birli i daresi'nin görevleri unlardır:

1. Herhangi bir maddenin her hangi bir yerden temini,

²¹⁹ John Spanier, *a.g.e.*, s.48

²²⁰ George S. Harris, *a.g.e.*, s.31

²²¹ Burçak Keskin Kozat, "Reinterpreting Turkey's Marshall Plan: Of Machine, Experts, and Knowledge", *American Turkish Encounters Politics and Culture 1830-1989*, (Editörler) Nur Bilge Criss vd., Cambridge Scholars Publishing, United Kingdom 2011, s.183

²²² Fahir Armao lu, *a.g.e.*, s.445

²²³ Burçak Keskin Kozat, *a.g.e.*, s.183

2. Bu maddelerin yönlendirilmesi, depolanması ve nakliye dahil hizmet temini,
3. Teknik malumat ve yardım temini,
4. Ticaret gemileri kiralanması,
5. Herhangi bir madde ve hizmetin transferidir.

Bu hizmetler u üç ekilde yerine getirilebilir:

A) Avans vermek veya yapılan masrafları iade etmek suretiyle,

B) Amerika Hükümeti'nin muhtelif Kurum ve Kurulu larının imkân ve hizmetlerinden istifade ettirmek suretiyle,

C) Amerika vatandaşları veya hükmi şahsiyetleri tarafından yapılacak yatırımların 14 yıl müddetle garanti edilmesi suretiyle.²²⁴

Marshall planı, ilan edildikten sonra Ankara makamlarını bu projeye nasıl dahil olabilecekleri konusunda acil bir sorunla karşı karşıya bıraktı. Aslında Amerikan planlamacıları Truman Doktrini ile Türkiye'nin acil yardım artlarının yerine getirilmesine inanıyorlardı. Türkiye'nin ihtiyaçlarını ara tırmak için General Lunsford Oliver'in yönetiminde bir misyon, Türkiye ekonomisinin temelde sağlam olduğunu bildirdi. Misyon, Türkiye'nin be yıllı na askeri yardım almasını önerdi, daha sonra Oliver Kurulu Türkleri büyük ölçüde kendi kendine yeterli kılmak için girişimleri hızlandırdı. Aslında bu Amerikalı danışmanlar, Türkiye'nin düşük ekonomik kalkınma seviyesi göz önüne alındığında, yüksek bir yatırım oranının emici kapasiteyi açacağı ve enflasyona yol açacağı sonucuna vardı. Bu nedenle, uluslararası kredi kuruluşlarının, Türkiye için öngördüğü sınırlı yardım gereksinimlerini karşılayabileceklerine inanıyorlardı.²²⁵ Oliver Kurulu'nun Türk makamlarına danışarak hazırladığı rapora göre; "Yardım Yasası" çerçevesinde Türkiye'ye sağlanacak 100 Milyon dolar u ekilde dağıtılmalıydı:

- a) Türkiye'nin savunması açısından büyük önem taşıyan yol yapımı ve bakımı için 5 000 000 dolar,

²²⁴ Marshall Planı Hakkında Not, Cumhurbaşkanlığı İcra Dairesi, Yer No:2/3-16, Fihrist No:740-3, s.4

²²⁵ George S. Harris, *a.g.e.*,s.31

- b) Donanmaya teknik yardım ve donanma mensuplarının teknik e itimi için 14 000 000 dolar;
- c) Hava Kuvvetleri'ne teknik yardım ve Hava Kuvvetleri mensuplarının teknik e itimi için 26 000 000 dolar;
- d) Kara Kuvvetleri'ne teknik yardım ve Kara Kuvvetleri mensuplarının teknik e itimi için 48 000 000 dolar;
- e) Tersanelerin onarımı için 5 000 000 dolar.

Oliver Kurulu raporu, Amerikan Hükümeti'nin kendi açısından Türkiye konusunda belirledi i hedeflerini gerçekle tirmeye yöneliktir. Mesela; karayollarının yapımı, bir Sovyet saldırısı kar ısında ikmal olanaklarının sa lanması ile ilgilidir.²²⁶

Bu artlar altında Amerikan politikacılarının bazıları Marshall Planı'nda, Türkiye için küçük bir bölüm ayrılmasını teklif etmi lerdir. Bunun nedeni ise Türkiye'nin sava a katılmamasından dolayı Avrupa Ülkelerine nazaran daha iyi durumda olmasıdır. Truman'ın danı manları ise, Türkiye'nin ekonomisinin sava boyunca kötü etkilendi ini bu nedenle Avrupa Kalkınma Planı'ndan (bilinen adıyla Marshall Planı) Türkiye'nin desteklenmesi gerekti ini özellikle acilen tarımsal faaliyetleri, topraklarının verimlili ini artıracak ürünler ve tarımda kullanılacak makineler açısından desteklenmesi gerekti ini belirtmi leridir. Amerika Hükümeti “*cash-and-carry basis*” ver parayı götür ürünü esasına göre Türkiye'ye gerekli ekipmanlar konusunda yardım etmeyi teklif etmi tir. Türkiye bunun üzerine Temmuz 1947'de Paris'e bir heyet göndererek; ekonomik geli me için be yıllı na 615 milyon dolara dı yardıma ihtiyacı oldu unu ve ayrıca savunma harcamalarının Türkiye'ye a ır bir ekonomik yükümlülük oldu unu belirtmi tir. Bunun üzerine Amerikan Hükümeti, Türkiye'ye ba langıç olarak 10 milyon dolar kredi verdi tir.²²⁷

Türkiye sava a katılmamasına ra men sava tan özellikle ekonomisi tarıma dayalı oldu u için olumsuz anlamda etkilenmi tir. Zira güvenli i gerekçesiyle erkek nüfusun askere alınması ve ordunun ia esini sa lamak için tüm gelirlerin büyük bir kısmını da savunmaya aktarmasından dolayı Tarım sektörü olumsuz etkilenmi tir. Ancak bu olumsuzlu a ra men Türkiye'nin sava a katılan ülkelere göre daha iyi konumda

²²⁶ Cüneyt Akalın, *a.g.e.*, s.227-228

²²⁷ George S. Harris, *a.g.e.*, s.31-32

olması ve Amerika'dan aldığı yardımlarla tarımda verimliliği artırması ve bu ürünlerin piyasaya sunulması Türkiye'ye ekonomik anlamda olumlu etki etmiştir. Bununla beraber iç piyasada da buna bağlı olarak fiyatların artmasıyla ülke içerisinde karaborsacılığın ortaya çıkmasına neden olmuştur. Kısacası Türkiye, bu durumdan hem olumlu hem de olumsuz anlamda etkilenmiştir.²²⁸

Türkiye açısından Marshall Planı'nın amacı; Türkiye'nin tarımsal gelişimini sağlamaktı. Bu amaçla 1948-1952 yılları arasında Amerikan Hükümeti, Türkiye'ye 300 milyon dolar yardım sağlanarak, tarım sektörüne %60 yatırım yapılmıştır. Türkiye yapılan bu yardım sayesinde tarımsal verimlilikte ciddi bir artış olmuş özellikle 1953 yılı itibarıyla Türkiye, dünyanın bir numaralı buğday ihracatçısı haline gelmiştir. Marshall Planı ile yapılan yardımlar sadece tarım sektörünü değil askeri modernizasyona da büyük ve olumlu etkiler sağlamıştır. Ancak hem tarımda hem de askeriyede ki bu mekanik modernizasyon Türkiye'de petrol ürünlerine olan ihtiyacı daha da çoğaltmıştır. Yine de, Amerikan yardımının etkisi açıkça faydalı olmuş, hızla artan nüfusun devasa zorluklarla karşı karşıya kalan tarım sektörüne gerekli dinamizmi etkilemeye hizmet etmiştir. Ayrıca ekonomik anlamda böyle bir ölçekte yardım sağlanması, Türk makamlarını da ekonomik gerçeklikten izole etmemişti. Marshall Planı deneyiminin çıkarılan erken başarıları, Türk politikacılarına, yamanın istikrarlı bir büyümesinden ödün vermeden hızlı bir gelişme gerçekleştirme beklentilerini abarttı. Sonuç olarak, Türk politikacılar, projelerin ekonomik kriterlere dayalı olması konusundaki Amerika'nın ısrarına karşı son derece dirençli hale geldiler, böylece, bu durum 1950'lerin ortalarında yardım konusunda Türkiye ile ABD arasındaki resmi ilişkilerde ciddi ihtilaflara yol açan zemin hazırladı. Aynı zamanda, Marshall Planı'nın tarıma vurgusu, hükümetin köylü kitlelerine yönelimini teşvik etti. 1950'de iktidara gelen Menderes Hükümeti'nde, kırsal sektördeki bu sorunla mücadele, geleneksel elit güç merkezleri için küçülen bir DP ile ilişkilendirildi. Buna karşılık, DP tarafından bu önemli unsurların yabancılaşması; Washington'un, ne arzuladığı ne de çoğu zaman tanıdığı şey olan, 1960'ta sivil rejimi çökartecek askeri ayaklanmalar için sahneyi kuracaktı. Bu yabancılaşma, aynı zamanda Amerika

²²⁸ Faruk Sönmezolu, *ki Savaş Sırası ve Arasında Türk Dış Politikası*, s.402-403

Birle ik Devletleri'ne kentsel kalkınmaya kar ı bir güç imajında da katkıda bulunmu tur.²²⁹

Marshall Planı dahilinde Türkiye Yapılan yardımlar do rudan ve dolaylı olmak üzere iki yoldan yapılmı tır. Do rudan olan yardımlar Amerika'da kullanılmak üzere verilen ve oradaki satın alma, nakliye ve teknik yardım i lerinde kullanılan dolarlardır. Dolaylı yardım ise, Amerika tarafından verilen dolarların Avrupa'da yapılacak satın almalarda ve ödemeler dengesi açıklarında kullanılmasıdır. Do rudan do ruya yardım, kredi veya hibe eklinde yapılmaktadır. Dolaylı yardım ise hibe eklindedir.²³⁰ Türkiye 1948/49, 1949/50 ve 1950/51 olmak üzere üç devrede Marshall Planı dâhilinde toplam 251.591.000 \$ do rudan ve dolaylı olarak Amerika'dan yardım almı tır.²³¹

Marshall Planı'na ek olarak 1949'da Ba kan Truman tarafından Kongre'ye bir askeri yardım programı teklif edilmi tir. Bu yardım Marshall Planı'nın askeri gayelerini tamamlamak amacıyla Avrupa'ya yapılacak askeri yardımları ihtiva etmektedir. Yardım programı Kongre'ye sunulmadan önce bir kitapçık haline getirilmi ve yardımın içeri i her yönüyle ele alınmı tır. Bu yardımın amacı ve genel hatları hususunda Kongre'ye sunulan raporda u bilgiler verilmi tir. *“Tasarının amacı, Kuzey Atlantik Antla ması ülkelerine (\$1.000.000.000), Yunanistan ve Türkiye'ye (\$ 211.370.000), ran, Kore ve Filipinler'e (\$ 27.640.000), genel alan ve Çin'e (\$ 75.000.000) askeri yardım sa lamak için fonların tahsis edilmesine ve irtibat yetkisine izin vererek, dı politikayı te vik etmek ve otoriteye izin vererek ABD'nin savunmasını sa lamaktır. Kuzey Atlantik bölgesinin ço u ve Kuzey Atlantik Antla ması kapsamında kurulan Konsey ve Savunma Komitesi tarafından savunma planlarının geli tirilmesini kolayla tırmaktır. Program 1 yıllık olmasına ra men, belirli malzemelerin ve ekipmanların sevkiyatı ikinci yıla girecektir. Tasarı, kendi savunma kurulu umuzun askeri rezervlerini korumak için yeterli güvenceyi sa lamaktadır.”*²³²

²²⁹ George S.Harris, *a.g.e.*, s.33-34

²³⁰ Marshall Yardımı Hakkında Not, Cumhurbaşkanlı ı Celal Bayar Ar ivi, Yer No:3/2-3 Fihrist No:947, s.1

²³¹ *A.g.b.*, Yer No:3/2-3 Fihrist No:947-1, s.2

²³² Military Assistance Program Report of the Committee on Foreign Relations and the Committee on Armed Services on H.R. 5895, An Act to Promote The Foreign Policy And Provide For The Defence And General Welfare Of The United States By Furnishing Military Assistance To Foreign Nations, 81st Congress 1st Session, Report No:1068, United States Government Printing Office, Washington, 1949, s.1 ; Military Assistance Program, Report of the Committee on Foreign Relations and the Committee on Armed Services on H.R. 5895,

Raporda bu Askeri yardımın Amerikan dış politikası açısından önemi de açıklanmıştır: “Komite, önerilen askeri yardım programının ABD’nin dış ilde kilerde amaçlarına ulaşmak için gerekli olduğunu inanıyor. Program, ABD ve dış er özgür ulusların dayanabileceği ve başarılabileceği barış ve güvenlik koşullarının sağlanması amacıyla dış politikamızın dış er unsurlarını desteklemek ve güçlendirmek için tasarlanmıştır. Bu program, Amerika Birleşik Devletleri dış politikasının tamamı ile ilgisi olmayan, yalıtılmış bir mevzuat parçası olarak kabul edilemez. Bu, dünya barışı ve güvenliğinin nedenine büyük ölçüde katkıda bulunan bir dizi önlemden biridir. Birleşik Milletler aracılığıyla kolektif güvenlik arayışına girdik ve Sovyetlerin uzlaşmazlık arayışı içinde İndiya’ya dek engellenmiş olmasına rağmen, kolektif güvenlik hareketine öncülük etmeye devam ettik. Başsuzluklarının korunduğu Yunanistan ve Türkiye’ye yardım sağladık. Ekonomik iyileştirmek için kendimizi Avrupa ülkeleriyle devasa bir çaba içinde tuttuk... Son zamanlarda, Kuzey Atlantik Antlaşması’nda dış er on ulusla bir araya geldik. Askeri yardım programı, bu politikaların başarısını sürdürmektedir. Komite, Birleşik Devletlerin dünyadaki barış ve güvenliğini sağlamak için dış er özgür ülkelerle birlikteliğinde konutunun olumlu ve güçlü eylemi sürdürmenin önemli bir adım olduğunu düşünüyor.”²³³ Adı geçen raporda yapılacak askeri yardımların miktarları tablolar ekinde detaylarıyla verilmiştir. Bu tablolardan birinde Türkiye ve Yunanistan’ın askeri giderleri 211.370.000 milyon dolar olarak belirlenmiştir.²³⁴ Ayrıca bu rapor güvenlik politikaları kapsamında dünya üzerinde bu politikaların uygulanacağı ülkeleri ve bölgeleri gösteren haritayı da içermektedir.²³⁵ Rapor 13 Eylül (yasama günü, 3 Eylül), 1949 tarihinde kabul edilmiştir.²³⁶ Türkiye’de NATO’ya girinceye kadar bu kanun içinde ayrı bir başlık altında konulan ödeneklerden yardım görmüştür.²³⁷

Raporda Türkiye’ye yapılacak askeri yardım ile ilgili bir bölüm de yer almaktadır. Buna göre; “Türkiye’ye yardım programı, Türkiye’nin toprak bütünlüğünü koruma yeteneğini arttırmak ve Yakın Doğu’da dengeleyici bir etki olarak rolünü sürdürmek üzere tasarlanmıştır. Türkiye ekonomisinin destekleme dâhilinde olacak donanım ve eitime sahip,

September 13, 1949. Truman Papers, White House Records Office Files. October 6, 1949 (H.R. 4289-H.R.5895), The Development of the North Atlantic Treaty Organization (NATO) Research File, HSTPLMA, s.1

²³³ A.g.b., s.3-5

²³⁴ A.g.b., s.14-15

²³⁵ A.g.b., s.4

²³⁶ A.g.b., s.1

²³⁷ Mehmet Gönübol - Haluk Ülman, a.g.e., s.209

amaç Türklerin daha küçük ama daha etkili bir askeri kurulu a sahip olmasını sa lamak. Amerikan yardımı, Türk halkının ulusal savunmalarını geli tirmelerini sa larken, aynı zamanda ekonomilerini güçlendirecek önlemleri alır. Türkiye'nin Ortado u'nun güvenlik yapısında hayati bir konuma sahip oldu u açıktır. Komite, Türkiye'nin ba ımsız, ekonomik açıdan güçlü, sosyal açıdan geli mi bir ülke olarak muhafazasının Amerika Birle ik Devletleri için büyük önem ta ıdı na inanmaktadır. Sa lanan yardım, Türk halkının, söz konusu ülke üzerindeki Sovyet baskısının azaltılmasında yansıtılan saldırganlı a kar ı koyma konusundaki kararlı lı mı ve kabiliyetini arttırdı. Önerilen program, Türk silahlı kuvvetlerinin tamamen etkili olması için gerekli olan modernizasyon için mevcut planların sürdürülmesine yardımcı olacaktır. Türk silahlı kuvvetlerinin seçilmi birimleri için sınırlı miktarda modern ekipman, bakım ve yedek parça transferi öngörülmektedir.’’²³⁸ Bu bölüm Amerikan Hükümeti'nin Türkiye hakkındaki dü üncelerini net bir biçimde yansıtması ve Türkiye'nin ABD için önemini anlama bakımından mühimdir.

Truman yardımların gerekçe ve amacını Kongre'ye öyle açıkladı tır: ‘‘Dünya barı ve ulusal güvenlik programımızı devam ettirmek ve güçlendirmek için, Kongre'nin, özgür uluslara, kendilerini saldırganlık tehdidine kar ı korumalarını sa lamak ve dünya barı ı kolektif savunmasına daha etkili bir ekilde katkıda bulunmaları için askeri yardımı yetkilendiren yasa tasarısını Kongre'ye tavsiye ediyorum. Bu tür mevzuat, milletler arasında hukuk ve düzeni sürdürme kapasitesine sahip uluslararası bir yapı olu turma çabalarımızın önemli bir parçasıdır. Di er serbest ulusların refahı ve güvenli i, uluslararası düzenin ko ullarını sa lamadaki ba arımıza ba lıdır. Uluslararası ekonomik programlarımızı ve özellikle istikrarlı bir dünya in a etmek için çok hayati olan Avrupa Kalkınma Programını desteklemek için saldırganlık tehlikesine kar ı artan güvencelere ihtiyaç vardır...’’²³⁹

Saldırganlıkla tehdit edilen ülkelere do rudan askeri ve diplomatik yardımlar verdik. Yunanistan ve Türkiye'ye olan yardımımızla, uluslararası barı ilkelerinin egemen olması durumunda, özgür milletlerin, saldırganlı a kar ı direnme iste inin oldu u kadar araçlara da sahip olmaları gerekti ini gördük... Barı ı korumak için askeri araçların hazırlanması sadece Amerika Birle ik Devletleri'nin güvenli i için de il, aynı zamanda güvenli ve ba arılı bir dünya toplumu in a etmek için de gereklidir... Etkili olmak için, kendilerini savunmak için

²³⁸ A.g.b., s.11

²³⁹ 163. Special Message to the Congress on the Need for a Military Aid Program, July 25, 1949, Public Papers Harry S. Truman 1945-1953, HSTPLMA; 163. Special Message to the Congress on the Need for a Military Aid Program, July 25, 1949, Harry S. Truman, Public Papers of The Presidents of The United States, Government Printing Office, Washington, 1949, Volume 5, s.395

di er milletlere sa layaca ımız yardımlar önceden planlanmalıdır. Bu yardımlar israf edilmemelidir. Kendi güvenli imizin gerçeklerini kar ılamak için dikkatli bir ekilde tahsis edilmelidir. Her eyden önce, iyile me ve siyasi istikrara yönelik hâlihazırda kazandı ımız ivmeyi kaybetmemek için derhal bir yardım programı ba latmak acil bir durumdur.

Bu genel gereksinimlere, yardımın gerekli oldu u özel durumlar dikkate alınarak keskin bir vurgu yapmaktayız. Birçok endi eli hükümet askeri yardımımızı talep etti. Bu talepler arasında, Batı Avrupa ülkelerinden gelenlerden daha anlamlı bir ça rı olamaz. Bu hükümetlerin bize dönmesi ve onlara yardım etmemiz tamamen mantıklıdır. Onların savunması bizim savunmamızdır ve bizim için derin bir endi e kayna ıdır. Bir ku akta iki kez, özgürlü ümüzü ve di er demokratik ülkelerin özgürlü ünü korumak için saldırgan uluslara kar ı sava mak için onlarla birlikte olmak zorunda oldu umuzu gördük.²⁴⁰

Son dört yılda Batı Avrupa'nın özgür milletlerinin ba lıca görevi sava tan paramparça olmu ekonomilerini yeniden kurmaktır. Bu görevin do al zorlukları, Avrupa'daki toparlanmayı engellemek için elinden geleni yapan Sovyetler Birli i'nin dı politikası tarafından a ırla tırılmı tır. Tam ekonomik iyile me, barı çıl ko ullar ve i gücü, sanayi ve tarım i leri, uluslararası iddetin patlamasının yol açmayaca ı güvencesini gerektirir. Bu artlar yerine, Sovyetler Birli i, iddet propagandasıyla, dünya komünist hareketinin komplo faaliyetlerinin manipülasyonu ve tarihin en büyük ordularından birini idamesiyle, bir korku ve tehlike atmosferi yaratmı tır.

Yunanistan ve Türkiye'nin maruz kaldı ı tehditler ve baskılar, Yunanistan'da ve Berlin'de ya ananlar kar ısında, komünist kontrol altındaki ülkelerde insan özgürlü ünün bastırılması ı ında, Batı Avrupa ülkeleri, kendileri için bir askeri savunmanın gereklili ini göz ardı edememi tir. Onlar, Sovyetler Birli i'nin müttefik oldu u ve dostlu unu ilan etti i uluslara son zamanlarda ne yaptı nı gördüler. Sovyetler Birli i'nin kitlesel askeri gücünün gölgesinde faaliyet gösteren bir komünist darbenin, tek seferde, demokratik özgürlükleri ve dost bir ulusun siyasi ba ımsızlı nı nasıl devirebilece ini gözlemlediler. Bu deneyimin bir sonucu olarak ve tarihin en yıkıcı sava larının Avrupa'da ortaya çıkması gerçe inin ı ında, Batılı Devletler, siyasi kurumlarını barındıracak ve kendi ekonomik ve sosyal hayatlarının yeniden do u unu sa lamak için saldırganlı a kar ı bir kalkan bulundurmaları gerekti ini fark ettiler...

Avrupa ülkelerinin, askeri masrafları yakla ık be buçuk milyar dolara e itti. Bu, ekonomik iyile meleri için gerekli olan sivil üretime ciddi bir ekilde müdahale etmeden

²⁴⁰ A.g.b., s.396

harcayabilecekleri en yüksek miktardır.²⁴¹ Bununla birlikte, bu miktar, bu ülkeleri ihtiyaç duydukları korumayı sa layacak kadar yeterli de ildir. Onlar, ekonomik istikrarını sa lamak ve savunma tesislerini gerekli seviyelere getirmek için gerekli tesisleri ve malzemeleri yedekleyememektedirler. Kendileri için gerekli donanıma sahip de iller, savunma için gerekli olan bazı maddelere ihtiyaçları var. Bu nedenle, onlar, saldırganları itmeyi ve halklarının kaygılarını hafifletmeyi daha kolay hale getirecek gerekli silah ve teçhizat marjını sa lama konusunda acil yardım talepleriyle bize geldiler... Bu ülkeler için önerdi imiz askeri yardım, onların mobil savunma kuvvetleri olu turmasına yardımcı olmak için gerekli olanla sınırlı olacaktır. Amacımız, bu ulusların mümkün olan en kısa sürede, iç düzeni koruyabilen ve dı saldırganlı ın ba langıç safhalarına direnebilen, derlitoplu ve etkin ekilde e itilmi kuvvetlerle donatıldı ını görmektir.”²⁴² Truman bu sözleriyle yapılan ve yapılacak yardımların gerekçe ve amacı açıkladı ve bunun Amerika nezdindeki önemini vurgulamı tır. Bu yardımların ana nedeni Amerika'nın o günkü durumdan faydalanarak kendi dı politikasını uygulama alanı olu turmasını ve dünya politikalarına ileriki dönemde yön vermesini sa layacak kendisi için önemli bir fırsat olması çıkarılabilir. Truman daha sonra Kongre konu masına yardımın nasıl yapılaca ı hakkında bilgi vererek devam etmi tir. Truman: “Bu ülkelere üç tür yardım sa lamanızı öneriyorum: Birincisi, ekonomik kurtarma çabalarını bozmadan kendi askeri ürünlerini üretmelerini sa lamak için sınırlı miktarda dolar yardımı; ikincisi, askeri teçhizatın bazı temel unsurlarının do rudan transferi ve üçüncü olarak, askeri teçhizatın üretimi ve kullanımı konusunda uzmanların yardımı ve personel e itimi. Böyle bir program, bu ülkelerin iyile melerine engel olmaksızın savunmaları için gerekli olan ö eleri edinmelerini sa layacaktır...”

u anda, saldırganlı a en fazla caydırıcı olan askeri güç ABD'de, Avrupa'dan üç bin mil uzaktadır. Birle ik Devletler'in, saldırganlık durumunda, Batı Avrupa'nın halklarının, kendi güçlerinin toplanabilmesinden önce istila edilmesine izin verme niyetinde olmadı ı açıkça belirtilmelidir. İmdi önerilmi olan askeri yardım programı, bu konuda amacımızın somut bir teminatıdır.”²⁴³

Ba kan Truman konu masında ayrıca Türkiye ve Yunanistan'a yapılan yardımlar hakkında da bilgi vermi tir. Truman: “Batı Avrupa dı nda, Yunanistan ve Türkiye'ye bir askeri yardım programına girdik. Bu program Mayıs 1947'den beri yürürlüktedir.

²⁴¹ A.g.b., s.397

²⁴² A.g.b., s.398

²⁴³ A.g.b., s.398

Yunanistan'da, yurtdışı indan desteklenen gerilla savaşı biçimindeki komünist çaba ve onun bu özgür ulusun siyasi bağımsızlığını devirmeyi amaçlayan girişimi, bizim Yunanistan'a yardımımız sayesinde kontrol edildi... Türkiye'de yardımımız, Sovyetler Birliği'nin esas olarak tarım ekonomisine uyguladığı tehdit ve baskısını sonrasında da askeri hazırlık yükünü azaltmıştır. Türk savunma sistemi iyileştirilmesi olmasına rağmen, bazı Türk savunma birimlerinin modernizasyonu için ilave ekipman ve bakım parçaları gerekmektedir."²⁴⁴ Bu açıklamadan Truman yardımlarının daha çok askeriye ve tarım alanlarında sağlandı ve bunun ana nedeninin Türkiye'nin ekonomisinin tarıma dayalı olması ve tarımdan elde edilen gelirlerin büyük kısmının ülkenin güvenliğini için savunma harcamalarına yönlendirilmesi sonucuna ulaşılabılır. Bu nedenle Truman Sovyet baskısına karşı Türkiye'ye özellikle bu iki alanda yardım sağlamak olarak onu rahatlatmıştır. Türkiye'nin kendine yetebilecek bir duruma gelmesini sağlamak için, Truman'ın Orta Doğu'ya açılan kapıları da güvence altına almasını sağlamak anlamına geliyordu. Bu bakımdan Amerika'nın bu yardımlarının kendi güvenlik anlayışı kapsamında önemli bir yer tuttuğu anlaşılabılır.

Başka Truman Amerika'nın dünyanın diğer bölgelerindeki ülkelere askeri yardım sunma zorunluluğu ile karşı karşıya olduğunu belirttikten sonra bu ülkelere yapılan yardımlar ve sonuçları hakkında bilgi vererek konusuna devam etmiştir. Bu ülkeler arasında İran, Filipinler ve Kore'ye önemli yardımlar yapıldığını ifade etmiştir.²⁴⁵

Amerika yardım planları yaparken ve yardım alacak ülkeleri belirlerken stratejik anlamda mühim olan bölgelere öncelik verildiği görülmektedir. Nitekim Amerika'nın yardım yaptığı ülkelerin daha sonra dünya politikalarını etkileyen kilit noktalar olduğu görülmektedir. Bunun en önemli örneği ilerleyen zamanlarda birçok sorunun ortaya çıktığı Ortadoğu ve Uzak Doğu'dur. Bu bölgeler uzun süren politik çıkar alanları halinde, zaman zaman küçük zaman zaman ise büyük ölçekte çatışmaların yaşandığı bölgeler olmuştur. Amerikan Hükümeti'nin dış politikalarının çok yönlü ve uzun vadede hesaplanarak uygulamaya konulmuş politikalar olduğu düşünüldüğünde ve ana problemin Amerika Birleşik Devletleri'nin güvenliğini ve çıkarları olduğundan ve buna ilaveten Amerikan'ın dünyaya yön veren ekonomik gücü elinde bulundurmasından dolayı, Amerikalılar, bu politikaları uygulamada kendilerini haklı görmüşlerdir.

²⁴⁴ A.g.b., s. 398-399

²⁴⁵ A.g.b., s. 399

Ba kan konu masının son bölümünde yapılacak yardımların miktarına, bunların nasıl kullanılacağına ve sonlandırılacağına dair bilgiler vermiştir. Truman: “ u anda planlanan tüm hibe programları için 1950 mali yılı için yeni ödeneklerde ihtiyaç duyulacak toplam, acil durumlar için bir marjla birlikte, yaklaşık 1.450.000.000 \$ 'dır. Bu programlar kapsamında tedarik edilecek malzemelerin büyük kısmı önümüzdeki iki yıl içinde teslim edilecektir. Bu toplamdan 50.000.000 \$ 'ı yakın zamanda, mevcut izinler çerçevesinde Yunanistan ve Türkiye'ye olan askeri yardım programımızın devam etmesi için talep edildi. 1.400.000.000 ABD Doları için yeni yetkilendirme gerekli olacaktır... Toplamın büyük kısmı Batı Avrupa ülkelerinin ihtiyaçlarına ayrılmalıdır. Belirli meblağların belirli ülkelere önceden taahhüt edilmesi önerilmemektedir çünkü Ba kan artlar gerektirdiğinde tahsisat yapabilmelidir...

Saldırıımız yardım, bu ülkelerin kendilerinin harcayacağı sadece küçük bir bölümü olacaktır. Karşılıklı yardım sağlamak ve donatılan ekipmanın doğru kullanımını sağlamak için alıcılarla anlaşmalar yapılacaktır. Alıcı ülkelerin, üzerinde anlaşılabilir alanların korunmasına sunulan maddelerin kullanımını sınırlamaları istenecek ve ABD'nin izni olmadan başka ülkelere aktarılmasına izin verilmeyecektir. Ba kan yardımımızı istediği zaman feshetme yetkisine sahip olmalıdır. Bir alıcının, programın politikaları ve amaçlarıyla ya da Birleşmiş Milletler artı kapsamındaki yükümlülükleriyle tutarsız bir şekilde davranması durumlarda, yardım sona erdirilecektir.”²⁴⁶

Truman son olarak: “Önerilen program, askeri yardım için en acil mevcut ihtiyaçları kapsamaktadır. Askerî yardımın ne kadar sürmesinin gerekli olacağı, öngörülemeyen birçok faktöre bağlıdır. Bizim yükümüz, barış için programın getirileri arttıkça azalacaktır. Gelişen ekonomik iyileşme, serbest ülkelerin kendi savunma önlemlerinin giderinden daha büyük bir pay almasını sağlayacaktır. Uluslararası farklılıkların barışçıl bir şekilde çözümüne doğru ilerleme, tehditini azaltacak ve hazırlık maliyetini hafifletecektir. Sonuçta, Birleşmiş Milletlerin barışçıl ilkeleri tam anlamıyla gerçekleştirildiğinde, barışın korunması bu örgütün güvenlik kuvvetlerine atanabilir... Bu askeri yardım programı tamamen karakterde savunmacıdır. Özgür ulusların savunma kurumlarını güçlendirerek, dünya halklarının barışçıl bir geleceğe güvenini artıracak ve dünya toparlanmasının büyümesini koruyacaktır...” diyerek Kongre'ye hitabını sonlandırmıştır. 6 Ekim 1949'da, Ba kan, 1949 Karşılıklı Savunma Yardım Kanunu'nu öngören bir tasarıyı onaylamıştır.²⁴⁷

²⁴⁶ A.g.b., s.399

²⁴⁷ A.g.b., s.400

Ba kan Truman Marshall planı ve Askeri Yardım Programı'ndan sonra uluslararası politika açısından bir önemli Program daha hazırlamıştır. Bu program Karılıklı Güvenlik Anlaşması'dır. Bu program içerik olarak adı geçen iki programa benzemekle beraber uluslararası politika açısından genel bir programdır. 10 Ekim 1951'de Ba kan Truman tarafından imzalanan anlaşma daha önce 24 Mayıs 1951'de Kongre'ye sunulmuştur.

Ba kan Truman Program hakkında şu bilgileri vermiştir. *“Silahlı Kuvvetlerimiz ve Karılıklı Güvenlik Programımız birbirine bağlıdır. Biri diğere dayanıyor. Her birinin amacı Amerika Birleşik Devletleri'nin güvenli olmasıdır, Amerikan halkının güvenliğini ve saldırıya karşı ülkenin güvenliğini ve dünya toplumunun yasalara saygılı üyeleri olarak hak ve özgürlüklerimizin güvenli olmasıdır.*

Ülkemiz, dünyadaki bütün uluslardan daha fazla ekonomik güce ve daha büyük potansiyel askeri güce sahiptir. Ama biz yalnız değiliz, yalnız kalmamalıyız. Dünyanın geri kalanı bölünmüş, boynuzlu ve Kremlin tarafından bize karşı örgütlenmiş uygarlıklarımızı koruyamayız.

Bu gerçek ve korkunç bir tehlikedir. Fakat bunun üstesinden gelinbilir. Bunu yapmak için özgür dünyanın geri kalanıyla birlikte çalışmalıyız; ortak savunma planlarında diğer özgür milletlere katılmalıyız; ekonomik gücümüzü ortak iyilik için onlarınkiyle paylaşmalıyız ve dünya özgürlüğünün komünist hayallerini imkânsız kılmak için gerekli olan askeri ve ekonomik gücü inandırmak için diğer özgür ülkelere yardım etmeliyiz. Bu zor sağduyulu ve sağlam bir ekonomidir. Karılıklı Güvenlik Programı kapsamında harcanan dolarlar, güvenli imizi desteklemek için, aynı fon harcamasıyla evde yapabileceğimizden daha fazla güç sağlayacaktır.”²⁴⁸

Ba kan Truman'ın bu sözlerle tek başına bir güvenlik anlayışı yerine küresel anlamda bir güvenlik anlayışı benimsemenin önemini vurgulamıştır. Buradan uygulanmak istenen bu küresel politikanın dünya geneline güvenlik anlamında daha kalıcı bir sonuç sağlayacağı ve bunun uzun vadede tüm devletler için ekonomik anlamda da daha az külfetli olacağı göz önüne alınırsa pratikte daha mantıklı bir uygulama oldu

²⁴⁸ 114. Special Message to the Congress on the Mutual Security Program May 24, 1951, Public Papers Harry S. Truman 1945-1953, HSTPLMA; 114. Special Message to the Congress on the Mutual Security Program May 24, 1951, Harry S. Truman, Public Papers of The Presidents of The United States, United States Government Printing Office, Washington, 1965, s.302

anlaşılabilir. Bu uygulamanın tek dezavantajı ise bu politikanın uygulayıcıları içerisindeki güçlü devletlere daha fazla fayda sağlaması ve onların diğer devletler üzerindeki ekonomik ve politik üstünlüğünü kullanarak bu devletlerin üzerinde nüfuzunu artırabileceği ihtimalidir.

Truman Programının kapsamı ve amacı hakkında: “*Birleşik Devletler, komünist saldırı tehdidine karşı silahlı kuvvetlerin ailenin ve dünyanın diğer bölgelerinde bir dizi serbest ülkeye tank, silah ve uçak gönderecek. Aynı zamanda bir dizi ülkeye, açlık ve hastalıkla mücadele etmek ve komünizm müttefiklerini fethetmek için silah, tohum, ilaç ve teknik yardım sağlayan makine ve materyallerden oluşan ekonomik yardım da gönderecektir... Bu Karılıklı Güvenlik Programı, Karılıklı Savunma Yardımı Programının silah yardımı, Avrupa için ekonomik yardım (şimdi esas olarak yeniden silahlanmanın desteklenmesi) ve daha az gelişmiş alanlara yönelik ekonomik yardımımız dahil olmak üzere, çeşitli dış yardım programlarımızı bir araya getirmektedir. Bu programların her biri kendi değerini kanıtlamıştır. Mevcut önerilerin hazırlanmasında, bu ayrı programların her biri, dünyada var olan acil durum ve Ulusumuza getirilen olağanüstü taleplerin içinde gözden geçirilmiştir. Amerika Birleşik Devletleri'nin ve tüm özgür dünyanın güvenliğini mümkün olan en büyük artışı sağlamak için yardımın amaçları, miktarı ve coğrafyalı alanları seçilmiştir*”²⁴⁹ diyerek bilgi vermiştir.

Truman bu programın tasarlanma nedenini de şöyle açıklamıştır: “*Bu program, Sovyet tehdidinin üç ana özelliği ile tasarlanmıştır: İlk olarak, Sovyet tehdidi dünya çapındadır. Avrupa'da, Asya'da, kendi yarıküremizde, Kremlin'in stratejisi, özgür ülkeleri tek tek ele geçirmeye odaklanmakta, böylece kaynakları ve insanları, özgür dünyanın geri kalanına karşı örgütleyebilmektedir. Bu nedenle, Karılıklı Güvenlik Programı, tüm dünyada, iç ve dış komünist baskı tehlikesine maruz kalan özgür ülkelere temel yardımı içermektedir.*

kıncısı, Sovyet tehdidi, her türlü insan çabasını etkiler. Komünist saldırı, sınır ötesi ordular şeklinde gelebilir; ya da iç yıkım şeklinde olabilir. Ekonomik savaş, psikolojik savaş, siyasi sızma, sabotaj, orduların yürüyüşü bunlar Sovyet hükümdarlarının tek tek veya birlikte en büyük avantajlı kayma hesaplarına göre kullanabilecekleri birbiriyle desteklenebilir agresif silahlardır. Bu yüzden özgür dünya sadece askeri gücü değil, aynı zamanda ekonomik, politik ve ahlaki gücü de inandırmeye odaklanmak zorundadır. Karılıklı Güvenlik Programı bu nedenle ekonomik ve askeri yardımları da içerir.

²⁴⁹ A.g.b., s.302

Üçüncü olarak, Sovyet tehdidi belirsiz süredir. Özgür dünya, hem Sovyet yöneticilerinin silahlı saldırılarına çok yakında ba layabilecekleri olasılı ını hem de onların uzun yıllar boyunca agresif taktiklerini sava ın tümünde sürdürmeleri olasılı ını hesaba katmalıdır.’’²⁵⁰

Truman bu program dâhilinde yapılacak yardımların da ılımı hakkında u bilgileri vermi tir: ‘‘Kar ılıklı Güvenlik Programı kapsamındaki yardımın büyük bölümü askeri teçhizat olacaktır. Bunun birço u Kuzey Atlantik Anla ması’ndaki ortaklarımıza gidecek, ancak buna ek olarak Asya ve Orta Do u ülkelerine de önemli miktarlar sa lanacak. Etkili sava birimleri haline gelmek için bu ekipmana ihtiyaç duyan örgütlü kuvvetleri olan ülkelere, kendi eksiklerini tamamlayacak askeri teçhizat sa lanacaktır. Yardımumuzla, özgür dünya bir bütün olarak askeri savunmasını hızla güçlendirebilecektir. Askeri teçhizat sa lamaya ek olarak, bu program bir dizi ülkeye ekonomik yardım sa layacaktır. Avrupa’nın birçok ülkesinde ve dünyanın ba ka yerlerinde bulunan bazı ülkelerde, bu ekonomik yardım, alıcıların mümkün olandan ba ka daha büyük savunma programlarına devam etmelerini sa layacaktır.’’²⁵¹

Bu programı Kongre’ye anlatırken Truman bazı önemli noktalara de inmi tir. Bunlardan birincisi Avrupa’ya yapılan yardımlar ve bunun Amerika için önemidir. Avrupa’nın Amerika için sanayi üretimi açısından ve stratejik konumundan kaynaklanan önemini vurgulamı ve Avrupa’ya yapılan askeri ve ekonomik yardımlarla Avrupa’nın savunmasını güçlendirerek Amerika’nın bir garnizon devlete dönü mesinin engellendi ini belirtmi tir. Bu ba lamda Ba kan Truman bu programdan iki yıl önce NATO’nun kurulmasına de inerek, ‘‘ uluslararası ya amın temel gerçe ini, Batı Avrupa ve Kuzey Amerika’nın özgürlü ünün ayrılmaz oldu unu ’’²⁵² ifade etmi tir. Truman ayrıca, ‘‘Marshall Planı’nın hayati yardımlarıyla, Batı Avrupa’ da, 1947’den bu yana kayda de er bir ekonomik iyile me kaydedildi. Üretim ve ticaret yeniden sa landı ve finansal ko ullar büyük ölçüde iyile tirildi. Avrupa’nın özgür ülkelerinde, komünizm kontrol edildi ve geri püskürtüldü. Marshall Planı’nın orijinal hedefleri büyük ölçüde böylece sa lanmı tır’’ sözleriyle Marshall Planı’nın Avrupa açısından önemine de inmi tir.²⁵³

²⁵⁰ A.g.b., s.303

²⁵¹ A.g.b., s.303-304

²⁵² A.g.b., s.306

²⁵³ A.g.b., s.307

Bu programda, Türkiye'ye Ortado u ba lı ı altında yer verilmi ve Truman konu masında Ortado u'nun Amerika açısından önemini “*Orta Do u ülkeleri, ço u zaman, Avrupa'dan daha az endüstriyel olarak daha az geli mi lerdir. Yine de, tüm özgür dünyanın güvenli i açısından büyük önem ta ıyorlar. Bu bölge, Avrupa, Asya ve Afrika arasındaki kara, deniz ve hava ileti iminin hayati bir ba lantısıdır. Orta Do u'nun özgür milletlerinde, dünyanın petrol rezervlerinin yarısı yatıyor*”²⁵⁴ ifadeleriyle vurgulamı tır.

Ba kan, bölgedeki güvenli i sa lamannın yöntemi olarak ta: “*Ortado u'da istikrarı ve güvenli i artırmak için basit bir formül yoktur. Amerikan askeri ve ekonomik yardımlarının sayesinde, Türkiye Sovyet baskısına çok sıkı bir ekilde direnmi tir ve Sovyetler 'den ilham alan gerilla sava ı Yunanistan'da kesin bir ekilde yenilgiye u ramı tır. Fakat Orta Do u'ya kar ı baskılar aralıksız. Bu sadece silahlı savunmaların artması ve ekonomik kalkınmanın desteklenmesiyle a ılabilir. Sadece bu tür önlemler yoluyla, bu halklar istikrar ve daha iyi ya am ko ullarına do ru ilerleyebilir ve özgür dünyadaki yerlerini güçlendirerek amaçlarını en iyi ekilde elde edilebilece inden emin olabilirler*” demi ve bu amaçların gerçekleştirilebilmesi için Yunanistan, Türkiye ve ran'a askeri yardım amacıyla Kongre'ye 415 milyon dolar yardım sa lanmasını tavsiye etmi tir.²⁵⁵

Truman konu masında özellikle Türkiye ve Yunanistan'a yapılacak yardımların önemine de inirken bu iki ülkenin daha önce aldıkları askeri yardımlarla kendi askeriyelerini ne kadar güçlendirdiklerini ve bu askeri güçler ile Kore'deki özgürlük mücadelesinde göstermi oldukları kararlılık ve mücadeleyi hatırlatmı tır. Bu programla yeniden alacakları yardımla da iki ülkenin askeri gücünün daha da artaca ını vurgulamı tır.²⁵⁶

Ba kan'ın açıkladı ı bu yardım programında, Ortado u'nun di er ülkelerine, Afrika'nın bazı ülkelerine, Asya ve Pasifik ile Latin Amerika ülkelerine de²⁵⁷ yer vermi olması, programın, daha önceki yardım programları gibi belli bölge ve ülkelere yönelik de il neredeyse dünya genelini kapsayacak ekilde bir yelpazeye sahip oldu unu göstermektedir. Bu programın da kendisinden önce uygulanmı di er yardım programları gibi Amerika'nın güvenlik sorunu dâhilinde ortaya çıktı ı ve di er

²⁵⁴ A.g.b., s.308

²⁵⁵ A.g.b., s.308

²⁵⁶ A.g.b., s.308

²⁵⁷ A.g.b., s.309-311

programların bir devamı şeklinde oldu u d ü ünülebilir. Ayrıca bu program uygulama ve içerik açısından Marshall Planı'nı yerini aldı ı da söylenebilir.

Programın çıkı noktası yapılacak askeri yardımlarla, Komünizmle mücadelenin dünya genelinde bir set gibi yapılmasını sa lamaktır. Yardımdan istifade edecek bölge ve devletlerin Amerika'dan ba layarak Avrupa, Ortado u ve Asya üzerinden Uzak Do u'ya kadar uzandı ı gözlemlenmektedir. Bu da ileri sürülen bu d ü ününeyi açıkça desteklemektedir. Ba kan Truman'ın, yardım edilecek devletlere sadece askeri de il ekonomik açıdan da yardım edilmesi gerekti ini söylemesi, yapılacak mücadelenin askeri yardımla tek taraflı olamayaca ını asıl mücadelenin adı geçen bölge ve ülkeleri kendi içlerinde güçlü hale getirmekten geçti ini görmesinden ileri gelebilir.

Mart 1947'de Birle ik Devletler Hükümeti, Türkiye'nin ba ımsızlı ını ve güvenli ini destekleyen programını açıklamasından sonra, ABD Türkiye'ye çok etkili bir askeri yardım yaparak bunu teyit etmi tir. Daha sonra Batı Avrupa Birli i'nin olu umu gerçekle mi ve hemen ardından ABD'nin Kuzey Atlantik Bölgesi için bir güvenlik düzenlemesi aramaya ba layaca ı yönünde yapılacak müzakerelerin haberleri gelmi tir. 1948 sonbaharında Ankara'da, Türk Hükümetinin, tasarlanan güvenlik düzenlemesinde Türkiye'nin konumunu sorguladı ı görü meler ABD ve ngiltere Büyükelçileriyle yapılmı tir. Türk Hükümeti, ABD ve ngiltere Büyükelçilerinden alınan yazılı notla cevaplandırılarak, önerilen düzenlemenin henüz formüle edilmemi olmasına ra men, kavramın co rafi olarak sınırlandırılmı oldu u ve co rafi olarak Kuzey Atlantik bölgesi ülkeleriyle sınırlı oldu u Türk Hükümetine bildirilmi tir.²⁵⁸

1948 ortalarından itibaren ABD, Avrupa için resmi bir toplu güvenlik düzenlemesi kurmakla ilgilenmi tir. Bu, Amerikan politikasında büyük bir kayma olmu tur. Çünkü daha önce, Washington birçok kez Türkler tarafından öne sürülen açık bir savunma ittifakına girme fikrini reddetmi ti. Ancak Çekoslovakya'daki komünist olmayan rejimin ortadan kalkması ve 1948'deki Berlin ablukasının dayatılmasıyla ABD, saldırılarına kar ı tavrını de i tirmi tir. 1948 Mart'ında, ngiltere, Fransa, Belçika, Hollanda ve Lüksemburg, toplu savunma için Brüksel Anla ması'nı imzaladıklarında, ABD bu düzenlemeyi destekledi ini duyurmu ve o yılın Haziran'ında Washington

²⁵⁸ Memorandum of Conversation with the Foreign Minister and Ambassador of Turkey and Others, April 12, 1949, *a.g.b.*, s.1

aktif olarak Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü'nün üyelerini koymakla meşgul olmuştur. Başlangıçta yalnızca Batı Avrupa devletleriyle sınırlı olarak öngörülen bir ittifak olan NATO, 1949 yılının Nisan ayında, Türkiye'nin üyesi için hiçbir hüküm olmadan, resmen ortaya çıkmıştır.²⁵⁹ Türkiye bundan sonra düzenli olarak Amerikan Hükümeti ile görüşerek NATO'ya dahil olmanın yollarını aramıştır bunun için nedenleri ileri sürmüştür. Bu nedenlerin başında, Türkiye'nin askeri anlamdaki sorumluluklarının ekonomik anlamda ülkeye ağır yükler getirmesidir. İkincisi ise; Türkiye NATO üyesi altına girmeye çalışarak o dönemde kendi güvenliğini sağlamak amacıylamıştır. Türkiye'nin NATO'ya dahil olabilmek için daha önce Necmeddin Sadak ile görüşümde bulunup Amerikan yetkilileri ile görüşme yaptığını belirtmiştir. Bu görüşmeler, daha sonraki yıllarda da devam etmiştir. Bunlardan birinde, Amerikan yetkilisi John D. Jernegan, Büyükelçi Feridun Erkin ile olan görüşmesinin detaylarını Amerikan Dış İleri Bakanlığı'na şu şekilde belirtmiştir: *“Feridun Erkin konu masında Sekreter Marshall ve Bakanlık görevlileri ile Türkiye'nin önerilen Kuzey Atlantik güvenlik düzenlemelerine ve Türkiye'nin katılabileceği diğer olası bölgesel gruplara olan ilgisine ilişkin yaptığı önceki görüşmeleri hatırlattı. Kendisi ve Hükümetinin, Türkiye'nin Kuzey Atlantik düzenlemesine uygun şekilde katılamayacağına sonucuna vardı, ancak Türkiye'nin lider bir rol oynaması gereken ve oynayabileceği bir Akdeniz paketi olasılığıyla ilgilenmeye devam ettiğini söyledi. Büyükelçi, son zamanlarda Hükümet'in çeşitli kaynaklardan, Atlantik Paketi ile ilgili güçlerin, “Başkan Truman'ın Beyanı” ile aynı veya benzer bir Deklarasyon Paketi'ne Türkiye'nin dahil edilmesini düündü üünü duymuştu. Büyükelçi, Sayın Satterthwaite ile daha önce yaptığı bir sohbet, Atlantik Paketi üyelerinin böyle bir bildirgesinin Anglo-Türk ittifakı ve Truman ifadelerinin bir sonucu olarak Türkiye tarafından hâlihazırda alınan güvencelere hiçbir şey eklemeyeceği yönündeki kişisel görüşlerini dile getirmişti. O hâsten böyle bir beyanı memnuniyetle karşılamaya meyilli olmazdı. Bunu Ankara'ya bildirmişti ve Ankara'dan imdi görüşlerini onaylayan talimatlar almıştı. Türk Hükümeti, Lüksemburg ve Hollanda gibi ülkelerden tek taraflı bir güvence alma durumuna getirilmesinin Türk pozisyonunu zayıflatabileceğini düünüyordu.²⁶⁰ Türk Hükümeti, ayrıca, çıkarılabilecek herhangi bir beyanın, Türkiye'nin do rudan katılabileceği ek bir bölgesel düzenlemenin yolunu hazırlayan geçici bir adım*

²⁵⁹ George S. Harris, *a.g.e.*, s.35

²⁶⁰ Memorandum of Conversation with the Turkish Ambassador, February 17, 1949. Acheson Papers - Secretary of State File., January-February, 1949, Declassified, E. O. 11652, Sec.3(E) and 5(D) or (E), NEA:GTI:JDJernegan:hd 2-17-49, Department of State Letter, HSTPLMA, s.1

olarak görülece ini dü ünüyordu. Türkiye, beyannamenin yalnızca ABD tarafından çıkarılmasını ve yayınlanmadan önce bizimle görüşme fırsatını de erlendirmesini istemektedir.”²⁶¹ Bu beyanatlardan Türk Hükümeti’nin güvenlik düzenlemeleri ile ilgili gelişmeleri yakından takip etti i, nasıl bir ittifak içinde olmak istedi i ve hükümetin bu konuda ki görüşlerini açıkça dile getirdi i çıkarılabilir.

John D. Jernegan, Türk Hükümetinin fikirlerini payla tıktan sonra kendi cevabını da belirtmi tir: “Hiçbir deklarasyon tasla ı görmedi imi ve bir deklarasyonun hazır olup olmadığı nu sordu umu belirttim. ABD tarafından olmasa da bir tasla ın hazırlandı ını ancak herhangi bir metinle ilgili ciddi bir tartışma yapılmadı ını söyledim. Bildirgenin Truman Bildirgesi ile aynı olacağı nu ummadı ımı; ancak bazı açılardan daha farklı olabilece ini ekledim. Ayrıca, bildirgenin hiçbir zaman Atlantik Paketi’nin bütün üyeleri tarafından çıkarılmasına karar verilmedi ini söyledim.”²⁶² John Jernegan, bu sözleriyle hem Türkiye’nin endişelerini gidermeye çalıştı mı hem de üstü kapalı şekilde, olabilecek bir deklarasyon tasla ının içeri i hakkında Türk Büyükelçisi Erkin’e bilgi vermi tir.

Büyükelçi, yaptığı ı açıklamada, “Türkiye’nin maruz kaldığı konumu ve Türk halkının ve Büyük Millet Meclisi’nin bu açık pozisyonundan endişe duydu unu ve Türkiye’nin güvenlik ihtiyacının göz ardı edilmemesini” vurgulamı , ayrıca “hâlihazırda Sovyet ajanlarının da Türk halkına, Türkiye’nin Atlantik Paketi’nden dışlanmasıyla Birleşik Devletler’in Türkiye ile gerçekten ilgilenmedi ini kanıtladı ını söylediklerini; dolayısıyla, Türk Hükümeti’nin de, ABD ile hâlihazırdaki yakın ilişkilerini açıklama kavu turmak ve güçlendirmek istedi ini” belirtmi tir. Jernegan, “Atlantik Paketi’nde müzakere eden grup toplantılarının tutanaklarını okudu umu ve bu tutanaklardan ya da Kuzey Atlantik anlaşmasının sonuçlarının, bu anlaşmanın üyesi olmayan Türkiye gibi ulusların güvenliğine olan ilginin azalması anlamına gelmeyece ini açıkça belirten belli başlı bir açıklama olmadığı nu söyledim. Ancak, bu ifadenin alabilece i kesin form hakkında gerçek bir tartışma oldu u görülmemi tir. Kendi düşüncemi açıklama kavu turmaya yardımcı olan Türk Hükümeti’nin gözlemlerine çok sevinmi tim ve Büyükelçi’ye, konu hakkında onunla daha fazla konuşmaktan emin olabilece ini söyledim”²⁶³ diyerek Büyükelçi Erkin’e verdiği cevabı sundu u memorandumda belirtmi tir. Jernegan, bu sözleriyle hem Büyükelçi’nin endişelerine cevap vermi hem de daha önce birçok belgede karşılaştığı üzere “net ifadelerden kaçınılan

²⁶¹ A.g.b., s.2

²⁶² A.g.b., s.2

²⁶³ A.g.b., s.2

açıklamalarla” Amerikan dış politikasının en temel kurallarından birini sergiledi i açıkça görülmü tür.

Jernegan, Memorandumun devamında “*Ek bölgesel düzenlemelerin olası nihai gelişimi ile ilgili olarak, u anda herhangi bir şey söyleyebileceğimi hissetmiyorum. Bölgesel güvenlik düzenlemelerinin oluşturulmasında, bir yerlerden başlamamak zorunda kaldık. Başlangıçta iki ana seçenekle karşı karşıya kaldık: Sovyet bloku dışında dünyadaki bütün ülkeleri kapsayacak, tümüyle kucaklayan bir güvenlik düzenlemesine girişmek veya Kuzey Atlantik Bölgesi gibi daha küçük bir grupla başlamamak. Her şeyi kucaklayan fikir sadece çok fazla zorluklar sundu. Başka şeylerin yanı sıra, bu fikri BM’ye rakip olarak gören insanlarda da muhalefet uyandırır. Bizde ikinci alternatife karar verdik ve başka bir düzenlemeyi düşünmeden önce Kuzey Atlantik düzenlemesinin ilk adımını atmamız gerektiğine inandık. Bu zamanda bir Akdeniz anlaşmasını dikkate almak için girişimlerde bulunmak, özellikle Kongre ile ilgili olarak, ilerleri imkânsız ölçüde karmaşık hale getirecektir. Kuzey Atlantik Antlaşmasını Kongre’ye sunarken güvence altına almak için başımsız düşünmem gerektiğini hissettim ve o anda daha fazla bölgesel grupla mayı aklıma getirmedim. Bu, ne bu türden bölgesel grupların mutlaka dışlanmasında anlamına ne de henüz onları dikkate almadığımız anlamına gelmiyordu”²⁶⁴ sözleriyle bölgesel güvenlik düzenlemeleri hususunda detaylı bilgiler vermiş aynı zamanda bu düzenlemelerin neden yapılmı yapılmaması ile alakalı gerekçelerini de dile getirerek konuyla ilgili kafalarda oluşan sorulara cevap vermiştir.*

Jernegan, görüşünün sonunda Büyükelçi Erkin’e “*Türk Hükümetinin, Amerika Birleşik Devletleri’nin yanı sıra Büyük Britanya ya da Büyük Britanya ve Fransa tarafından imzalanabilecek bir deklarasyonla ilgili sıkıntıları var mı, başka bir ifadeyle, Türk Hükümeti yalnızca Amerika Birleşik Devletleri tarafından yayınlanan bir deklarasyon mu ister, yoksa daha küçük devletleri içermeyen Atlantik Paktı’ndaki diğer büyük güçler tarafından imzalanmış olanı mı kabul etmeyi ister?*” sorusunu yönelterek Türk tarafının fikrini öğrenmek istemiştir. Büyükelçi Erkin, “*Türk Hükümeti, Birleşik Krallık ve Amerika Birleşik Devletleri tarafından imzalanmış bir bildiriye kabul etmeye istekli olacaktır, Fransa’nın katılımı da kabul edilebilir*”²⁶⁵ sözleriyle Jernegan’ı yanıtlamıştır.

Türkiye, NATO’ya dahil olmak için girişimlerine devam etmiş ve Amerikalı yetkililerden Türkiye açısından önemli iki konu hakkında görüşme talep etmiştir. Bu başlangıçta Büyükelçi Feridun Erkin, Amerikan Dış İleri Müsteşarı George C. McGhee

²⁶⁴ A.g.b., s.2-3

²⁶⁵ A.g.b., s.3

ve William M. Rountree ile bu iki önemli sorunun ele alındığı bir görüşme yapılmıştır. Konulardan birincisi, Türkiye'nin Kuzey Atlantik Anlaşmasına katılma arzusu idi.²⁶⁶ İkinci konu ise, Türkiye'nin şu anda planlanandan daha fazla ekonomik yardım ihtiyacıydı. Birinci konu ile alakalı, George C. McGhee ve William M. Rountree Bakanlıkta sunduğu memorandumda Büyükelçi Erkin'in fikirlerini şu ekinde aktarmaktadırlar: “Büyükelçi ülkesine yaptığı son ziyaret sırasında, Türk liderleri ve Türk halkında Türkiye'nin Avrupa kolektif güvenlik düzenlemesine dâhil edilmesi gerektiği yönünde artan bir istek olduğunu gözlemlediğini söyledi. Türkler, Batı Avrupa'nun kolektif gücüne maddi katkı sağlayabileceklerini düşünürken, diğer taraftan Türkiye'nin katılımının kendi güvenliğini de arttıracaklarına inanıyorlardı. Büyükelçi, bugün Avrupa'da üç önemli örgüt olduğunu söyledi: Avrupa Ekonomik Birliği Teşkilatı, Avrupa Konseyi ve Kuzey Atlantik Anlaşması. Onun düşüncesine göre, Türkiye'nin ilk ikisinde yer alması ve ikincisinden sonra rafî temelde dâhil olması, tutarsız olacaktı. Büyükelçi, hükümetinin bu soruyu bir dizi anlaşma ülkesi ile gayri resmi olarak incelediğini ve talya, Fransa, Kanada'nın, ABD'nin kabul etmesi halinde Türkiye'nin kabulünü destekleyeceklerini belirttiğini söyledi. Sorunun, Eylül ayında New York toplantılarında Birleşik Devletler, İngiliz ve Fransız temsilciler arasında tartışılacağını öğrendiğini ve ABD'den Türkiye'nin dâhil edilmesini sağlayacak uygun bir pozisyon almasını istedi.”²⁶⁷ William M. Rountree, Büyükelçi Erkin'e, “Konunun geçmişi hakkında gözden geçirdiğini ve Türk Hükümetinin görüşlerini belirttiği için teşekkür ettim. Türkiye'nin talebinin ABD Hükümeti tarafından ciddi bir şekilde dikkate alındığını ve Eylül'de İngiliz ve Fransızlarla görüşmek istediğini kendisine garanti ettim. Elbette, kararımıza dahil olan önemli askeri hususların olduğunu ve bunların şu anda askeri otoritelerimizle birliğin içinde gözden geçirildiğini söyledim. Dolayısıyla, şu anda konumuzun ne olacağını belirtemeyeceğimi, ancak Türk Hükümetinin karara verdiği önemi anlamaya emin olabileceğini söyledim” diyerek verdiği cevabını memorandumda belirtmiştir.

William M. Rountree, ikinci konu ile alakalı “Büyükelçi, şu anda ayrıntılara girmeyecek olsa da, Türkiye'nin ekonomik yardım gerekliliklerinin, Ekonomik Birliği dairesi yardımının önerilen tahsisatlarının sağladığından çok daha büyük olduğunu belirtti. Türkiye için planlanan fonlarla ülkenin asgari temel kalkınma programını gerçekleştiremeyeceğini ve aynı zamanda yeterli düzeyde güvenlik gücü sağlayamayacağını söyledi. Bu konu Ekonomik

²⁶⁶ Memorandum of Conversation with the Ambassador of Turkey, Assistant Secretary of State George C. McGhee and William M. Rountree, August 25, 1950. Acheson Papers - Secretary of State File., August 25, 1950, Declassified, State Department Memorandum 8.1.74, Project NLT 82-4, NEA:GTI:WMRountree;jaw 8/29/50, HSTPLMA, s.1

²⁶⁷ A.g.b., s.2

birli i daresi ile takip edilirken, kendisi Amerika Dı i leri Bakanlı ı'nın, Türk Hükümetinin daha olumlu de erlendirmeler elde etme çabalarına deste ini verece ini umuyordu'' ifadeleriyle Büyükelçi'nin dü üncelerini aktarmı tır.

William M. Rountree, devamında Sayın McGhee buna cevaben, *“Bu yıl için Ekonomik birli i daresi'nin ödene inin Kongre tarafından çok büyük ölçüde azaltıldı ma ve bu indirimin tüm katılımcı ülkelere yansıtılma ma i aret etti. Kendisi mevcut fonların tahsis edilmesinde, Türkiye'nin temsil edildi i Avrupa Ekonomik Birli i Te kilatı'nın tavsiyelerine mümkün olan en geni ölçüde uymasını istedi imizi söyledi. Sava a katılmama bir ülke olan dolayısıyla di er Avrupa ülkelerinden farklı olarak Türkiye'nin, Avrupa Kurtarma Programı'ndan çok önemli miktarlar aldı ı da belirtti. Programın faaliyetini ilk yılında, Türkiye'ye fon tahsisatı bile yapılmasının haklı oldu unu söylemek zordu ve bu yıllık tahsisatlar, Türkiye'nin çok önemli faydalar sa ladı ı noktaya kadar yükseldi.” “Bununla birlikte, hem McGhee hem de ben Büyükelçi'ye güvence verdik, Bakanlık konuyu titizlikle inceleyecek ve Türk Hükümeti'ne, elbette konuyla ilgili birincil sorumlulu u olan Ekonomik birli i daresi ile ilgili olarak uygun bir ekilde yardım edebilecek her türlü deste i verecektir”²⁶⁸ dedikten sonra görü menin sona erdi ini belirtiyor.*

Bu görü meden sonra Büyükelçi Erkin isti are için Türkiye'ye geri ça rılmı ve Amerika'ya döndükten sonra tekrar Amerikalı yetkililerle Türkiye açısından önemli iki konuyu görü mek üzere bir görü me talep etmi tir. Daha sonra Büyükelçi Erkin, Amerika Dı i leri Bakanı Dean Acheson ve Sekreteri C. Robert Moore ile görü mü tür. Konu ulan birinci konu, Türkiye'nin bir ABD güvenlik taahhüdü talebinde bulunma durumudur. Büyükelçi Erkin, *“ ran ve di er yerlerdeki geli meler göz önüne alındı ında, Türk halkı, kar ılıklı güvence düzenlemelerine ili kin olarak ABD'ye tekliflerinden kesin bir yanıt almadı ı gerçe i kar ısında gittikçe rahatsız ve a kın hale geldi, olumsuz olsa da bir cevap verilebilmesi, böyle bir atmosferi açıklı a kavu turmada çok yararlı olacaktır”²⁶⁹ demi tir. Erkin bu sözleriyle Türkiye'nin dü ünce ve endi elerini dile getirmi tir.*

Dean Acheson'ın memorandumda buna kar ılıklı verdi i cevabı öyledir: *“Büyükelçiye, bu güvenlik sorunundaki Türk pozisyonunun, kendisi ve Büyükelçi Wadsworth tarafından etkili*

²⁶⁸ A.g.b., s.2-3

²⁶⁹ Memorandum of Conversation with Ambassador Feridun C. Erkin of Turkey and C. Robert Moore, April 27, 1951. Acheson Papers - Secretary of State File ,Declassified, E. O. 11652, Sec.3(E) and 5(D) or (E), Department of State Letter, 5-12-76,Nars Date 6.24.76, NEA:GTI:CRMoore:lpl, HSTPLMA, s.1

ve ba arıyla sunuldu unu ve bunun Türkiye için olan önemini bizim de tam olarak takdir etti imize güvence verdim. Türkiye'ye askeri yardım programımızı ba lattuımız 1947'den bu yana bunun geli me kaydedip çözüm bulmamız gereken bir problem oldu unu biliyoruz, Türkiye bu çözümü bulma çabalarımızda bize yardımcı oluyor. Biz bu ülkede, 1947'deki Sovyet tehdidi ve özgür dünyanın bununla yüzle mesi için gereken çabalarından imdi çok daha büyük bir farkındalı a sahibiz. Türkiye, ABD'de 1947'de oldu undan çok farklı bir konuma sahiptir. Türk Hükümeti'nin Kore'ye asker göndermeye karar vermesi ve buradaki iyi performansları, Amerika'daki Türkiye'ye yönelik olumlu atmosferi büyük ölçüde arttırmı tır. Bu gibi geli meler, arzu edilebilir yeni politika tedbirleri alınması için Kongre ve Amerikan halkının hazırlanmasında çok yardımcı olacaktır."²⁷⁰

Dean Acheson, ayrıca "Türkiye'ye yönelik bir güvenlik taahhüdü geni letme kararının (ve Yunanistan'a, biz her iki ülke için de benzer düzenlemelerin yapılacaını varsayıyoruz) birçok yönü var" diyerek devam etmi ve Türk bakı açısına ek olarak, a a idakileri de eklemi tir:

- 1) Avrupa müttefiklerimizin tavrı.
- 2) Benzer düzenlemeleri isteyebilecek ran ve Mısır ile ilgili olarak ortaya çıkabilecek sorunlar.
- 3) Dı i leri Bakanlarının olası bir konferansına ili kin olu turulabilecek sorunlar.
- 4) Yeni bir politika kararının içerde (ABD'de) kabul edilmesine dair genel sorun. Bu ba lamda, kısa sürede politikalarını geli tirip hayata geçireceklerine inandıını²⁷¹ söyleyerek cevabını tamamlamı tır.

Bu noktadan sonra Dean Acheson Büyükelçi ile kendisi arasında geçen konu mayı öyle nakletmi tir: " Büyükelçi, Kuzey Atlantik Konseyi'nin di er üyelerinden herhangi biriyle ilgili güvenlik taahhütlerini ele alıp almadı umuzı sordu. Büyükelçinin sorusuna cevap olarak bazı meslekta larımın di er hükümet temsilcilerinden gayrı resmi konu maları yapabilmelerine ra men, ben ahsen yapmadı umı söyledim, di er hükümetlerin bu soruna kar ı mevcut tutumlarını bilmedi imi de ekledim. Ancak, Dı i leri Bakanlıklarının, Türkiye'nin Kuzey Atlantik Antla ması'na dâhil edilmesinin son kez tartı ldu ı 1950'den bu yana ko ulların önemli ölçüde de i ti inin farkında oldu unu hissetti imi ve u anda bu problemi

²⁷⁰ A.g.b., s.1-2

²⁷¹ A.g.b., s.2

kendi aklımızda açıklı a kavu turmaya ve çe itli yönleriyle dü ünmeye çalı ıyoruz diyerek devam ettim. Bu yapıldı nda, herhangi bir nihai karara varmadan önce müttefiklerimize danı aca ız. Problemlerle ilgili isti areler ayet herhangi bir yakla ımla alakalı zorluklar ortaya çıkarırsa, sorunu bu zorluklar ve mevcut olabilecek alternatifler ı ı nda ele almak zorundayız. Özetle, sorunu ve onun Türkiye için önemini anladı ımı zı söyledim. Ona bir çözüm bulma ortak arzumuzdur ve bu bizim u andaki en önemli u ra larımızdan biridir. u anda kesin bir karar verilemese de, durumun özendirici olmadığını dü ünmedi imi belirttim.”²⁷²

Acheson memorandumun sonunda Türk tarafının ikinci iste ine öyle de inmi tir: “Büyükelçi, Türk Hükümeti’nin ek mali yardım talebiyle ilgili olarak Bakanlı a ve Ekonomik Birli i dairesi’ne yaptı ı birkaç sunumun kısaca özetini gösterdi. Kendisi savunma harcamalarının a ır olması nedeniyle Türkiye’nin kar ı kar ıya kaldı ı ciddi mali sorunun altını çizdi, erken ve olumlu bir cevap verilmesi ça rısında bulundu.”

Acheson kendi cevabını da u ekilde memorandumda ifade etmi tir: “ Mali yılı 1952 tarihli Dı Yardımlar Konvansiyonu ile ilgili gayri resmi görüş melerin yakında ba layaca ını ve önümüzdeki mali yılda Türkiye’nin ne tür yardımların bekleyece ini belirtmek için çok erken oldu unu belirttim. Bu mali yıla ili kin ek yardım konusunda herhangi bir karara varılıp varılmadı ını bilmedi imi, ancak konuyu sorgulamaktan memnuniyet duyaca ımı da ekledim.”²⁷³

Bu memoralardan Türkiye’nin düzenli olarak hem dı politikasını hem de ekonomisini ilgilendiren konuları takip etti i bu ba lamda Amerika ile düzenli olarak görüş erek elde etmek istedi i sonuçlar için çok çaba sarf etti i sonucu çıkarılabilir. Buna kar ılıklı Memoralardan, Amerikanlı Politikacıların konuları ele alırken net ifadelerden oldukça kaçınmı olmaları dikkat çekmektedir ayrıca bu politikacılar ele alınan konuların ba ka yetkililerle görüş ülmesi gerekti ini ifade ederek de görüş ülen konuların sonuçlanması a masında zaman kazanmaya çalı tıkları dü ünülebilir.

Büyükelçi Feridun Erkin 22 Eylül 1952 tarihinde, Avrupa Ödemeler Birli i ödemeler dengesindeki büyük açıkların sonucu olarak Türk Hükümeti’nin kar ı kar ıya oldu u ciddi sorun hakkında görüş lerini Amerikan yönetimine sunmak için görüş me talep etmi tir. Dı i leri Sekreteri William O. Baxter Bakanlı a sundu u memoralarda “Büyükelçi, Türkiye’deki çe itli ekonomik çabalarda görülmemi iyile meye kısaca de inmek

²⁷² A.g.b., s.2-3

²⁷³ A.g.b., s.3

istedi ini söyledi. Türk tarımının, u anda dünya fiyatlarında satılmakta olan büyük bir ihraç edilebilir bu day fazlası ile hızlı bir ekilde gelime kaydetti inden; fiyat seviyelerinin istikrarından; endüstriyel kalkınma projelerinden ve dengeli bir bütçeden söz etti. Bu cesaret verici yönlere rağmen, Türkiye u anda Avrupa Ödemeler Birli i ödemeleri dengesinde ciddi ama geçici bir dolar farkıyla kar ı kar ıya oldu unu söyledi. Türkiye'nin ihracatının a ırlıklı olarak tarım oldu unu, yaz ve sonbahar aylarının her zaman Türkiye ekonomisinde gev ek bir mevsim olu unu ve bu geçici dengesizli in bu yılki ekinlerin ihracatına kadar devam etmesinin de beklenen bir durum oldu unu ilettili. Devamında Çoklu Güvenlik Anla ması'nın mevcut Avrupa Ödemeler Birli i açıklarını kar ılamak için Özel Kaynak fonlarının kullanımının yetkilendirilmesini talep etti ini söyledi.”²⁷⁴

William O. Baxter, memorandumuna u eklide devam etmi tir: “Büyükelçi, Ankara'dan, A ustos ayı için Türkiye'nin Avrupa Ödemeler Birli i aç ı ının yurtd ı nda altın vaadiyle kar ılandı ını söyledi; Ancak, Türkiye kısa bir süre önce tahmin edilen 25 milyon ile 28 milyon dolar arasında bir Eylül aç ı ıyla kar ı kar ıya gelecektir. Bu, Türk halkı üzerinde feci bir etki yaratacaktır dedi. Sayın Erkin göre, Çoklu Güvenlik Anla ması tarafından Türkiye'ye getirilen temel tavsiyelerden biri de, nicel ithalat kısıtlamaları için bir program olu turması gerekti idir. Türk Hükümeti, bu durumun Türk köylüsünün daha önce çok dü ük olan ya am standardını yükseltmek için arzu edilen hedefe ula mayı amaçlayan Türk ekonomisinin sa lıklı geni lemesini durduracak bir utanç olaca ına inanmaktadır. Türk Hükümeti, hâlihazırda sadece ABD tarafından Türkiye'ye tahsis edilen bir yardım avansı istiyor ve bu yardım gelecek yıl, ekinlerinin dünya pazarlarına girmeye ba ladı nda Türkiye'nin kendinden emin olmasını sa layabilir dedi. Büyükelçi, bana Çoklu Güvenlik Anla ması ile Türk pozisyonunu destekleme ça rısında bulundu.”²⁷⁵

William O. Baxter, Büyükelçiye “Çoklu Güvenlik Anla masını yönlendirme yetkim yoktu ve yapabilece im tek ey, Çoklu Güvenlik Anla ması problemlerini Bay Harriman ile görü mek olabilir dedim. Ayrıca Türklerin bu sorununu çok yakından ve anlay ılı bir ekilde takip etti imizi ve dikkate alınması gereken iki nokta oldu unu dü ündü üümü söyledim. Yardımımız, ödemeler dengesi açıklarını kar ılamak için kullanılıyorsa, verilmi olan amaçlara ula ılmadan da ıtılabilir bu nedenle Türk Hükümeti'nin ithalat kısıtlamaları

²⁷⁴ Memorandum of Conversation with Ambassador Feridun Erkin of Turkey and William O. Baxter, September 22, 1952. Acheson Papers - Secretary of State File, E. O. 11652, Sec.3(E) and 5(D) or (E), Department of State Letter, 10-26-76,Nars Date 11.29.76, NEA:GTI:WOBaxter:flj 10/3/52, HSTPLMA, s.1

²⁷⁵ A.g.b., s.2

olu turması gerektiğini düşünmekteyiz”²⁷⁶ diyerek cevap verdi. İni memorandumda belirtmi tir.

Büyükelçi'nin ve Amerikalı yetkilinin bu sözleri George S. Harris'in “*Troubled Alliance*” isimli eserinde bahsetti i gibi, “*Türk ve Amerikan taraflarının ekonomik yardım konusundaki bakı açılarının ve beklentilerinin farklılıkları iki ülke arasında anlaşılabilirliklere neden olmu tur*”²⁷⁷ yargısını doğrulamaktadır.

Memorandumda ileri tirilen bir notta Amerika'nın Türkiye'ye bakı açısı ve olabilecek tutumları açısından önemlidir. Bu notta son zamanlarda Ankara ve Paris'te, Türkiye'ye yapılacak ABD Özel Kaynaklar Yardımının seviyesi, zamanlaması ve şartları ile ilgili olarak müzakereler başlandı, Türk Hükümeti'nin, kendi ihracatının mevsimsel niteliği ve diğer koşullardan dolayı ticaret ilişkilerinin özellikle zor bir dönemine denk düşen bu müzakerelerin sonuçlarına büyük umutlar verdiğinden bahsedilmi tir. Ancak, bu konuların maalesef tatmin edici sonuçlar veremediği de ayrıca kaydedilmi tir.²⁷⁸

Bu müzakereler sırasında Karşılıklı Güvenlik Anlaşması temsilcilerinin görüşlerine de yer verilmi tir. Onlara göre, “*mevcut Türk dış ticaret bilanço açığının temel nedeninin, Türkiye'nin, Avrupa Ödemeler Birliği ülkeleriyle olan ödemeler dengesindeki dengesizliğin mevsimsel niteliğinden ziyade yapısal olduğu ve bu dengesizliğin düzeltilmesinin mümkün olabileceği ve bunun sadece uygun iç tedbirlerin benimsenmesi, niceliksel ithalat kısıtlamalarının getirilmesi ve daha çok ihracat üzerine yoğunlaşmasıyla başarılabilmektedir.*”²⁷⁹

İleri tirilen nota Amerikalı yetkilinin bu konu üzerine Türkiye hakkındaki görüşleri ve Türkiye'nin aldığı tedbirler hakkında bilgi verilerek devam edilmi tir. “*Türk Hükümeti, zaten sayısal kısıtlamalar haricinde önerilen önlemlerin çoğunu hâlihazırda yürürlükte koymu tur. Mevsimsel uyumsuzlukların, savaş sonrası dönemde Türkiye'nin ödemelerdeki açıklarının tek sebebi olmadığına kuşku yoktur. Mevcut gelirleri ve makul olan düzey seviyelerden tolere edilebilen bir orana kadar yaşam standardını yükseltmek için tasarlanan ılımlı bir yatırım programı ile uyumlu olmayan bir askeri harcama programı, Türk*

²⁷⁶ A.g.b.,s.2

²⁷⁷ George S. Harris, *a.g.e.*, s.31-32

²⁷⁸ Memorandum of Conversation with Ambassador Feridun Erkin of Turkey and William O. Baxter, September 22, 1952. Acheson Papers - Secretary of State File, Turkish Embassy Washington Aide-Memoire, *a.g.b.*, ek 1, s.1

²⁷⁹ A.g.b.,s.1

ödemeler dengesindeki açıklara neden olan önemli unsurlar olarak kabul edilmiştir. Öte yandan, belli bir dereceye kadar olan ticaret açıkları, tüm gelişmekte olan ekonomilerin daha yüksek bir seviyeye geçiş aşamasında karakteristik bir özellik olarak kabul edilmelidir ve bu şekilde bir iaret olarak görülmemelidir. Hükümet tarafından ithal edilen malların stoklanmasını dengelemek ve kredileri kısıtlamak için alınan tedbirlerin, sonuçların elde edilmesi için gerekli zamanın verilmesi artışıyla ve özellikle Birleşik Devletler'in ekonomik yardımıyla birlikte tarımsal üretimde kayda değer bir gelişmeye başlı olarak yabancı kazancın artması ve bu durumun yıl boyunca Türkiye'nin ödemeler dengesiyle uyumlu hale getirilmesi bekleniyor.

Bununla birlikte, Türkiye'nin ihracatının tarım ürünleri olduğu, ancak bu miktarın önemli ölçüde artmasının Kasım ayı sonundan önce beklenebileceğini ve bu için ithalatı kısıtlayacak herhangi bir tedbirin normalde birkaç ay süreceğini belirtmek önemlidir. Bu zor geçiş dönemine ait önceden ayrılmış özel kaynak yardımlarının tahsisi, fiyatlardaki ciddi rahatsızlıkların aksine Türkiye'nin ticarete karşı böyle sert kısıtlayıcı önlemler almadan var olan acil durum üzerinde yoğunlaşması için büyük bir şans olacaktır.²⁸⁰

Türk Hükümeti, Avrupa Ödemeler Birliği ülkeleriyle yaptığı ödemeler dengesini iyileştirmek amacıyla mevcut ithalat seviyesini frenlemek için yakın zamanda kabul edilen tedbirlerin yeterliliğine güvenmektedir.

Ülkede, ilk olarak İstanbul limanında 60 milyon dolar değerinde ithal malların biriktirildiği özel depoları temizlemek için adımlar atıldı. İkinci bir adım olarak da, tarımsal gelirlerin artmasından kaynaklanan parasal gelirlerin bir kısmını karşılamaya yönelik Tarımsal Bankacılık Kredilerinin tarım makineleri ve teçhizat kredilerinin vadesi 4 ila 2 yıl arasında azaltıldı. Bu önlemlere paralel olarak, Türkiye'de, kendi tarihinde ve dünya fiyatlarında rekor kıran yeni mahsulünün ihraç edilebilir fazlasını satmak için büyük çaba sarfedilmektedir.²⁸¹

Bu nota bakılarak Amerika'nın Türkiye ile ekonomik anlamdaki ilişkileri, Amerika'nın Türk ekonomisindeki etkisi ve ayrılmış ve aynı zamanda Türkiye'nin ekonomi politikaları hakkında bilgi edinilebilir. Amerikan Hükümeti'nin yaptığı yardımlarla Türk ekonomisine ve gelişmesine katkıda bulunduğu ümitsizdir fakat yardımlar sayesinde Türkiye'nin giderek Amerika'ya ne kadar bağımlı da açıkça görülmektedir.

²⁸⁰ A.g.b., s.1-2

²⁸¹ A.g.b., s.3

Memorandumuna ilâtilen notta dikkati çeken ba ka bir nokta daha vardır bu da Amerikan Yönetiminin Türkiye'nin taleplerine karşılık kendi dü üncelerini yansıtmalarıdır. “Türk Hükümeti, Amerikan dostlarının Özel Kaynakların kullanımıyla derhal açıkları karşılama fırsatı vermesi halinde, bu tedbirlerin ödemeler dengesi sarkacının ters salınımını de i tirmeye yeterli olacağını dü ünmektedir. Hatırlanacağı üzere, Özel Kaynakların kullanımının u anda tavsiye edilmesi de Paris'teki Ödemeler Dengesi Komitesi tarafından önerilmiştir. Avrupa Ödemeler Birliği, özel kaynakların uygulanması ve Türkiye için tahmini açıklarını 92 milyon dolardan 42 milyon dolara indirecek. Bu bakiyenin 30 milyon dolarlık kısmı ek ihracatla ve kalan 12 milyon dolar, yabancı ihracatçılardan kısa vadeli krediler alınarak ya da bu miktara tekabül eden ithalatı erteleyerek karşılanacak.

ABD'nin cömert yardımı, Türk halkının ve Türk Hükümeti'nin son yıllarda gösterdiği iyimserliğe Türkiye'nin ekonomisinin gelecekteki refahı için çok ümit vaat eden dikkate değer sonuçlar üretmeye başladığı. Bu, geçici karakteri olan mevcut zorlukların, imdiye kadar elde edilen ekonomik iyileşmenin görkemini engellemesine izin verilmemesinin ve uygun şartlar verildiği takdirde kesinlikle daha yüksek seviyelere çıkılacağına bir örnektir.”²⁸²

Notun sonunda Amerikan yönetiminin, “Geçtiğimiz yıl uluslararası pazarın istikrarsız fiyatlarından dolayı meydana gelen zaman gecikmesi, Türkiye'nin pamuk ve buğday ekinlerini yurtdışına satamayacağı mevcut emilimin başlıca nedenlerinden biridir. Diğer bir faktör ise, Türk taleplerine gösterilen olumsuz tavrın dedikodularından haberdar olan ithalatçıların, Avrupa Ödemeler Birliği bölgeleriyle ticaretin büyük ölçüde azaltılacağı ya da liberalleştirileceğine inanmış olmalarıdır. Genel olarak Amerikan Yardımının ve özellikle de Özel Kaynakların zamanlamasındaki gecikme, bu olumsuz psikolojik momentumun yaratılmasında paya sahiptir.

Türk Hükümeti'nin kararına göre, bu nedenlerin hiçbiri, emilim kabul edilirse, ülkenin mali istikrarına zarar verebilecekleri, amaca hizmet edebileceklerinden daha fazla zarar verebilecek olan nicel ithalat kısıtlamalarının kabul edilmesini haklı çıkartamaz. Bu konular, Türk Hükümeti için o kadar açıktır ki, Amerikalı dostlarının neden emilimi acil durumdan kurtulmak için bu tür bir yardımın istenebileceği bir anda Türkiye'ye yardım elini bıraktığını nedenlerini anlamamızın zor olduğunu görmektedir.

Türk Hükümeti, olayların gelişiminin mevcut durumun de erlendirilmesinin sağlamasını kanıtlayacağından emindir. Türkiye halen karşılıklı işbirliğinden yoksun ve bu acil durumlarda yalnız bırakılmayacağını umuyor, bu nedenle, sorumlulukları ve taahhütleri

²⁸² A.g.b., s.3-4

ı ı ında, duruma kar ı koymak için gerekli tüm önlemleri almaya mecburdur’’²⁸³ sözleri ya ananlardan dolayı kendilerine de özele tiri yapması bakımından ve en sonunda da Türkiye’nin sorumluluklarını hatırlatması bakımından mühimdir.

Feridun Erkin daha sonra bir ba ka görü me daha talep etmi ve Amerikan yetkilisi Henry A. Byroade ile görü mü tür. Bu görü me Dean Acheson’a verilen memorandumda u ekilde bildirilmi tir. Görü menin konusu, Türkiye Büyükelçisinin Avrupa Ödeme Birli i aç ı ını kar ılama yardım talebine cevaptır. Bu memorandumda çözüm bekleyen problem, ‘‘Türkiye Büyükelçisi tarafından 22 Eylül’de size verilen talebe cevap vermek için Bakanlı ın Çoklu Güvenlik Anla ması’nın, Türkiye’nin mevcut Avrupa Ödemeler Birli i açıklarını kar ılamak için Özel Kaynaklar fonu tahsis etme talebini desteklemesi’’ diye belirtilmi tir. Buna istinaden Türk probleminin görü ülmesinin yapıld ı ve e zamanlı olarak, bir Avrupa Ekonomik i birli i Te kilatı temsilcisinin, Türk mevkiinde yerinde ara tırma yapmak için Paris’ten Ankara’ya gönderildi i belirtilmi tir. Gönderilen görevli, Yönetim Kurulu’nun, Türkiye’nin Eylül ayı Avrupa Ödemeler Birli i aç ı ını kar ılamaya yardımcı olması için, Türkiye’ye 15 milyon dolarlık kredi vermesini önermi tir. Bu, Paris tarafından yakla ık 16,9 milyon dolar olarak bildirilmi tir. Ancak hem Bakanlık hem de Ulusal Güvenlik Te kilatı, bu zamanda Özel Kaynakların Türkiye’ye tahsis edilmesinin ne akıllıca ne de gerekli oldu unu dü ünmektedirler. Henry A. Byroade bu sözleriyle konu ile ilgili çekinceleri de dile getirmi tir.

Henry A. Byroade sonuç olarak memorandumunu Bakanlı a tavsiye ile bitirmi tir: ‘‘Türkiye Büyükelçili ine, kendileri tarafından ortaya atılan sorunun Bakanlık tarafından devam eden ve Çoklu Güvenlik Anla ması kapsamında çalı manın konusu oldu unu bildirmem için bana yetki vermeniz önerilir. Türkiye’nin çok taraflı Avrupa Ekonomik birli i Te kilatı ile yaptı ı görü melerin Eylül ayı Avrupa Ödemeler Birli i aç ı ının tatmin edici bir çözümü ile sonuçlandı ı görülüyor ve Ankara’daki hem Çoklu Güvenlik Anla ması hem de Büyükelçilik görevlileri, 1953 mali yıl için Türkiye’ye Çoklu Güvenlik Anla ması yardımının nihai tahsisi ile ba lantılı olarak, Türk Hükümeti ile yakın bir ekilde çalı ıyorlar.’’²⁸⁴ Henry

²⁸³ A.g.b., s.4

²⁸⁴ Memorandum from Henry Byroade to Secretary of State Dean Acheson, September 22, 1952. Acheson Papers - Secretary of State File, Declassified, E. O. 11652, Sec.3(E) and 5(D) or (E), Department of State Letter, 10.26.76, Nars Date 11.29.76, NEA:GTI:WOBaxter;flj, HSTPLMA, s.1

A. Byroade'nin bu memorandumunu Türkiye'ye yardım konusunda Amerikan yetkililerinin kendi aralarındaki ihtilafı göstermesi bakımından mühimdir.

Tüm bu ekonomik ilikilerin geliştirilmesi ve yardım sağlanması konuları yanında Türkiye'nin devam eden bir başka önemli konusu daha vardı. Bu da NATO'ya üye olabilmektir. Türkiye'nin bu bağlamda yapmış olduğu pek çok girişim ve fedakârlıkları menkesin sonuç alınması bir hayli vakit almıştır. Ancak bu dönemde yapılan girişimler ve Türkiye'ye başka devletler tarafından verilen destekler sonucu Türkiye'nin istediği gibi sonuçlanması bakımından önemlidir.

Türkiye NATO'ya üye olabilmek için 1949'dan başlayarak girişimlerde bulunmuştur ve üye oluncaya kadar bir çok anlaşma ve programa dahil olmuştur. Ancak özellikle bazı Avrupalı Devletler'in Türkiye'nin NATO'ya üyesi olmasına karşı çıkmasından dolayı Türkiye'nin üyesi olduğu 1952'de gerçekleştirilmiştir. Özellikle Kuzey Avrupa ülkelerinin bunda etkisi çoktur. Belçika'nın 1949'da Amerikan Dışişlerine gönderdiği bir telgraf bunun en güzel örneklerindedir. Telgrafta, “ *Belçika, İtalya'nın bu amaca dahil edilmemesini, bunun yerine İtalya'nın da kapsamında olduğu Yunanistan, Türkiye, Kuzey Afrika ve muhtemelen bazı Arap devletlerini içerebilecek bir tür Akdeniz anlaşmasının olmasını (bu devletler için) tercih etmektedir*”²⁸⁵ denilmektedir. Bu ifadelerden de anlaşılacağı üzere Akdeniz bölgesi devletleri NATO kapsamına alınmak istenmemektedir.

Bu dönemde Türkiye'nin NATO'ya katılmak istememesinin reddi üzerine hissettiği hayal kırıklığının yarattığı sıkıntıyı Amerika Birleşik Devletleri de hissetti. Bununla birlikte, Washington'da Türk gayelerini şiddetle destekleyen bazı senatörler ve diğer etkili isimler vardı. Ancak Türk hükümeti kısa süre sonra, ittifakı oluşturulan Avrupalı üyelerin, özellikle de İngilizlerin ve skandinavların Türkiye'nin kabulüne neden muhalefet ettiği gerçeğinin farkına varmaya başladı. Anlaşılacağı güçler, anlaşmanın sanayilememiş ülkelere yayılmasından ve Müslüman Türkiye'nin, Avrupa toplumunun birliğini zayıflatmasından korkuyorlardı. Bazıları, Türkiye'nin askeri teçhizatını Avrupa için belirlenmiş standartlara getirme çabalarının, kendi anlaşılacağı

²⁸⁵ Summary of Telegrams, Department of State, January 10, 1949. Truman Papers, Naval Aide Files. January-April, 1949, The Development of the North Atlantic Treaty Organization (NATO) Research File, Declassified E.O. 12065, Sec.3-402, State Dept. Guideline, June 12, 1979, Nars Date 11.13.80, HSTPLMA, s.1

silahlarda bir dü ü e neden olaca ndan endi e duyuyor gibi görünüyordu. Dahası, İngilizler, Türkiye'nin NATO'ya alınmak yerine, Ortado u'da aydınlı a kavuacak yeni bir düzenin çevreledi i bir nokta haline gelmesini umuyordu.²⁸⁶

Batı Avrupa Devletleri'nin ço unun tutumu da bu ekilde seyretmi ve yukarıda adı geçen Akdeniz bölgesi devletleri bir zaman sonra NATO'ya ancak katılabilmelerdir. Burada dikkati çeken nokta Akdeniz ve Balkan bölgesindeki devletler NATO'ya katılma sürecinde birbirlerine destek vermişlerdir. Bu destek mühimdir çünkü aynı bakı açısına sahip Batılı di er devletler kar ısında tek ba ına hareket etmektense onlar gibi tek bir a ızdan konuşmak Türkiye, Yunanistan, İtalya ve Yugoslavya gibi devletlerin elini güçlendirmiştir. Buna güzel bir örnek olarak İtalya ve Yugoslavya'nın Türkiye'nin NATO'ya alınması hususunda göstermiş oldukları olumlu çaba gösterilebilir. Amerika Birleşik Devletleri ile görüşen İtalya ve Yugoslavya yetkilileri, Türkiye'nin NATO'ya katılması konusunda Amerika'dan talepte bulunmuşlardır.

Amerika Dış İ lerinden yetkili Homer Byington'ın İtalyan Büyükelçisi ile görüşmesi sırasında İtalya'nın Türkiye'ye verdiği desteği görmek açısından mühimdir. Byington bunu Dış İ lerine yazdığı memorandumunda şu ekilde nakletmiştir: *“Görüşme sırasında Büyükelçi Tarchiani, hükümetinin Yunanistan ve Türkiye'nin bir güvenlik düzenlemesi istemine ilişkin en iyi çözümün NATO'ya tam üye olarak kabul edilmeleri olduğunu söyledi. Amerika Birleşik Devletleri Hükümetinin görüşlerinin aynı çizgide olduğunu övendi için de memnun oldu. Doğu Akdeniz Paketi gibi alternatif bir düzenlemenin, uygulanabilir sonuçlar elde etmek için kimin içinde olacağı konusunda fazla karmaşık hale geldiğini söyledi. Hem Yunanistan hem de Türkiye ciddi halklardı ve iyi orduları vardı ve en basit çözüm onları en kısa sürede aileye almaktır. Mevcut dünya durumunda tarafsız bir Türkiye'ye sahip olmanın kesinlikle istenmeyen bir şey olduğunu düşünüyordu.”*²⁸⁷

Görüşmenin sonunda Byington, İtalyan Büyükelçiye bu konuda kendisi ile aynı fikirde olduğunu ve konu ile alakalı İngiliz, Fransız, İtalyan ve diğer NATO üyeleri ile gayri resmi ve gizli ekilde istişare etmeyi ve yaratılan kamuoyunun yardım etmesini istediklerini ancak bunun işe yaramadığını söylemiştir. Ayrıca konunun Milletvekilleri

²⁸⁶ George S. Harris, *a.g.e.*, s.37-38

²⁸⁷ Memorandum of Conversation with Ambassador Alberto Tarchiani of Italy and Homer Byington, Jr., May 18, 1951. Acheson Papers - Secretary of State File, Acheson Papers, Secretary of State File - May, 1951, Declassified, E.O. 11652, Sec.3(E) and 5(D) or (E), Department of State Letter, 5.12.76, NARS Date 6.25.76, EUR:WE:HMBByington, Jr.:fa, HSTPLMA, s.1

Konseyi ile görü lmesi gerekti ini eklemi tir.²⁸⁸ Buradan da anla ı laca ı üzere Türkiye ve Yunanistan gibi Akdeniz devletlerinin NATO'ya alınması hususunda Batılı devletler arasında bir ittifak yoktur.

Burada dikkati çeken nokta Amerika'nın Türkiye ve Yunanistan'ın NATO'ya üyeli i konusundaki giri imleridir. Amerikalı yetkililer görü tükleri Avrupalı Devletlerin yetkililerine her zaman bu iki devletin NATO ailesine katılmasının tüm Avrupa'nın selameti açısından önemini dile getirmi lerdir. Buna bir örnekte Dean Acheson'un Yugoslavya Büyükelçisi ile görü mesini verebiliriz. Bu görü me Amerika'nın Türkiye'ye yakla ımı açısından önemlidir. Acheson, memorandumunda Viladimir Popovic ile görü mesinde büyükelçiyeye: *“Yunanistan ve Türkiye'nin NATO'ya kabulü sorununu ve Yunan-Türk üyeli inin güvence altına alınmasından önce tamamlanmamı olan formalitelere dikkat çektim ve bunun biraz zaman alabilece i görü ünü dile getirdim. Ayrıca, bu ülkelerin kabul edilmesinin Yugoslavya'nın yararına olaca ının ve Avrupa'nın bütün Güney çevresinin savunmasının güçlendirilmesini sa layaca ını vurguladım”*²⁸⁹ dedi ini yazmı bu ifadeleriyle Avrupa açısından adı geçen iki ülkenin NATO'ya kabulünün önemini vurgulamı tır. Görülüyor ki, Amerikalı politikacılar her fırsatta Türkiye'nin NATO üyeli ini desteklemi lerdir.

Dı i leri Bakanı Acheson, Ba kan Truman ile bir konu masında Yunan-Türk güvenlik sorunu hakkında görü tükten sonra Ba kan'ın, konunun tartı lmaya ba lanması gerekti ini kabul etti ini yazdı ı memorandumunda, *“Ba kan, Kuzey Atlantik Antlaşması Organizasyonu'nun Yunanistan'ı ve Türkiye'yi içine alabilecek en iyi düzenleme oldu unu kabul etti ini belirtti”* sözleri de Ba kan Truman'ın NATO konusunda Yunanistan ve Türkiye'yi destekledi inin bir ba ka örne idir.²⁹⁰

Yunan-Türk Güvenlik Taahhüdü konusu ile alakalı Acheson ve Truman bir görü me daha yapmı tır. Bu görü menin detaylarını Acheson öyle nakletmektedir:

²⁸⁸ A.g.b., s.1

²⁸⁹ Memorandum of Conversation with Ambassador Vladimir Popovic of Yugoslavia, Mr. Murko Bruner, First Secretary of the Yugoslav Embassy, and James C. H. Bonbright, September 25, 1951. Acheson Papers - Secretary of State File, Acheson Papers, Secretary of State File - September, 1951, Declassified, E.O. 11652, Sec.3(E) and 5(D) or (E), Department of State Letter, 5.12.76, NARS Date 6.30.76, EUR:JCHBonbright:elm, HSTPLMA, s.1

²⁹⁰ Memorandum of Conversation with the President, April 30, 1951. Acheson Papers - Secretary of State File, April 30, 1951, Declassified, E.O. 11652, Sec.3(E) and 5(D) or (E), Department of State Letter, 5.12.76, NARS Date 6.24.76, S:LDBattle:mlm, HSTPLMA, s.1

“Ba kanımıza, bu konudaki izlenen rotamızın, Paris görüşmelerinin bir sonuca varıp varamayacaklarını görmek için birkaç gün beklemek oldu unu söyledim. Ayet bu konunun hızlı bir sonuca vardırılamaması durumunda, Türkiye ve Yunanistan’a NATO’ya katılması için teklif yapılması konusunda İngiliz ve Fransızlar ile gizli görüşmeler yapılmasını önerdim. Çok yakın bir gelecekte bazı eylemlere ihtiyaç oldu unu da belirttim. Ba kan, geçen hafta bu konudaki konu mamızdan bu yana, konuya çok büyük bir önem verdi ini ve tavsiye edilen izlenecek rotayı onaylamı oldu unu söyledi.”²⁹¹ Bu memorandum da Amerikan yönetiminin, Türkiye’nin NATO’ya üye olması hususunda uyguladıkları politikalar ve konuya verdikleri önemi göstermesi bakımından önemlidir.

Dışeri Ba kanı Dean Acheson’ın NATO’nun kurulu amacı ve gerekçeleri hakkında yaptığı basın açıklamasına bakıldığında Amerikan yönetiminin NATO’ya katılması ve verdiği önemi daha iyi anlaşılabilir. Bakan Acheson burada Amerikan kamuoyuna şöyle hitap etmiştir:

“Amerika’nın, Pakt hakkındaki üç ana sorunun cevabını bilmek isteyeceğini düşünüyorum: Nasıl ortaya çıktı ve neden gerekli? Artıları neler? Amacını gerçekleştirecek mi?

Paktın asıl amacı barış ve güvenlik. Kuzey Atlantik bölgesinde barış ve güvenlik sağlanabilirse, diğer alanlarda da barış ve güvenli sağlanmak için çok yol kat etmiş olacaktır.

Barış ve güvenlik paktının kazanılması, sonuçta savaş önleyecek imizden ve uluslararası anlaşmazlıkların barışçıl yollarla yerine getirildiğinden daha fazlasını ifade eder. Her yerde insanların savaşın önlenmesi ve anlaşmazlıkların barışçıl bir şekilde çözümlenmesi konusunda ikna edilmesi gerekiyor. En pratik anlamda gerçek uluslararası barış ve güvenlik, dünya halkları tarafından kıyılmaması bir saldırıya, zorlama ve korkutmaya, kendi çıkarlarına müdahale etmeye maruz kalmayacaklarına dair kesin bir inancı gerektirir. Barış ve güvenlik, emeklerinin meyvelerinin onlardan, yabancı eller tarafından alınabileceğinden korkmayacakları ya da amkullarını gerektirir.”²⁹²

Bunlar, cumhurbaşkanı Truman’ın en son açıkladığı konularında, pek çok kez vurguladığı, nihayetinde tüm insanlık için kişisel özgürlük ve mutluluğa yol açacak koşulları yaratmaya yardımcı olabilecek imizi ümit ettiği kendi dış politikamızın hedefleridir. Bunlar aynı zamanda

²⁹¹ Memorandum of Conversation with the President, May 7, 1951. Acheson Papers - Secretary of State File, May 7, 1951, Declassified, E.O. 11652, Sec.3(E) and 5(D) or (E), Department of State Letter, 5.12.76, NARS Date 6.24.76, S:D.AchesonBe, HSTPLMA, s.1

²⁹² State Department Press Release, March 18, 1949. Truman Papers, Official File. OF 66: North Atlantic Treaty Organization, The Development of the North Atlantic Treaty Organization (NATO) Research File, No:159, HSTPLMA, s.1

uluslararası barışı ve güvenliğini sağlamayı vaat eden ve bütün halkların ekonomik ve sosyal gelişimini teşvik etme sözü veren Birleşmiş Milletler'in de amacıdır.²⁹³

Atlantik Paktı, Kuzey Atlantik bölgesi ülkeleri arasındaki toplu savunma sistemidir. Birleşmiş Milletler Tüzü'nün 51. Maddesinde özel olarak tanınan savunmadır. Birleşmiş Milletler çerçevesine tam olarak uyması ve Barışı ve güvenliğin korunmasına yönelik şartları ile uyum içinde pratik önlemler alması için tasarlanmıştır.

Tarafların, Atlantik Paktı Birleşmiş Milletler Tüzü'nü hükümlerine uygun olarak ve amaçlarını ve ilkelerini ilerletecek şekilde yerine getirmeleri kesin maksattır. Gerçekten barış arılı olan ulusal ve uluslararası kurumların altında yatan gerçekleri bilmek, ifade etmek ve akıld tutmak önemlidir.

İmdi normalde bunları birleştirilen Kuzey Atlantik Antlaşması, kıta boyunca yayılmış, Batı Avrupa ile ortak kurumlar, ahlaki ve etik inançlar arasında bağlantılı, en azından üç yüz elli yıllık bir topluluğun ürünüdür. Bu tür benzerlikler yüzeysel değil, temeldir. En güçlü barışlar bunlardır çünkü ahlaki inanca dayanıyor, aynı değerleri ya da amda kabul ediyorlar.

Kuzey Atlantik sınırını çevreleyen diğer uluslarla paylaşımı ve hepimizin birçok ulusla paylaşımı batı uygarlığının temeli, kökleşmiş sınırlama ve hoşgörüdür. Bu, baskıyla zorlamanın kaçınılmaz olanı gidermek için uygun bir yöntem oldu. Komünist inancının zıttıdır. Batı medeniyeti karışık sınırlama ve hoşgörü ile yapıldı. Bu medeniyet, barışsız sormaya izin verir, teşvik eder ve cesurca açıklama yapar. Çok fazla pratik zekânın, girişimciliğin ve barışın aktarıldığı özgürlük ortamını yaratır.

Demokrasinin bu ilkeleri, Atlantik toplumunda bireysel özgürlük ve hukukun üstünlüğüne gelişti. Bunlar evrensel geçerliliğe sahiptir. Diğer özgür uluslar tarafından paylaşılırlar ve üyelerinin açıkça yargılanmayı kabul ettikleri standartlara sahip, Birleşmiş Milletler Tüzü'nde evrensel olarak ifade bulurlar. Bunlar, insanlığın huzur ve refah unsurlarıdır.²⁹⁴

Kuzey Atlantik Paktı'nın geçici bir gelişme olmadığını açıklar. O tarihin gerçekleri ve derslerinin ifadesidir. Tarih derslerimizi yarım yüzyıldan daha az bir sürede iki dünya savaşından aldık. Bu deneyim bize Avrupa'nın tek bir agresif, diğünmanca güç tarafından kontrol edilmesinin Amerika Birleşik Devletleri'nin ulusal güvenliğini için dayanılmaz bir tehdit teşkil edeceğini öğretti. Amerikan barışsızlığını korumak için bu iki büyük savaşta katıldık. Bu topluluğun bir

²⁹³ A.g.b., s.2

²⁹⁴ A.g.b., s.3

üyesine yapılan dı saldırının tüm üyelere saldırı oldu u, tecrübe ile kanıtlanmı basit bir gerçektir.

Özgür ulusların bir arada durmazlarsa birer birer dü eceklerini de ö rendik. Saldırmanın ba ibo lu u, amaçlanan kurbanlarını bölünmü halde tutmak ya da daha iyisi, kendi aralarında kavga etmelerini sa lamaktır. Hemen ardından da, birle ik bir direni uyandırmadan onları tek tek vurabilirler. Biz ve Avrupa'nın özgür ulusları, tarihin bu melankoliye özgü olarak kendini tekrar etmeyece i konusunda kararlıyız.

Ba kanın dedi i gibi: “Ulusal güvenli imizi etkileyen herhangi bir silahlı saldırının, büyük bir güçle kar ilanaca mı yeterince önceden belirleyebilirsek, silahlı saldırı asla gerçekleşmeyecektir.” Aynı dü ünçe, Senato Dı li kiler Komitesi tarafından geçen yıl 239 sayılı Senato Kararının onaylanmasını tavsiye eden raporunda da ifade edildi. Komite, ba ka bir dünya sava mın korkularının, yalnızca sava mın ba lamasını engelleyerek, kesin bir ekilde önlenebilece ine inandı mı belirtti. I. ve II. Dünya Sava ı deneyimi, saldırganlı a kar ı en büyük caydırıcılı mın, barı ı ihlal edenlere kar ı acil ve etkili kar ı önlemlerin alınaca ı kesinli i oldu unu ileri sürüyor. Bu karar, ezici bir toplu kendini savunma oyu ve ABD'nin bu düzenlemelere katılımı ile desteklendi.’’²⁹⁵ Bakan Acheson'un bu görü leri ve Ba kan'ın da ifadelerinden Amerikan dı politikasının NATO ile benzer politika güttü ü çıkarılabilir. Aslında buna NATO'daki Amerikan etkisi ve Amerikan'ın dünya genelindeki ekonomik ve siyasi nüfuzu göz önüne alındı nda a ırmamak gerekir. Uluslararası ili kilere bakıldı nda tarih boyunca siyasi ve ekonomik gücü elinde tutanların dünya politikalarına yön verdi i tarihsel bir gerçektir. Bu ba lamda Amerikan'ın kendi güvenlik politikalarını uluslararası örgütler vasıtasıyla da uygulama imkânı buldu u dü ünülebilir.

Bakan Acheson daha sonra konu masına öyle devam etmi tir: “Kuzey Atlantik Paktı'nın ba luca hükümleri nelerdir? Onları özetlemek istiyorum. Birincisi, pakt her bir Birle mi Milletler Tüzü ü'ne uymak için özenle ve vicdani bir ekilde tasarlandı. Bu, Anla manın temel ilkesini yineleyen ve yeniden teyit eden Paktın ilk maddesinde açıkça belirtilmi tir. Birle mi Milletler Sözle mesi en ba nda yer alan katılımcı ülkeler, yalnızca kendi aralarında de il, herhangi bir milletle olan tüm uluslararası ihtilaflarını Tüzük hükümlerine uygun olarak barı çıl yollarla çözeceklerini belirtmektedirler. Bu bildirim, bu anla manın niteli ini ve amacını belirler.”²⁹⁶

²⁹⁵ A.g.b., s.4

²⁹⁶ A.g.b., s.4

kinici madde e it derecede esastır. li kili ülkeler, özgür kurumların kuruldu u ve her yerde daha iyi anla ıldı ı ilkeleri koruyacak ve güçlendireceklerini teyit etmektedirler. Ayrıca, ekonomik ya amlarındaki çatı maları ortadan kaldırmayı ve kendi aralarındaki ekonomik i birli ini te vik etmeyi de kabul etmektedirler. Anla manın etik özü, ilgilendi imiz gerçekten hayati olan eyleri korumak, sınırlamak ve özgürlü ün temelini korumak, güçlendirmek ve anlamak için ortak çözümdür.

Bu amaç, katılımcı ülkelerin kendi kendine yetme ve kar ılıklı yardım konusunda taahhüt ettikleri 3. maddede daha da geni letilmi tir. laveten özgür kurumlarını güçlendirmenin yanı sıra, saldırganlı a direnmek için kendi kapasitelerini ve ortaklarının kapasitelerini korumak ve geli tirmek için uygulamalı adımlar atacaktadırlar. Ayrıca, herhangi birinin ba ımsızlı ı veya güvenli i tehdit edildi inde birlikte görü alı veri inde bulunmayı kabul ederler. Anla ma, isti are ve Pakt hükümlerini yerine getirmek ve danı ma için tüm üyelerden olu an bir konsey kurar.

Modern dünyada saldırganlı a ba arılı bir ekilde direnmek için modern silahlar ve e itimli askeri güçler gerekiyor. Son sava ın bir sonucu olarak, Pakt'a katılan Avrupa ülkeleri her iki artta da genellikle eksik. Anla ma, Amerika Birle ik Devletleri'ni silah programlarına kar ı kör etmiyor. Fakat hepimiz biliyoruz ki, ABD artık Avrupa'nın özgür uluslarına askeri güçlerini geri kazanmalarına yardımcı olacak kaynakları ve üretim kapasitesi olan demokratik bir ulustur. Bu yüzden, kongreden bize saldırganlı a direnmeleri için ihtiyaç duydukları bazı silah ve ekipmanları vermelerini rica ediyoruz. Barı ve güvenli i sa lama konusunda bizimle i birli i yapacak di er özgür uluslara askeri malzeme sa lamayı da istiyoruz.”²⁹⁷

Acheson'ın bu son iki paragraftaki ifadeleri Türkiye açısından da önem arz etmektedir. Zira Amerika'nın Türkiye'ye yardımları altında yatan ana dü ünceler bu ifadelere de kendini belli etmektedir. Amerikan yönetimi Türkiye'ye yapılan ve yapılacak yardımlar hakkında Kongre'ye yaptıkları konu malarda ve basın bildirimlerinde genellikle buna benzer ifadeler kullanmı lardır ve benzer gerekçelerle Türkiye'ye yardım hususunda gerek Senato'nun ve gerekse Amerikan kamuoyunun deste ini sa lamaya çalı mı larıdır.

Acheson daha sonra hitabına devamda “Günümüzün yekpare dünyasında, Amerika Birle ik Devletleri'nin güvenli i ülke sınırlarıyla tanımlanamaz. Dünyanın herhangi bir yerindeki uluslararası barı ve güvenli e ciddi bir muamele bu ülkeyi do rudan

²⁹⁷ A.g.b., s.5

ilgilendirmektedir. Bu nedenle, özgür insanlara bütünlük ve bağımsızlıklarını korumalarına yardımcı olmak, ancak, yalnızca Batı Avrupa'da veya Amerika'da değil, her türlü yardımın etkili olabileceği yerlerde bizim politikamızdır. Yunanistan, Türkiye ve İran'ın bütünlüğü ve bağımsızlığını desteklemedeki eylemlerimiz bu kararlılığın ifadesidir. Bu ülkelerin güvenliğini sağlayan ilgimiz açıkça ortaya kondu ve bu politikayı sürdürmeye devam edeceğiz. Kuzey Atlantik Paktı içindeki ve dışındaki diğer ülkelere askeri yardım sağlamada, ekonomik toparlanma artlarına açıkça öncelik vereceğiz. Yurtiçinde ve yurtdışında toplam ekonominin kapasitesini ve gereksinimlerini karşılayacağız’’²⁹⁸ ifadeleriyle Türkiye'nin de aralarında bulunduğu Amerikan yardımı alan ülkelere yapılan yardımların amacının dayandığı temelini açıklamıştır.

Acheson: ‘‘Pakt için bir zaman sınırı yok, ancak yirmi yıl geçtikten sonra herhangi bir üye bir yıl öncesinden bilgi vererek geri çekilebilir. Ayrıca, on yıl geçtikten sonra, o zaman geçerli olan artların da gözden geçirilmesini de sağlar. Anlaşmaya imza atan tüm tarafların mutabakatı ile Pakt'a ek ülkeler kabul edilebilir’’²⁹⁹ sözleriyle de pakta üyelik ve pakten ayrılma tartışması hakkında bilgi vermiştir.

Bakan Acheson sonrasında sözlerine şöyle devam etmiştir: ‘‘Pakt amacına ulaşacak mı? Kimse kesin olarak bunu söyleyemez. Biz sadece inançlarımızla hareket edebiliriz. Birleştiren Devletler Hükümeti ve bununla ilgili oldu umuz hükümetler, Birleşmiş Milletlerin, saldırganlığı caydırıcı hale getirmenin güçlendirilmesi, dünyanın ekonomik ve politik sorunlarının restorasyonu için gerekli güvenlik bilincinin oluşturulmasının temel bir önlem olduğu kanaatindedir.’’³⁰⁰

Bakan, hemen ardından bu ifadelerle yer vererek Amerika'ya yöneltilen eleştirilere cevap vermiştir. ‘‘Burada, anlaşmanın yazarlarının diğer ülkelerle ilgili olarak agresif tasarımları gizlediği iddialarına atıfta bulunuyorum. Demokratik hükümetin hakkındaki temel bilgilere sahip olan herhangi biri, demokrasilerin agresif savaş planlamadığını bilir. Bu ülke kimseyle savaşmayı planlamıyor. Savaş istemiyor ve savaştan nefret ediyor. Bu ülke politikaları, barışçıl yollarla köprü kurmanın özel bir amacı ile geliştirilmiştir ve bu günümüzde uluslararası toplumu besleyen muazzam farklılıktır. Agresif tasarımların bu ülkenin Atlantik Paktına imza atmasının ardında yatan iddialar, yalnızca Amerikan toplumunun doğası ve amaçlarının kötü bir yanlış beyanına veya fantastik bir yanlış

²⁹⁸ A.g.b., s.5

²⁹⁹ A.g.b., s.6

³⁰⁰ A.g.b., s.6

anla ılmasına dayanabilir. Bu tutumlardan hangisinin uluslararası ya amin istikrarı için daha sorumsuz ve daha tehlikeli oldu unu söylemek zor. Dünyanın ilerleyi i için çok hayati ve açıklı a kavu turulması kolay olan bir soruyu yanlı anlamak, ancak insan aklını hapseden ve onu gerçeklere kar ı geçirimsiz hale getiren bir sistemin ürünü olabilir. Ciddiyetle ve gerçekçi olarak, bu tür bir yanlı ıktan dolayı yanlı yönlendirilmeyi reddetmek ve daha mutlu bir dünya arayış ı içinde olması gereken atmosferi zehirlemekten kaçınmak isteyenlerin görevidir.’’³⁰¹

Bakan konu masında Ba kan Truman’ın : “ ... stikrarımız tezahür ettikçe, gittikçe daha fazla ülke demokrasinin faydalarını tanımaya ve refahına katılmaya ba ladıkça, imdi bize kar ı çıkan ülkelerin yanlıgılarını bırakacakları ve uluslararası farklılıkların adil bir çözümünüyle dünyanın özgür uluslarına katılacaklarına inanıyorum’’³⁰² ifadelerine yer vererek NATO’nun ilerleyen zamanlarda daha çok ülkeyi içine alaca ı izlenimini vermi tir. Bakan daha sonra, “Bu antla ma Ba kan Truman tarafından öngörülen hedefe yardımcı olmak için tasarlanmı tir’’³⁰³ ifadesiyle de NATO üzerindeki ABD etkisini bir kez daha teyit etmi tir. Bu sebeptir ki, Amerikan Hükümeti NATO’ya üye olmaları hususunda bazı ülkelere açıkça destek vermi ve NATO’daki nüfuzundan istifade etmi tir. Türkiye’nin NATO’ya üyeli i söz konusu oldu unda da Amerika’nın Türkiye ve di er birkaç adı geçen ülkeye verdi i deste in altında da bu nüfuzun etkisi göz ardı edilmemesi gerekti i de bu ifadelerden anla ılabilir.

Bakan Acheson konu masına : “Olaylar sertlik ve cömertlik ça rısında bulundu unda, Birle ik Devletler saldırganlı ın tehdit etti i özgür milletlere yardım sözü vererek barı yaptı ve Birle mi Milletleri on altı ülkenin uluslararası i birli inin etkin bir aracı haline getirme çabası içinde oldu. Avrupa’nın ekonomik iyile mesi ve ruhsal canlanması için büyük bir uyumlu program yürürlü e koydu ve imdi Birle mi Milletleri güçlendirmek ve uluslararası barı ı ve güvenli i sa lamak için anla malarda Batı Avrupa ile birlikteyiz.

Birle ik Devletler, dünya ticaretinin canlanması ve geni lemesi için sa lam ve faydalı bir temelde tedbirler te vik ederek barı yürütüyor. Kar ılıklı Ticaret Anla maları programının sürdürülmesi ve Uluslararası Ticaret Örgütü artı’nın Amerika Birle ik Devletleri tarafından onaylanması dı ticaret politikalarımızın ba arısı için esastır. Ba kan Truman’ın geni alanların "ilkel ve durgun" ekonomileri olarak adlandırdı ı yerlere modern beceri ve

³⁰¹ A.g.b., s.7

³⁰² A.g.b., s.7

³⁰³ A.g.b., s.7

teknikleri uygulamak için enerjik bir program yapmaya hazırlanıyoruz, böylece bu ekonomilerin halkları için daha iyi ve daha zengin bir yaşam sağlayacaktır. Amerika Birleşik Devletleri tam gücünü ve enerjisini mücadeleye katarak barışı sürdürüyor ve bunu insanlık için devam ettirecektir. Bu gerçek barışı sağlamak için bunun için sürekli çalışmaktayız. Ama daha da fazlasını yapmalıyız. Silahlı bir saldırının hızlı ve etkili bir şekilde toplu savunma ile karşılanacağını, açıkça belirtmeliyiz.”³⁰⁴ Bu konuların NATO’nun Amerikan yönetimi açısından önemi, Amerikan dış politikaları ile bağlantısı açıkça görülebilir.

Amerika’nın NATO konusundaki düşünceleri yukarıda açıkça belirtilmiş ve daha öncesinde de Türkiye’nin NATO’ya katılması hususunda verdiği destek belgelerinde net bir şekilde ifade edilmiştir. Amerikan yönetiminin bu çalışmalarını sonuç vermesi ve bazı ülkelerin kararlı çıkmalarına rağmen Ottawa’da NATO ile ilgili yapılan toplantıda Türkiye’nin üye olması gündeme gelmiş ve bu konuda olumlu bir sonuç alınmıştır. Konuyla alakalı Hükümet toplantısında müsteşar James E. Webb’unları söylemiştir: “Ottawa’da NATO’nun buluşması başarıyla geçti. Türkiye ve Yunanistan Batı Avrupa Savunma grubuna kabul ediliyor. Bu gerçek bir başarıdır. Diğer önemli gelişmeler, Avrupa ülkelerinin Kuzey Atlantik Paktı’na yalnızca askeri yardım anlamından daha fazlasını yapma isteğidir.”³⁰⁵ Toplantı Tutanağına geçen bu sözlerden de anlaşılacağı üzere Türkiye’nin NATO yolunda bir engel kalmamıştır. Bu toplantıdan sonra Büyükelçi Feridun Cemal Erkin Amerikan yönetiminden bir görüşme talep etmiş ve Hükümet adına yetkili C. Robert Moore ile görüşmüştür.

C. Robert Moore, görüşmeyi memorandumunda şöyle anlatmıştır: “Türkiye Dışişleri Bakanı’nın talimatıyla Büyükelçi Erkin, bugün beni arayarak Türkiye ve Yunanistan’ın NATO’ya dâhil edilmesini tavsiye etmek amacıyla Ottawa’da alınan karar için çalışmaları ve çabalarımız dolayısıyla Hükümete, bana ve Bakanlığın diğer çalışanlarına, Türk Hükümeti’nin teşekkür ve takdirlerini iletterek teşekkür etti.

Büyükelçi’ye teşekkür ederek, Senato’nun Protokolü onaylamak için aksiyon alınmadan önce ertelendiğini üzülerek dile getirdim. Protokol’ün, Ottawa’da Konsey toplantısında imzalanmasını umut etmiştim, ancak, bazı ülkelerin bunu ilk önce kendi parlamentolarıyla tartışmak istemeleri bunun imkânsız olduğunu kanıtladı. Daha sonra Protokolün ifadesinde küçük değişiklikler önerildi, bunun sonucunda protokol ancak 17 Ekim’de imzaya açıldı ve

³⁰⁴ A.g.b., s.8

³⁰⁵ Cabinet Meeting Minutes, September 21, 1951. Matthew J. Connelly Papers - Notes on Cabinet Meetings II., Acheson Papers - Secretary of State File, HSTPLMA, s.1

ABD adına imzalandı. O zamana kadar Kongre, tarihinde yaptığı 19'uncu ertelemeyle sona erdirmek üzereydi, böylece Senato eylemi, erteleme öncesinde engellendi. Ocak ayında veya daha önce Senato tarafından özel bir oturuma çağırılması gerekirse, bir araya gelindiği anda erken eylem için çalışacak ve herhangi bir zorlukta beklemiyoruz.

Büyükelçi daha sonra basın toplantısına, Türkiye ve Yunanistan'ın Kuzey Atlantik Konseyi'nin Roma toplantısı için gözlemci olarak davet edilebileceğini ifade etti. Ben, Bakanlıkta bu ihtimal üzerine ne düşündüğümü bilmediğimi söyledim. Türk ve Yunan hükümetlerinin istekleri de dâhil olmak üzere bir dizi husus söz konusu olacaktır dedim''³⁰⁶

Bu memorandumdan da anlaşılacağı üzere Amerika ve Türk yönetimi arasında Truman yönetimi boyunca samimi ilişkiler sergilenmiş. Amerikan Hükümeti uluslararası politikalarında Türkiye'ye önemli bir yer ayırmış ve bu bağlamda Türkiye'ye yaptığı yardımları askeri, ekonomik yardımlarla ve politik arenadaki özellikle de NATO konusunda destekleri ile bunu teyit etmiştir.

Hatırlanacağı üzere Türkiye, NATO'ya, dolayısıyla Batı ittifak sistemine dahil olarak, iki kutuplu dünya düzeni içindeki stratejik tercihini de Batı'dan yana kullanmıştır. Fakat belirtmek gerekir ki, NATO'ya katılım yalnızca stratejik bir ihtiyacın neticesi olarak görülmemelidir. Zira Cumhuriyet Türkiye'si, NATO'ya üyelik yoluyla yalnızca giderek artan Sovyet tehdidini bertaraf etmeyi amaçlamamıştır. NATO'ya üyelik, aynı zamanda Osmanlı'dan devralınan ve Batılı devletlere ve Batılı sistemlerin üstünlüğüne duyulan derin inancın bir neticesidir. Ankara bu yolla, Batıyla uyumunu uzun erimli kurumsal ve fonksiyonel bağlarla kurarak sağlamlaştırmayı amaçlamıştır.³⁰⁷

3.4. KORE SAVAHI VE TÜRKİYE'NİN BATI MÜTTEFAKLARINDAKİ YERİNİ SAĞLAMLAŞTIRMASI

Haziran 1950'de Kore, otoriter yöneticiler, okuma yazma bilmeyenler, kolera salgınları ve yoksulluk dışında neredeyse her şeyden yoksun olan Soğuk Savaş ile sarımsı bir ülkeydi. 1945'te Sovyet-Amerikan anlaşmasına göre, 38. paralelin kuzeyi Rusya, hattın güneyi ise ABD tarafından silahsızlandırıldı. Ne Sovyetler ne de

³⁰⁶ Memorandum of Conversation with Ambassador Feridun C. Erkin of Turkey and C. Robert Moore, October 23, 1951. Acheson Papers - Secretary of State File, NEA:GTI:CRMoore:ay, HSTPLMA, s.1

³⁰⁷ Sezgin Kaya, *a.g.m.*, s.218

Amerikalılar, birle ik bir Kore'nin kar ı kampa girme ihtimalini dü ünmemek istemedi. Ancak iki büyük güç daha sonra kendilerini kanlı bir sivil çatı ma içerisine sıkı mı olarak buldu.³⁰⁸

Kore Sava ı patladıktan sonra, Amerika'da, Ekim 1950'de Ulusal Güvenlik Konseyi'nde ortaya konan pahalı ulusal güvenlik programları için Kongre'ye verilen destek arttı ve Beyaz Saray'da da ran Körfezi'nden Do u Akdeniz'e olası Sovyet saldırıanlı ı konusundaki endi eleri ço alttı. Kremlin güçlerinin, Asya'nın en Amerikan yanlısı rejimlerinden biri olan Güney Kore'ye sürpriz bir saldırı ba lattı ma tanık olmu olan Truman yönetimi, Batı kar ıtı duyguların yayıldı ı yer olan Orta Do u'da barı ve güvenli i sa lamak için Üçlü Beyannameden daha önemli bir eyin gerekli olaca ndan üpheleniyordu. Ekim ayı sonunda Birle ik Krallık ve Birle ik Devletler politikacıları, Orta Do u Komutanlı ı olarak bilinen bir Sovyet kar ıtı bölgesel savunma giri imini görü meye ba lamı lardı. Onlar : "*Orta Do u'yu kontrol eden, üç kıtaya eri imi kontrol eder*" diye dü ünüyorlardı.³⁰⁹ Bu nedenle Türkiye Amerika'nın Orta Do u politikaları açısından mühim bir role sahip oldu. Türkiye'de Amerika'nın bu yakla ımından istifade ederek 1947'den itibaren yo un bir ekilde Amerikan ili kilerine a ırlık vermi ve ittifak giri imlerinde bulunmu tu. Bu iki devletin giri imlerinin altında yatan önemli nedenler vardı. Türkiye açısından Rusya'ya kar ı kendi güvenli ini sa lamak, askeri ve ekonomik yardım ile güçlü hale gelerek Batı ile bütünle mekti. Amerika ise, Türkiye'yi Balkanlar, Kafkasya ve Orta Do u'da Sovyetler Birli i'ni çevreleyen kilit bir ülke olarak gördü ünden ittifakını güçlendirmeyi amaçlamı tır.³¹⁰ Orta Do u'da Akdeniz'e olası bir Rus sarkmasını engellemek Amerika açısından önemlidir. Bu, Amerika'nın Orta Do u ve Afrika i lerinden sorumlu Dı i leri Bakanı vekili Mc Ghee'nin ifadelerinden anla ılmaktadır. Mc Ghee, Ortado u savunmasına katılmazsa Amerika'nın saygınlı ını yitirece ini, Amerikan irketlerinin yeni imtiyazlar elde edemeyeceklerini, elde ettiklerini de koruyamayacaklarını söylemi ve Türkiye'nin Orta Do u savunmasında kilit bir rolü oldu unu ifade etmi tir.³¹¹ Buradaki ifadelerden Amerika'nın kendi güvenlik

³⁰⁸ Walter LaFeber, *America, Russia, and the Cold War 1945-1992*, Cornell University USA 1993, s.99

³⁰⁹ Douglas Little, *a.g.e.*, s.125-126

³¹⁰ Sayım Türkman, *ABD, Orta Do u ve Türkiye*, Nobel Yayınları, Ankara 2007, s.167

³¹¹ Cüneyt Akalın, *a.g.e.*, s.282

kaygılarını ortadan kaldırmak, ticari ve ekonomik çıkarlarını korumak ve Uzak Asya'da mücadele ederken Orta Do u bölgesindeki olası bir Rus sarkmasını engelleyerek buradaki kontrolü kaybetmemek istemesi anlaşılabılır.

Türkiye hem Orta Do u'daki pozisyonundan yararlanarak hem de Kore sorununda sergilediği tutumla durumu kendi lehine kullanarak NATO'ya üye olma yolundaki pürüzleri ortadan kaldırma ve üyelik isteğini yeniden dile getirmiştir. Orta Do u'da önlemlerini alan Amerika ise yüzünü Komünizmin tehdit ettiği diğer bir coğrafyaya Uzak Asya'ya yani Kore sorununa çevirmiştir. Bu nedenle NATO'ya üyelik ve Kore'ye asker gönderme konuları da bu bağlamda ele alınabilir. Çünkü her iki devlet de kendi kişisel çıkarları doğrultusunda gelişen artları değerlendirme istemi bünde da barışlı olmuştur.

Kore Savaşı, Başkan Truman ve Dean Acheson için Amerika'nın dünya üzerinde geliştirmek istedikleri yeni politikaları ve kendilerine ülke içinde yapılan eleştirileri susturmak için büyük bir fırsat verdi. Truman ve Acheson, bu iki nedenden ötürü küresel olarak harekete geçti. Bunun üzerine gerçekleşen Amerikan girişimleri nedeniyle, 1950 Haziran ve Aralık ayları arasındaki altı ay, Soğuk Savaş zamanında en önemli dönem oldu.³¹²

Menderes Hükümeti'nin yönetimi gelmesinden birkaç ay sonra Kore Savaşı patlak verdi ve Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi Kore'ye yardım çağrısında bulunarak³¹³ dünyanın dikkatini bu alana çekti. Türkiye'de dikkatini bu alana çevirenlerdendi, çünkü bu çağrıya cevap vermek, savaş kabiliyeti ve cesareti ile bilinen Türk askerinin Kore'de elde edeceği başarı, Türk ordusunun Batı savunmasında ciddi bir boşluğu doldurabileceğini ortaya koyabilirdi.³¹⁴ Ayrıca bu durum Türkiye'nin hem dünya barışına katkıda bulunma isteğini ve Batı ile aynı yolda yürüdüğünü ispatlaması açısından samimiyetini göstermek hem de NATO'ya üyesi hususunda kendisine yardımcı olabilecek büyük bir fırsattı.

Türkiye daha önce defalarca NATO'ya üyelik için başvurularda bulunmuştu fakat reddedilmişti. Bu açıdan Amerikan Hükümeti'ne burada yardımcı olmak onun

³¹² Walter LaFeber, *a.g.e.*, s.105

³¹³ George S. Harris, *a.g.e.*, s.39

³¹⁴ Kamuran Gürün, *Dünya İlişkileri ve Türk Politikası*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara 1983, s.349

deste ini sa layarak³¹⁵ di er devletlerinde kafalarındaki soruları bertaraf etme açısından mühimdi. Menderes Hükümeti ba kentten uzak tatil yeri Yalova'da olmasına ra men 25 Haziran 1950'de acil bir toplantı yaptı ve bu ça rıya kulak vererek Kore'de Birle mi Milletler'e yardımcı olmak için 4500 Türk askerini bölgeye gönderece ini duyurdu. Bu karar herhangi bir muhalefet yetkilisine ve meclise danı ılmadan alınmasından dolayı çok ele tirilmi tir. Özellikle bazı CHP'liler ve Millet Partisi'nin ileri gelenleri Kore'ye asker göndermenin Türkiye'nin güvenli i açısından tehlikeli ve uygun olmadı ı görü ünde birle iyorlardı.³¹⁶

Kendine özgü bir tarz olan bir avuç “*barı partizanı*” parlamentoya karara itiraz etme ça rısında bulundu. Ayrıca Türkiye'nin eyleminin, stanbul'dan geçen bir ABD senatörü Harry Cain tarafından dikte edildi ini vurguladılar. Ancak bu itirazlar kısa bir süre sonra, Kore'deki Türk birli inin gurur verici davranı ları ve bunun Batı dünyasında ükranla beraber Türkiye'ye kazandırdı ı prestijle de i ti. Türk birlikleri sava a girdikten sonra DP, Aralık 1950'de gecikmeli bir parlamento kararı alarak kabinenin kararını düzenlemek için istekli davrandı. Bu atmosferde milli birli e hitap eden temyize ve Türk birliklerinin vazifesine itirazlar tükendi. Bunun ardından Menderes Hükümeti, Kore fedakârlı ı ile kendilerine NATO yolunda bir ans olu tu u inancı ile Türk Dı i leri, Amerika Birle ik Devletleri, ngiliz ve Fransız büyükelçileri ile 1 A ustos 1950'de görü meler yaparak Türkiye'nin NATO'ya üye olma talebini yenilemi lerdir. Bunu Dı i leri Bakanı Fuat Köprülü'nün New York Times Gazetesi'ne verdi i demeç izledi. Köprülü burada: “Türk kamuoyunun Kuzey Atlantik Paktı'na giri i ABD'nin Türkiye'yi ile alakalı “*kesin bir sınaması*” olarak kabul edildi ine dikkat çekti. Ayrıca, Atlantik Paktı'nın Türkiye'yi de kapsayacak ekilde geni letilmesinin, Pakt 'ta ortaya konan savunma sisteminde bir kırılmayı kapatmak için art oldu unu belirtti.³¹⁷ Bu anlamda Amerika ve Batı için Türkiye'nin müttefik olarak önemi bir kez daha anla ılmı oluyordu. Daha öncede belirtildi i gibi Türkiye co rafi olarak önemli bir konuma haizdi. Ancak NATO'ya üyelik konusunda bu durum defalarca dile getirilmesine ra men Türkiye'nin üyeli i sürüncemede kalmı tır.

³¹⁵ Kamuran Gürün, *a.g.e.*, s.349

³¹⁶ George S. Harris, *a.g.e.*, s.39

³¹⁷ George S. Harris, *a.g.e.*, s.40

DP hükümetinin bu hamleleri, CHP'li seleflerinin öne sürdüğü Akdeniz antlaşması görüşünü, özellikle de Araplar ve sırail olmak üzere Doğu Akdeniz devletlerini ayıran derin farklılıklar göz önüne alındığında tamamen pratik olmadığını kabul ettiğini iddia ediyordu. Ayrıca Menderes kabinesine, geçmişiyle gerçekleştirelen sessizlik diplomasisinin Türkiye'nin resmi bir güvenlik emsali altına alınması konusunda onları barışa ulaştırmayacağı gösterdi. NATO'nun sorunları, Türkiye ve Yunanistan'a üyelik kadar tartışılmalı olan herhangi bir şey üzerinde uzlaşmaya varmayacak kadar çok ve çeşitliydi. Ayrıca, ittifaktaki bazı ülkeler NATO'nun Doğu Akdeniz'e, Sovyetler Birliği'nin sınırlarına gerçekten yayılmasının, Kore'deki bu kritik kavakta Kremlin'e karşı kısıtıcı görünebileceğinden korkuyordu. Sadece Türk hükümetinin ön cepheden yaptığı saldırıyla, çeşitli NATO güçlerinin bu itirazlarını aştığını umulabilirdi.³¹⁸

Tüm bu gelişmelerden sonra sonuç olarak, Türkiye 18 Şubat 1952'de NATO'ya tam üye olarak kabul edilmiştir.

Bu gelişmelerin üzerine Amerikan Hükümeti'nin önde gelen isimleri bir araya gelerek güncel konuları değerlendirilmiş ve bu konular hakkında fikirlerini dile getirmişlerdir. Bu toplantı bir memorandumla Kongre'ye de beyan edilmiştir. Memorandum içeriği olarak bazı önemli bilgiler ihtiva etmektedir. Özellikle NATO, Kore sorunu ve güvenlik sorunu ve uygulanan dış politikalarla ilgili konularda senatör ve Milletvekilleri görüşlerini belirtmişlerdir.

Memorandumda şunlar kaydedilmiştir: “*Senatör Kefauver, mevcut üyelerin tümünün dünya meselelerindeki konumumuzu güçlendirmeyi amaçlayan dış politikalarını büyük ölçüde desteklediğini belirterek konu mayı açtı. Özellikle, Marshall Plan yardımları, Yunan-Türk Yardımları ve Kore anlaşmazlığı hususlarında hükümetin tam olarak desteklediğini belirtti. Kore hadisesinden bu yana, dünyanın serbest ülkeleri arasında daha yakın siyasi örgütlenme biçimlerini geliştirmek için daha hızlı ve daha somut bir şekilde hareket etmek isteyen Kongre'nin giderek artan bir şekilde iliminin olduğunu hissettiğini söyledi. Senato'nun yarısından fazlasının ve Temsilciler Meclisi'nin yaklaşık 100 üyesinin, dünyanın serbest uluslarının çeşitli yeni siyasi birlikteliklerini meydana getirmek üzere tasarlanan bir tür çözümü veya bir diğeri onayladıklarına iddia etti.*

³¹⁸ George S. Harris, *a.g.e.*, s.41

Bakanlı ın bu kararlarda bugüne kadar sergilenen tutumunun olumsuz oldu unu ve bu konudaki kamuoyunun sürekli olarak Bakanlı ın bakı açısına do ru ilerledi ini hissetti ini söyledi. Bu gözlemlere dayanarak, o ve di erler üyeler, Bakanlı ın bu genel konu üzerine dü üncelerini tekrar gözden geçirmesi ve özgür milletler arasında bir tür daha büyük siyasi örgütlenme yaratmaya çabalamak için olumlu ve cesurca hareket etme konusundaki ate li dü üncelerini ifade etti. Bu, bütün Amerikan halklarının kalplerine çok derin bir biçimde yer etmi barı özlemine garanti ederdi.’’³¹⁹ Bu cümlelerden Amerikan yönetiminin aldı ı kararların milletvekilleri tarafından desteklendi i fakat Amerikan senato ve meclis üyelerinin ve kamuoyu arasında dı politika konularına yakla ımlarında görü ayrılıkları oldu u çıkarılabilir.

Senatör Kefauver’un bu açılı konu masını takiben, Senatör Fulbright, Kongre üyesi Wadsworth, Senatör Thye, Kongre Üyesi Burke, Senatör Hendrickson, Kongre Üyesi Sikes ve Senatör Sparkman ifade etti i dü üncelerle, Senator Kefauver tarafından yapılan genel önerileri destekleyecek ek gözlemler sunmaya ve kendi dü ünceleri ile ili ki kurmaya devam etmi lerdir. ‘‘Amerikan halkına yeni bir umut sa layacak cesur bir planın tasarlanması zorunludur. htiyaç duyulan ey, Amerikan halkının hayal gücünü yakalayacak ‘‘cesur bir maceraya’’ atma iradesidir. Onlar, gelece in barı çıl bir dünyasını güvence altına almak için³²⁰ Hükümetlerinin her olası yolunu aralıksız takip edeceklerdir...³²¹Avrupa halklarının, kom ularıyla daha yakın siyasi ili ki kurmaları için özlem duyuyorlar ve Avrupa halkları, Rus emperyalizminin i gallerine cevap verme arayı ndalar ve ellerinden geldiklerinde hükümetlerinin önünde duruyorlar... Bu nedenle, Avrupa halklarının zihnini ve yüreklerini yakalayacak bir program tasarlıyor olmamız da önemlidir. Mücadele, mermilerle de il, insan akıllarıyla olmalıdır... Biz paha biçilemez miras özgürlü ümüzün konseptini kabul ettirmek ve programlarımızı olumlu olarak yürütmek için bir araya gelmeliyiz. Bunu yapmak için evrensel seviyelerde oldu u kadar dü ük seviyelerde de çalı malıyız. Dünya, dünya toplumu açısından tam olarak ne oldu umuzu bilmesi gerekiyor. Dünya sadece neye kar ı oldu umuzu biliyor. Kongre, Dı i leri Bakanlı ının, ‘‘lider rol üstlenerek’’ birinden di erine daha yakın ekilde dünya siyasi ba ları için çaba

³¹⁹ Memorandum of Conversation with W. Averell Harriman, John Foster Dulles, Mr. Cooper and Jack McFall; Senators Estes Kefauver, Edward Thye, John Sparkman, Robert Hendrickson, and William Fulbright; and Representatives James Wadsworth, Thomas H. Boggs, Robert Sikes, Robert Hale, and Thomas Burke, August 14, 1950. Acheson Papers - Secretary of State File,E.O.11652.Sec. 3(E) and 5(D) or (E) Dep.of State Letter,3.16.76, By NLT.NARS Date:6.14.76,H:JKMcFall, HSTPLMA, s.1-2

³²⁰ A.g.b., s.2

³²¹ A.g.b.. s.3

harcamasını talep etmemektedir, ancak Kongre, bakanlı ın aktif muhalefetine sahip olmamayı dü ünmektedir... nsanlar kendilerini destekleyecek bir dünya hukuk sistemi istiyorlar ve bu sonuca ula ma yönünde en a ırı uçlara gideceklerdir...³²² Bu dü üncelerden Amerika'yı yönetenlerin dünya politikalarını belirlerken dikkati çektikleri noktalar ve bundan yola çıkarak dı politikada yapılıp yapılmaması gereken faaliyetler hakkındaki görü leri açıkça görülebilir. Burada dikkati çeken nokta bu ifadelerdeki olumlu yakla ımlardır. Dolayısıyla günümüzde dahi Amerika'nın dünya yüzündeki politik ve kültürel a ırlı ı göz önüne alındı ında, Amerika'nın ba arısının arkasında yatan etmenler anla ılabilir.

Bu konu malardan sonra Senatör Harriman söz alarak kendi görü lerine yer vermiştir. "Benim dü ünceme göre, önleyici bir sava a giri en herhangi bir ulus, kendisini müttefik olmaksızın dünyanın ona kar ı oldu u kaçınılmaz bir pozisyonda bulur. Sonuçlar dü ünmek için çok korkutucu olabilir. Onlara, Amerika Birle ik Devletleri Hükümeti'nin Gettysburg Sava ı ve Pearl Harbor'daki çökü ün i aret etti i önemli günlerden bile daha fazla, tarihinin en büyük tehlikesi altında oldu unu hissetti imi bildirdim. Güç ve potansiyel arasındaki ayrımı ve farkı sürdürmenin önemli oldu unu gözlemledim. Günümüzde güç avantajları Sovyetler Birli i'nin elinde yatıyor, ancak yine de özgür halkların gücünde güç potansiyelleri ölçülebilir. u anda sahip oldu umuz çe itli programlarla Rus Hükümeti gücüne yakla tıkça, Kremlin'in güçlerini kullanmak için beklenmedik bir harekete geçme tehlikelerinin arttı nı anlamalıyız...³²³ Kore'deki dü manlıkların patlamasının ardından, Avrupa'da Güvenlik Konseyi kararlarında belirtilen ilkelere büyük bir destek dalgası oldu. Tepki yürüyordu. Ancak kısa bir süre sonra, bu co ku azalmaya ba ladı ve Avrupa halklarına bir ürperti ba ladı. Soru u ekilde ortaya çıkıyor: "Önümüzde olan ve gelecekte açıkça görünü te uzla maz çıkarlar çatı masıyla kar ı kar ıya kalmaya devam edecek olan sorunların üstesinden gelmeye devam edecek olan yeteneklerimiz ve askeri araçlarımız var mı?"

Daha sonra, dünyanın Avrupa dı ındaki bölgelerinde, Rusya'ya da Amerika Birle ik Devletleri'nin hangi tarafın dünya çapındaki bir çatı mada kazanaca ı konusundaki dü üncesinin, bireysel ulusal politikaların belirlenmesinde önemli bir rol oynadı ı dü üncesine dikkat çektim. Uzak Do u'da Rusya'nın korkusu ve Rus emperyalizminin korkusu gerçektir, ancak Komünizme yönelik derin bir antipati yoktur.³²⁴ Uzak Do u bölgelerindeki milliyetçilik, ço ul tarafından en çok arzu edilen bir kavramdır ve bu nedenle emperyalist ya da sömürgeci denetim arzumuzu ortadan kaldırdı ımızı açıkça ortaya koymamızın bir önemi

³²² A.g.b., s.4-5

³²³ A.g.b., s.6

³²⁴ A.g.b., s.8

vardır... Bugünkü dünya sorunlarımızı çözmek için tasarlanan ulusal programların bir bile iminin kar ı kar ıya kaldı ımız sorunları kar ılamak için yeterli olmadı ını ifade ettim. Ku kusuz, birle ik bir kolektif kuvvetin tek bir birle ik programı en çok arzulanan bir eydir, ancak elde edilmesi en zor olanıdır. Sadece bir isteme ile varlı a getirilemez. Evrim geçirmeli. Bugün zaman kısa ve bu bizi üzüyor. Çok kısa bir sürede a ırı bir tehlike dönemine gelece iz. Bu nedenle, tüm enerjilerimizi, askeri ve ekonomik güç birli i kavramı için kullanmak ve onu yaymak yerine bu göreve kendimizi adamamız, uzun vadede temelde bu sabah tartı ılan siyasi birliktelikleri ortaya çıkarmak için daha iyi de il mi? Buna cevabın evet olması gerekiyorsa, enerjimizi, uzun vadede esasen gelece in tehlikeleriyle kar ı kar ıya kalaca ımız bir politikadan bahsetmeye çalı arak harcamayacak mıyız?’’³²⁵

Averell Harriman daha sonra Avrupa’daki genel askeri tablo üzerine açıklamalarda yaptıktan sonra Türkleri de ilgilendiren u çarpıcı ifadeleri kullanmı tir. “ Tüm kanıtların, Norveçlilerin ve Türklerin, bizim tarafımızdan sa lanan yardım tedbirine bakılmaksızın sava acaklarına i aret ediyor. Danimarka ve Orta Do u gibi di er alanlarda, e er gerekli sava araçlarını verecek olursak, o kesimlerin halkları sava acaklardır.” Harriman, devamında Uzak Do u’daki genel zayıflık durumuna dikkat çekmi ve bölgeye hâkim olan büyük ölçüdeki korkunun altını çizmi tir ve bu insanların direnecekleri iradenin olu turulmasında Amerika’nın gerçek bir güç ölçüsü olu turmasını istemi tir. Potansiyel gücün imdi özgür ulusların tarafında oldu unu, ancak bu gücün seferberlik gerektirdi ini de söylemi tir. Bu noktada Harriman, alınan kararları onaylayıp onaylamadı ını ifade etmemi tir. Ancak mevcut durumun aciliyetinin ve dikkatin anın acil ihtiyaçlarından uzakla maya e ilimli iddialı programlara girmesine izin vermedi ini hissetti ini söylemi tir.³²⁶

Memorandumun devamında toplantıya katılan Dulles’un konu masına yer verilmi tir. Dulles: “Ba kanın dahil oldu u Atlantik Birli i kararını sevmemi ve bu konuda yardım edemeyece ini, ancak mevcut çabalarımıza müdahale edece ini hissetti ini belirtti. Yapmamız gereken öncelikli olanlarla i e ba lamak ve sonra ikincil öneme sahip olanlar üzerine çalı maktır. Tarih, defalarca askeri ittifakların hepimizin aradı ı güvenli i sa lamak için yeterli olmadı ını gösterdi. Zaman harika bir yaratıcı dü ünce gerektirir. Komünizmin çeki i, onun ilerleyi inde ve agresif tasarımında yatıyor. Cumhuriyetimizin biçimlendirici dönemindeki birlik ve güç, insan zihninin geli mesi ve ruhunun yenilenmesi için yeni

³²⁵ A.g.b., s.7

³²⁶ A.g.b., s.10

vizyonların açıldı ı gerçe inden anla ılabilir. Askeri özü korumaya dayanan uyumdan daha fazlasına acil olarak ihtiyaç duyulmaktadır.’’³²⁷

Memorandumda geçen tüm bu ifadeler dikkate alındı ında Türkiye'nin ABD nezdindeki konumu ve Türkiye'ye yönelik politikalarının altında yatan nedenler ve amaçlar Amerikan yönetiminin Türkiye'ye bakı açısı kolayca anla ılabilir.

Bu memorandumla aynı tarihlerde Dean Acheson tarafından Mü te ar James Webb'e yazılmı bir mektupta da bu konularla alakalı dü ünceler dile getirilmi tir. Mektubu ilginç kılan ise Türkiye'ye yardım konusunda her zaman Truman politikalarını savunan Dean Acheson'ın dünya politikaları ile söylediklerinden çok Kore Sorunu'na de inirken Türkiye ile alakalı yazdıklarıdır. Dean Acheson: ‘‘ Barı için yapıcı çabaların yönünün, ilk önce Birle mi Milletler yoluyla Atom Enerjisi, Silahsızlanma, nsan Hakları, Ekonomik geli me ve dünya hükümeti gibi fikirlerin geli tirilmesine ve kontrolüne yönelik uluslararası anla mayı geni letme yönünde yattı ı görüliyor.’’³²⁸ Bu yönetim dünyayı Atomik Enerji, Birle mi Milletler Kuvvetleri, Ekonomik eylem, Uluslararası Ticaret Örgütü veya Bilgi Teknolojisi Dı Kaynak Kullanımı vb. uluslararası i birliklerine yönelmi tir. Ancak buna, SSCB tarafından izin verilmemi tir...³²⁹ Kore'ye geri dönersek, sorumluluk nedir? Komünist saldırganlı a kar ı BM eylemini destekleme yükünü ta ımamız de ildir. Ülke ve Dünya, Harry Truman'ın cesaretli ve güçlü davrandı ı gibi ona kar ılık verdi. Hiçbir politikacı 27 Haziran tarihli kararını verme riskini göze alamaz. Herhangi bir kimse kendimizi savunmamız için bizi ve arkadaş larımızı hazırlarken onun yaptı ı eylemini açıklamaya cüret edemez.³³⁰ Kore ile ilgili suçlama, saldırının gerçekleşme ti ini bilmemiz gerekti iyi; bizim saldırıyla kar ıla aca ımızı haber vermeli ve saldırı ile kar ıla madan önce kendimizi ve Korelileri silahlandırmamız gereklili iyi. A ustos ayında neler oldu unu Haziran'dan öngörmek kolaydır. Ancak sorun Haziran ayında Kore'nin saldırı potansiyelini tuttu unu bilmek de ildi. Bu tür olası potansiyel saldırı kaynaklarının hangisinin geli tirilece ini önceden tahmin etmektir. Günümüzdeki akıllı adamlardan herhangi biri, Avrupa, Yunanistan, Türkiye, ran, Hindi-Çini, Filipinler veya onların da benim kadar isimlendirebilece i ba ka yerlerden ziyade Kore'ye sınırlı sayıda tank, top, vb. göndermenin daha akıllıca oldu unu

³²⁷ A.g.b., s.12

³²⁸ Handwritten Letter, Dean Acheson to James Webb, ca. August 1950. Acheson Papers - Secretary of State File. (This document is an undated handwritten unsigned manuscript of 9 pages - the date supplied is typed in place), HSTPLMA, s.4

³²⁹ A.g.b., s.5

³³⁰ A.g.b., s.7

bilir.'³³¹ Acheson'ın bu sözleri Komünizm ile mücadele de Uzak Asya'nın ne kadar önemli oldu unu açıkça ortaya koymakla beraber dı politikaya bakı açılarında geli en artların ne kadar önemli oldu unu göstermesi bakımından mühimdir. Zira Türkiye ile ilgili her konuda Türkiye'nin önemini vurgulayan Acheson'ın burada Türkiye ve di er bazı ülkeleri önem sıralamasında geri plana atması buralarda komünizme kar ı elde edilen ba arılardan dolayı olabilir ve sa lanan bu ba arının Kore'de kaybedilme korkusu sebebiyle Kore'ye bu denli önem verdi i dü ünülebilir.

Türkiye Kore Sava ı'na asker göndererek müttefiklerine olan samimiyetini belli etmi , dünya barı na katkıda bulunmu ve en önemlisi NATO'ya üye olmayı sa layarak kendi güvenli i açısından önemli kazanımlar elde etmi tir. Ancak bu kazanımlar kar ısında birçok Türk askeri Kore'de ehit verilmi tir.

³³¹ A.g.b., s.8

SONUÇ

So uk Sava döneminde Sovyet tehlikesine kar ı mühim bir noktada duran Türkiye, Amerika için önemli bir m tfeiki. Güçsüz bir Türkiye, Sovyet Rusya'nın Türkiye  zerinden Orta Do u'ya, dolayısıyla Akdeniz'e yayılması demektir. Ayrıca Orta Do u'nun dünyanın en zengin petrol rezervlerini elinde bulundurması da göz önüne alındı ında Rusya'nın bu co rafyaya yayılması öncelikle Amerika'nın kar ı oldu u Komünist ideolojinin bu bölgelere yayılması ve bölgenin Rusya hegemonyası altına girmesi anlamına gelirdi. Amerika bu konuda asla taviz veremezdi. Türkiye'nin Sovyet Rusya'ya kar ı mücadele veren Yunanistan ve ran'ın da kom usu olması onun önemini daha da artırıyordu. Bu nedenlerden dolayı Türkiye'nin askeri ve ekonomik olarak desteklenmesi Amerika için önemliydi.

Amerika dünya genelinde Sovyet yayılcılı ına kar ı bir mücadele ba latmı ve bunun kendi ülkesi için hayati bir önem oldu una inanmı tı. Dünya yüzünde herhangi  zg r bir milletin bu hegemonya altına girmesi demek tüm demokrasiler ve özellikle Amerikan demokrasisi için büyük bir tehlike olarak kabul edilmekteydi. Bu nedenlerle Türkiye'nin ba ımsızlı ı ve toprak bütünlü   Amerika açısından oldukça önemliydi.

Türkiye açısından konuya bakıldı ında, geli mekte ve birçok problemi olan ülkenin Sovyet tehdidi altında olan ba ımsızlı ını, toprak bütünlü  n , rejimini koruması gere i ve bununla ba lantılı olarak askeri modernizasyona, teknik ve teçhizata olan ihtiyaı, ekonomik olarak kendini geli tirmesi gere i gibi nedenlerden dolayı ve kendi güvenlik sorunu çerçevesinde Amerika'ya yana ması oldukça normaldir.

Ayrıca yukarıda belirtilen etmenlere dayanarak günümüzde her iki devletin NATO m tfeiki olması da bu iki devletin yakın ili kiler kurmasının bir di er nedenidir. Türkiye NATO'nun do u kanadını temsil eden devletlerdendir. Bu onun stratejik konumundan ileri gelmektedir. Türkiye'nin Karadeniz'i Akdeniz'e ba layan stanbul ve Çanakkale Bo azlarına sahip olması, Orta Do u, Balkanlar ve Kafkasya arasında bir geçi noktasında bulunması ayrıca bölgesel olarak dini, etnik, kültürel, ideolojik

farklılıkların ve zengin kaynakların bulunduğu bir coğrafyanın tam ortasında yer alması onun uluslararası arenada önemli bir yere sahip olmasını sağlamaktadır. Bununla beraber Türkiye'nin sahip olduğu askeri gücü de hem NATO'ya üyesi konusunda hem de uluslararası arenada onu önemli kılan başka bir faktördür. Bunun en önemli örneği Sovyet tehlikesine karşı Türkiye'nin askeri gücünün Kore'de kullanılması gösterilebilir.

Amerikan yönetimi dünya halklarının özgürlüğüne, refahına ve Sovyet tehlikesine karşı demokrasilerin korunmasının önemine her zaman vurgu yapmıştır. Bu nedenlerle Türkiye'nin de aralarında olduğu birçok Avrupa, Uzak Asya ve Orta Doğu devletlerine askeri ve ekonomik yardım yapmıştır.

Türkiye ise Truman Doktrini, Marshall Planı ve Askeri Yardım Programı adıyla bilinen yardım programlarından istifade etmiştir. Alınan bu yardımlar askeri modernleşmeye, tarımsal iyileşmeye ve diğer ekonomik gelişmeye ihtiyaç duyulan alanlarda kullanılmıştır. Üstesiz bu yardımlar Türkiye'nin gelişmesinde, ekonomik iyileşmesinde ve modernleşmesinde önemli yere sahiptir. Fakat özellikle tarımda ve askeriyede kullanılan modern teçhizatlar için, akaryakıt kullanımı ve yol yapımı gibi başka gereklilikler ortaya çıkmıştır bu da Amerika'dan bu bağlamda daha fazla para talebinde bulunulmasına neden olmuştur. Bu durum Türkiye'yi Amerika'ya daha bağımlı hale getirmiştir. Amerikan yardımları için yapılan antlaşmalarla Türkiye giderek hem ekonomik hem de politik olarak Amerikan hegemonyası altına girmiştir. Zira yapılan bazı antlaşmalarla konulan bazı maddeler verilen yardımların Amerika'nın uygun bulunduğu alanlarda kullanılmasını yasaklıyordu. Ayrıca yardımların bahsedilen alan ve amaçları dışında kullanılmasının tespit edilmesi durumunda kesilmesi şartı ve bu yardımların kullanımı ile ilgili Amerika'ya bilgi verilmesi gerekliliği gibi maddeler Türkiye'nin "*bağımsızlık ilkesi*" açısından zorlayıcı olmuştur. Bunun en güzel örneği Türkiye'nin 1964'te Kıbrıs harekâtına başlayacakken dönemin ABD Başkanı Johnson'un bu malzemelerin kullanılmaması gerektiğine dair mektubudur. Bu durum Türkiye'nin dış politikasında ABD'nin ne denli bağımlı olduğunu bir göstergesi olmuştur.

Amerika ve Türkiye arasındaki ilişkiler karşılıklı saygı, bölgesel güvenlik ve istikrar, ekonomik işbirliği ve insan haklarında ilerleme gibi konulara odaklanmıştır. Bunun

yanında iki devletin benzer menfaatleri de onları bir araya getirerek onların mü terakki konular üzerine yoğunlaşmalarını sağlamıştır. Bu menfaatlerden en önemlisi “güvenlik sorunu”dur. Tezin üzerinde durduğu ana tema bu sorundur. İngiltere’nin savaş sonunda ekonomik olarak yıpranmış olması ve dünya arenasından kendine yer bulmaya çalışması ve çekildiği alanlarda bu boşluğu doldurması için de Amerika’yı namzet göstermesi Amerika’nın dünya yöneticiliğini kendine görev olarak görmesine neden olmuştur. Bunda Amerika Birleşik Devletleri’nin II. Dünya Savaşı’ndan sonra her yönden güçlü bir devlet olarak dünya sahnesinde parlamasının da etkisi inkâr edilemez bir gerçektir. Amerika’nın böyle bir rolü üstlenmesi beraberinde ona bazı dezavantajlarda getirmiştir. En büyük dezavantaj onun güvenliğini sorunudur. Çünkü dünya iki farklı ideolojinin çevresinde kümelenebilmeye mahkûm olmuştur. Amerikan yönetimi bu ideolojik çatışma ve güç mücadelesi içinde kendi güvenliğini sağlamanın sınırlarla ifade edilemeyeceğini, ancak dünyanın her yerinde güvenliğin var olmasıyla Amerika’nın da güvende olacağını düşünmesine sarılmış ve bu bağlamda davranışlar sergilemiştir.

Sovyet Rusya ile bir savaşa girmek istemeyen Amerika; bilimsel, teknik, askeri ve ekonomik gücünü kullanarak dünyanın diğer demokrasilerine destek vererek olabilecek bir çatışmayı kendi sınırlarına ulaşmadan durdurmayı hedeflemiştir. Böylece Amerika hem kendini korumuş hem de dünya yüzünde ona karşı olabilecek herhangi bir olumsuzluğu bertaraf etmiş olacaktır.

Türkiye, yukarıda belirtilen özelliklere haiz olmasından dolayı Amerikan’ın önem verdiği bir ülke olmuştur. Bu dönemde Türkiye ekonomik, siyasi ve sosyal problemleri ile uğraşırken ülke üstelik Sovyet tehdidinin de tam önündeydi. Dolayısıyla Türkiye hem bu problemleri halletmek hem de ortak dümana karşı kendi güvenliğini sağlamak amacıyla Amerikan dostluğuna sığınmıştır.

Amerikan dostluğu Türkiye’nin demokratikleşmesinde, modernleşmesinde ve ekonomik olarak gelişmesinde ona birçok kazanım sağlarken yapılan yardımlarla Türkiye “*Küçük Amerika*” olacağı hayali ile çıktığı yolda bazı olumsuzluklar yaşamıştır. Tam bağımsızlığı ile başa mayacak şekilde Amerikan güdümüne girmiştir. Özellikle Demokrat Parti zamanında iyice artan bu durum günümüze kadar ulaşılan bazı meselelerin altında yatan ana neden olmuştur.

O günün artlarında belki de en do rusu olarak görünen bu dostluk, yapılan bazı yanlış politikalarından dolayı zaman zaman Türkiye'nin zararına sonuçlar doğurmuştur. Buna günümüzde yaşanan Orta Doğu problemleri, zaman içerisinde Türkiye'de ortaya çıkan ideolojik çekişmeler ve bu çekişmelerin neden olduğu askeri darbeler gösterilebilir. Aslında bunlarda Amerika'nın direkt bir etkisi olduğunu söyleyemeyiz fakat uygulanan Amerikan yanlış politikalarının bir sonucu olarak ortaya çıktığını söyleyebiliriz.

Türkiye eskisine nazaran şimdi daha güçlü bir devlet olmasına rağmen Amerika ile yaşanan güncel sorunların temelinde yatan nedenlerin tarihte saklı olduğunu açıkça görülmektedir.

KAYNAKÇA

A. Arşivler

1.Truman Arşivi

2.Eisenhower Arşivi

3.Cumhurbaşkanı Arşivi

4.Basılmış Arşiv Belgeleri

56.Special Message to the Congress on Greece and Turkey: The Truman Doctrine March 12, 1947, Harry S. Truman, Public Papers of The Presidents of The United States, Government Printing Office, Washington, 1947, Volume 3

90. The President's Special Conference With the Association of Radio News Analysts, May 13, 1947, Harry S. Truman, Public Papers Of The Presidents Of The United States, 1947, Volume 3

107. The President's News Conference, June 5, 1947, Public Papers, Harry S. Truman, Public Papers of the presidents of the United States,1945-1953,U.S. Government Printing Office, 1961,Volume 3

181. Statement by the President on the Review of the 1948 Budget August 20, 1947, Harry S. Truman, Public Papers of The Presidents of The United States, United States Government Printing Office, Washington,1947, Volume 3

28. Special Message to the Congress Transmitting Second Report on Assistance to Greece and Turkey , February 16, 1948,Harry S. Truman, Public Papers of The Presidents of The United States, United States Government Printing Office, Washington, 1948, Volume 4, s.140 (NOTE: The report is printed in House Document 534 (80th Cong., 2d sess.)

* Belge numaraları dipnotlarda gösterilmiştir.

* Belge numaraları dipnotlarda gösterilmiştir.

* Belge numaraları dipnotlarda gösterilmiştir.

175. Statement by the President: The Midyear Review of the Budget August 15, 1948, Harry S. Truman, Public Papers of The Presidents of The United States, United States Government Printing Office, Washington, 1948, Volume 4

263. Statement by the President on the National Holiday of Turkey October 29, 1948, Harry S. Truman, Public Papers of The Presidents of The United States, Government Printing Office, Washington, 1948, Volume 4

8. Annual Budget Message to the Congress: Fiscal Year 1950, ([Released January 10, 1949. Dated January 3, Harry S. Truman, Public Papers of The Presidents of The United States, Government Printing Office, Washington, 1964, s.44-96

163. Special Message to the Congress on the Need for a Military Aid Program, July 25, 1949, Harry S. Truman, Public Papers of The Presidents of The United States, Government Printing Office, Washington, 1949, Volume 5

142. Letters of Appreciation on the Third Anniversary of the Greek-Turkish Aid Program May 22, 1950, Harry S. Truman, Public Papers of The Presidents of The United States, Government Printing Office, 1950, Volume 6

114. Special Message to the Congress on the Mutual Security Program May 24, 1951, Harry S. Truman, Public Papers of The Presidents of The United States, United States Government Printing Office, Washington, 1965

Military Assistance Program Report of the Committee on Foreign Relations and the Committee on Armed Services on H.R. 5895, An Act to Promote The Foreign Policy And Provide For The Defence And General Welfare Of The United States By Furnishing Military Assistance To Foreign Nations, 81st Congress 1st Session, Report No:1068, United States Government Printing Office, Washington, 1949

B. Kitap ve Makaleler

Ahmad, Feroz, *Demokrasi Sürecinde Türkiye 1945-1980*, Hil Yayınları, İstanbul 1996

Akalın, Cüneyt, *Soğuk Savaş ABD ve Türkiye – I*, Kaynak Yayınları, İstanbul 2003

Akgün, Birol, “Türkiye’de Siyasi Parti Gelişimi ve Demokratik İstikrar”,
<http://www.libertedownload.com/LD/arsiv/27/17-birol-akgun-turkiye'de-siyasi-parti-sistemini-gelisimi-ve-demokratik-istikrar.pdf> , [Erişim: 15.04.2017]

Akıncı, Abdulvahap, Türkiye’de Darbe Geleneği, *Eski şehir Osmangazi Üniversitesi BF Dergisi*, Nisan 2014, Cilt 9, S.1 s.55-72

Akkaya, Bülent, “Türkiye’nin NATO üyeliği ve Kore Savaşı”, *Akademik Bakı Dergisi*, Ocak- Şubat 2012, S.28 s. 1-20

Albayrak, Mustafa, “Türkiye’de Demokrasiye Geçiş Yılları ve Demokratikleşme Sürecinin İlk On Yılı”, *Ankara Barosu Dergisi*, Ankara, 2014, sayı 1 s.1-18

Armaoğlu, Fahir, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, Alkım Yayınevi, İstanbul 2007

Ayata, Ali, “Türkiye-ABD İlişkileri”, *Değişen Dünyada Türk Dış Politikası*, (Ed.) Murat Ercan, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara 2011

Balcı, Ali, *Türkiye Dış Politikası*, Etkileşim Yayınları, İstanbul 2013

Bayar, Celal, *Bağcıoğlu Adnan Menderes*, Truva Yayınları, İstanbul 2010

Bayram, Mürsel, “Soğuk Savaş Döneminde Türk-Amerikan İlişkilerinin Sürekliliğinde Askeri Darbelerin Rolü”, *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2015, Cilt 2, s.31-43

Benhür, Çatay, “Stalin Dönemi Türk-Sovyet İlişkileri”, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Konya, 2004, S.15 s.325-337

Modern Türkiye Tarihi, Ed: Beyoğlu, Süleyman - Satan, Ali, Marmara Üniversitesi Yayınevi, İstanbul 2014

“Birleştirelim Milletler Antlaşması”,

<https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/pdf01/3-30.pdf> [Erişim: 27.2.2019]

Criss, Nur Bilge, “*The American Cold War Military Presence in Turkey*”, American Turkish Encounters Politics and Culture 1830-1989, (Editör) Nur Bilge Criss - Selçuk Esenbel - Tony Greenwood - Louis Mazzari, Cambridge Scholars Publishing, United Kingdom 2011

Çakır, Hamza - Yavalar, Deniz Elif, “Demokrat Parti ve Basın”, *Manas Sosyal Ara tırmalar Dergisi*,2017,Cilt 6, Sayı 3, S.259, s.257-270

Çolak, Filiz, “Türkiye’de Çok Partili Hayata Geçi ve Demokrat Parti (1945- 1950)”, *Türkler Ansiklopedisi*, XVI, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s.774-782

Demirel, Ahmet, *Tek Parti ktidarı Türkiye’de Seçimler ve Siyaset*, leti im Yayınları 2013

Duman, Olcay Özkaya - Birsnel, Haktan, “Demokrat Parti Dönemi Türk Dı Politikası ve Bu Politikanın Dinamiklerine Etki Eden Dı Geli meler”, *Atatürk Dergisi*, 2012, Cilt1, S.1 s.259-318

Dursun, Soner, “Türkiye’nin Güvenlik Algılamasındaki De i im: 12 Eylül 1980 Askeri Müdahalesi Sonrası Dönem”, *Ça da Türkiye Ara tırmaları Dergisi*, Bahar-Güz 2008, Cilt 7, S.16-17 s.421-433

Weisband, Edward, *II. Dünya Sava ı’nda nönü’nün Dı Politikası*, Ça da Matbaacılık ve Yayıncılık, Temmuz 2000

Erdem, Ufuk, “ kinci Dünya Sava ı’ndan Sonra Sovyetler Birli i’nin Türkiye’den stekleri ve ngiltere (1945-1946)”, *Tarih Okulu Dergisi*, Aralık 2017, Yıl 10, S.32 s. 179-209

Erhan, Ça rı, “*Türkiye-ABD li kilerinin Mantıksal Çerçevesi*”, (Ed.) dris Bal, 21. Yüzyılda Türk Dı Politikası, Nobel Yayınları, Ankara 2004

Ero ul, Cem, *Demokrat Parti Tarihi ve deolojisi*, mge Kitabevi, Ankara 1990

Esmer, Ahmet ükrü - Sander, Oral, “ kinci Dünya Sava ı’nda Türk Dı Politikası” *Olaylarla Türk Dı Politikası (1919-1995)*, Siyasal Kitabevi, Ankara 1993

Evsile, Mehmet, “Demokrat Parti’nin ktisadi stiklal Mücadelesi”, *Amasya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Haziran 2018, Cilt 2, S.3, s.61-75

Golo lu, Mahmut, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi III Milli ef Dönemi*, Bankası Yayınları, stanbul,2012

Göktepe Cihat - Seydi, Süleyman, “So uk Sava Ba langıcında Türk Dı Politikası”, *Bilig Dergisi*, K1 2015, S.72 s.197-222

Gönlübol, Mehmet - Sar, Cem, “1919-1938 Yıllar Arasında Türk Dı Politikası”, *Olaylarla Türk Dı Politikası*, Siyasal Kitabevi, Ankara 1996

Gürün, Kamuran, *Dı İli kiler ve Türk Politikası*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara 1983

Hale, William, *Türk Dı Politikası 1700-2000*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, stanbul 2003

Harris, George S., *Troubled Alliance: Turkish-American Relations in Historical Perspective 1945-1971*, American Enterprize Institute Hoover Policy Study 2, Washington 1972

Iyas, Ahmet - Turan, Orhan, nönü Dönemi Türk Dı Politikası, *Atatürk Dergisi*, cilt 1, Sayı 1 s.319-341

Karpat, Kemal, *Türk Dı Politikası Tarihi*, Tima Yayınları, stanbul 2012

Karpat, Kemal, *Türk Demokrasi Tarihi*, Tima Yayınları, stanbul 2010

Kaya, Sezgin, “So uk Sava Sonrası Dönemde Türkiye'nin De i en Ulusal Güvenlik Algılaması ve Politikaları”, *Avrasya Dosyası*, 2005, Cilt 11, S.2 s.212-239

Keskin, Yusuf Ziya, “Demokrat Parti ve Günümüze Yansımaları”, *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2002, Cilt 5, Sayı 1 s.107-130

Kırkpınar, Leyla, “Demokrat Parti ve Muhalefet Stratejisi”, *Ça da Türkiye Tarihi Ara tırmaları Dergisi*, 2000 S.9-10 s.85-98

Koçak, Cemil, “Siyasal Tarih 1923-1950” Türkiye Tarihi4- *Ça da Türkiye Tarihi*, Cilt 4, Cem Yayınevi, stanbul 1990

Kozat, Burçak Keskin, “Reinterpreting Turkey's Marshall Plan: Of Machine, Experts, and Knowledge”, *American Turkish Encounters Politics and Culture 1830-1989*, (Editörler) Nur Bilge Criss - Selçuk Esenbel - Tony Greenwood - Louis Mazzari, Cambridge Scholars Publishing, United Kingdom 2011

LaFeber, Walter, *America, Russia, and the Cold War 1945-1992*, Cornell University, United States of America 1993

Lewis, Bernard, *Modern Türkiye'nin Do u u*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1993

Little, Douglas, *American Orientalism The United States and The Middle East Since 1945*, The University of North Carolina Press, 2008

Malkoç, Eminalp, ‘‘Türk Basımında Truman Doktrini ve Türkiye’ye Amerikan Yardımları (1947-1950)’’, *Yakın Dönem Türkiye Ara tırmaları Dergisi*, Yıl: 5/2006, Sayı: 9 s.89-127

Oran, Baskın, *Türk Dı Politikası*, Cilt 1, leti im Yayınları, stanbul 2009

Özata, Murat, *Türk Amerikan li kileri (1971-1984)*, deal Kültür Yayıncılık, stanbul 2017

Sander, Oral, *Siyasi Tarih 1918-1994*, mge Kitabevi, Ankara 2007

Sander, Oral, *Türkiye’nin Dı Politikası*, mge Yayınları, stanbul 2000

Sarınay, Yusuf, ‘‘Atatürk’ten Günümüze Türk Dı Politikası Hakkında Genel Bir De erlendirme’’, *Atatürk Ara turma Merkezi Dergisi*, Kasım 2000, Cilt 16, S. 48 s. 857-886

Serbest, M. Bürkan, ‘‘Ba dat Paktı’nın Kurulu Süreci ve Geli iminde Türkiye’nin Rolü’’, *Manas Sosyal Ara tırmalar Dergisi*, 2016, Cilt 5, S.5 s.401-424

Soysal, smail, *Türkiye’nin Siyasal Antla maları*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2000

Sönmezo lu, Faruk, *iki Sava Sırası ve Arasında Türk Dı Politikası*, Der Yayınları, stanbul 2011

Sönmezo lu, Faruk, *II. Dünya Sava ı’ndan Günümüze Türk Dı Politikası*, Der Yayınları, stanbul 2006

Spanier, John, *American Foreign Policy Since World War II*, Tata McGraw-Hill Publishing Company Limited, New Delhi 1988

Ta , Mahir, ‘‘Menderes Dönemi Ekonomi Politi i ve 1958 stikrar Programı’’, *Mevzuat Dergisi*, Nisan 2004, Yıl 7, S.76,
<https://www.mevzuatdergisi.com/2004/04a/02.htm#> , [Eri im 10.04.2019]

Timur, Taner, *Türk Devrimi ve Sonrası*, mge Kitabevi, Ocak 2001

Toker, Metin, *Tek Partiden Çok Partiye Geçi* , Milliyet Yayınları, stanbul 1980

Tuncay, Mete, ‘‘ Siyasal Tarih 1950-1960’’, *Türkiye Tarihi 4- Ça da Türkiye*, Cilt 4, Cem Yayınevi, stanbul 1990

Tuncer, Hüner, *smet nönü’nün Dı politikası*, Kaynak Yayınları, stanbul 2012

Turp, Muharrem, ‘‘Demokratikle me Sürecinde 1950 Seçimleri’’, *Ça da Türkiye Tarihi Ara tırmaları Dergisi*, Cilt 18, S.37 s.677-714

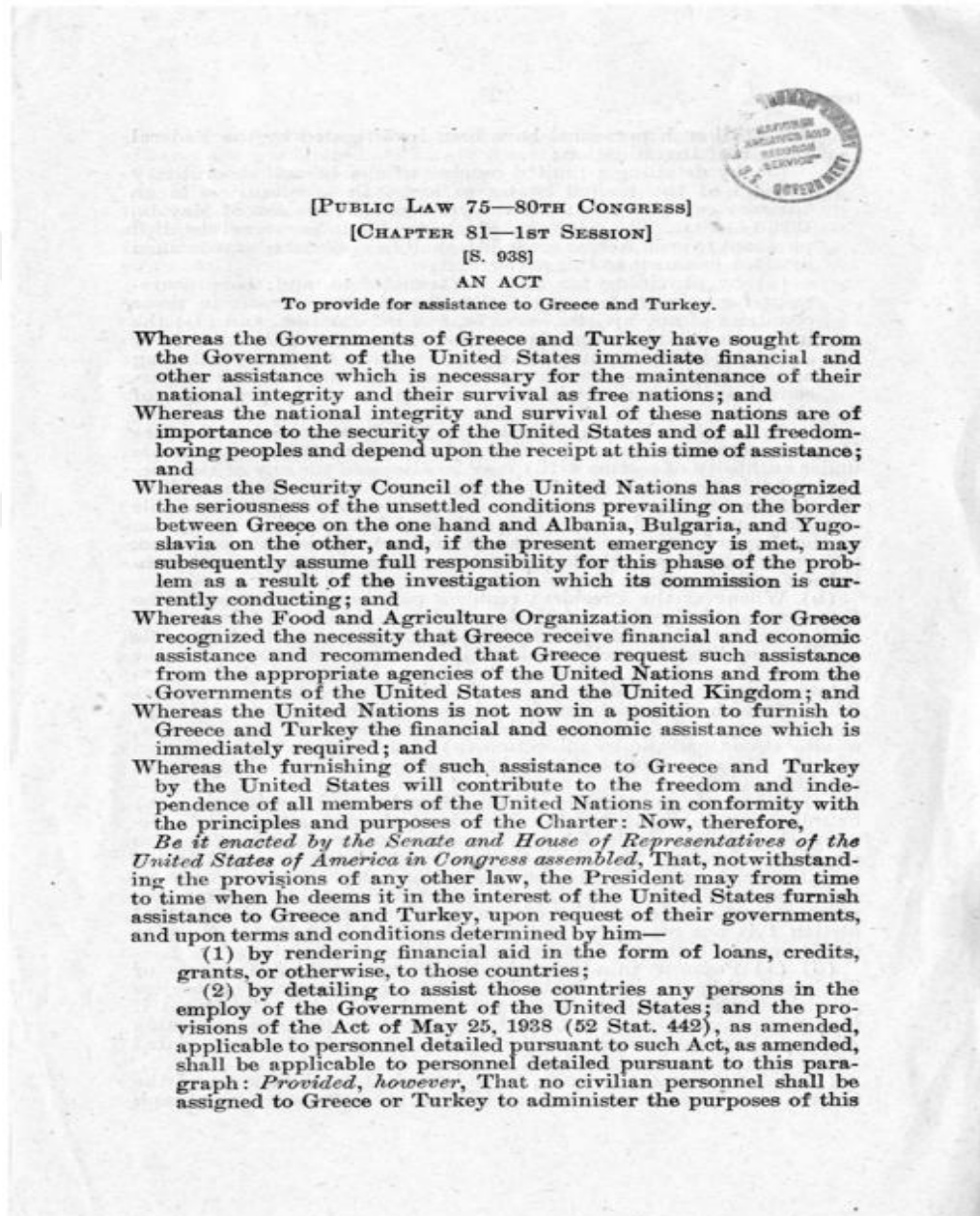
Türkman, Sayim, ABD, *Orta Do u ve Türkiye*, Nobel Yayınları, Ankara 2007

Zürcher, Eric Jan, *Modernle en Türkiye’nin Tarihi*, leti im Yayınları, stanbul 2000

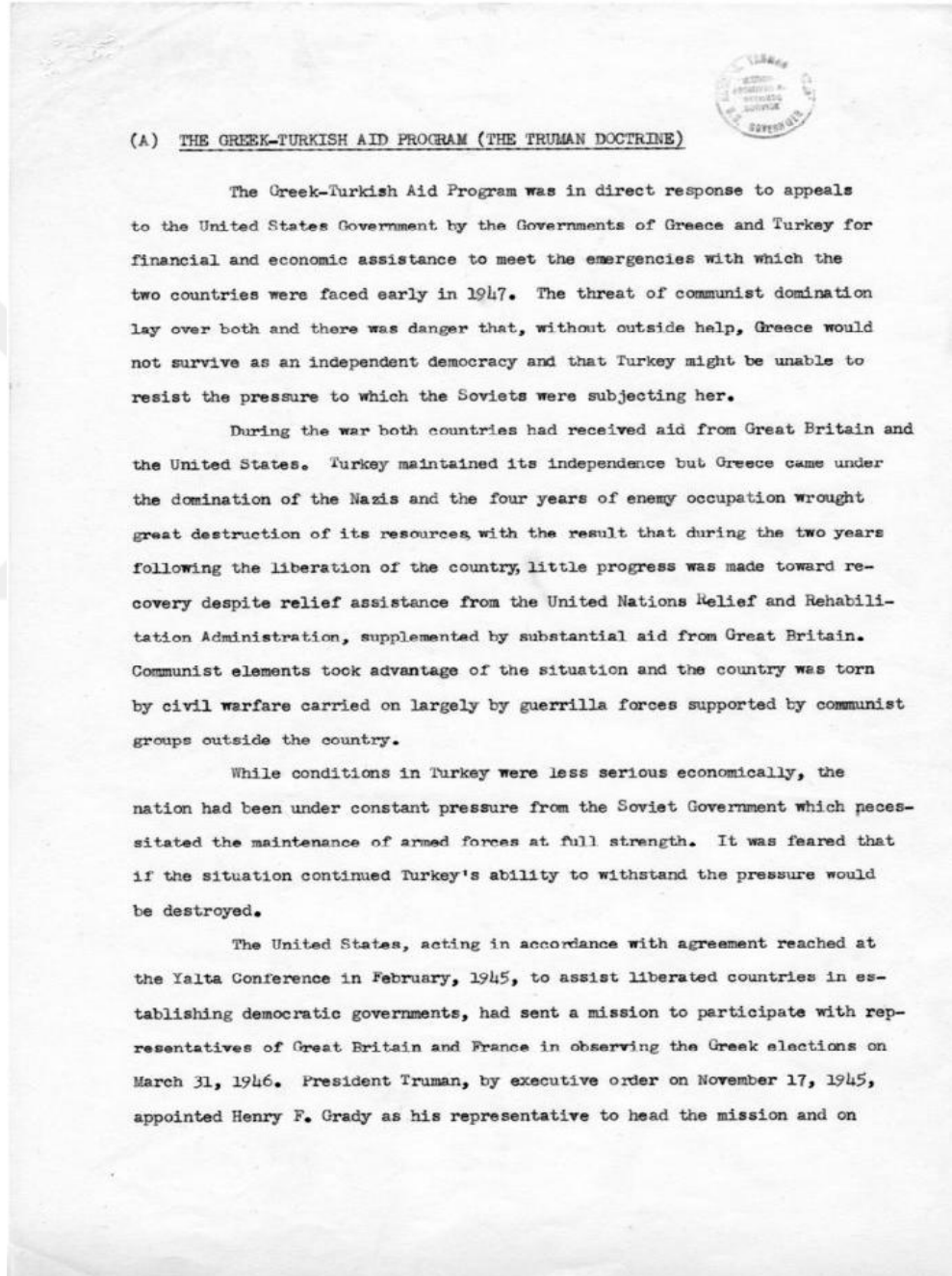

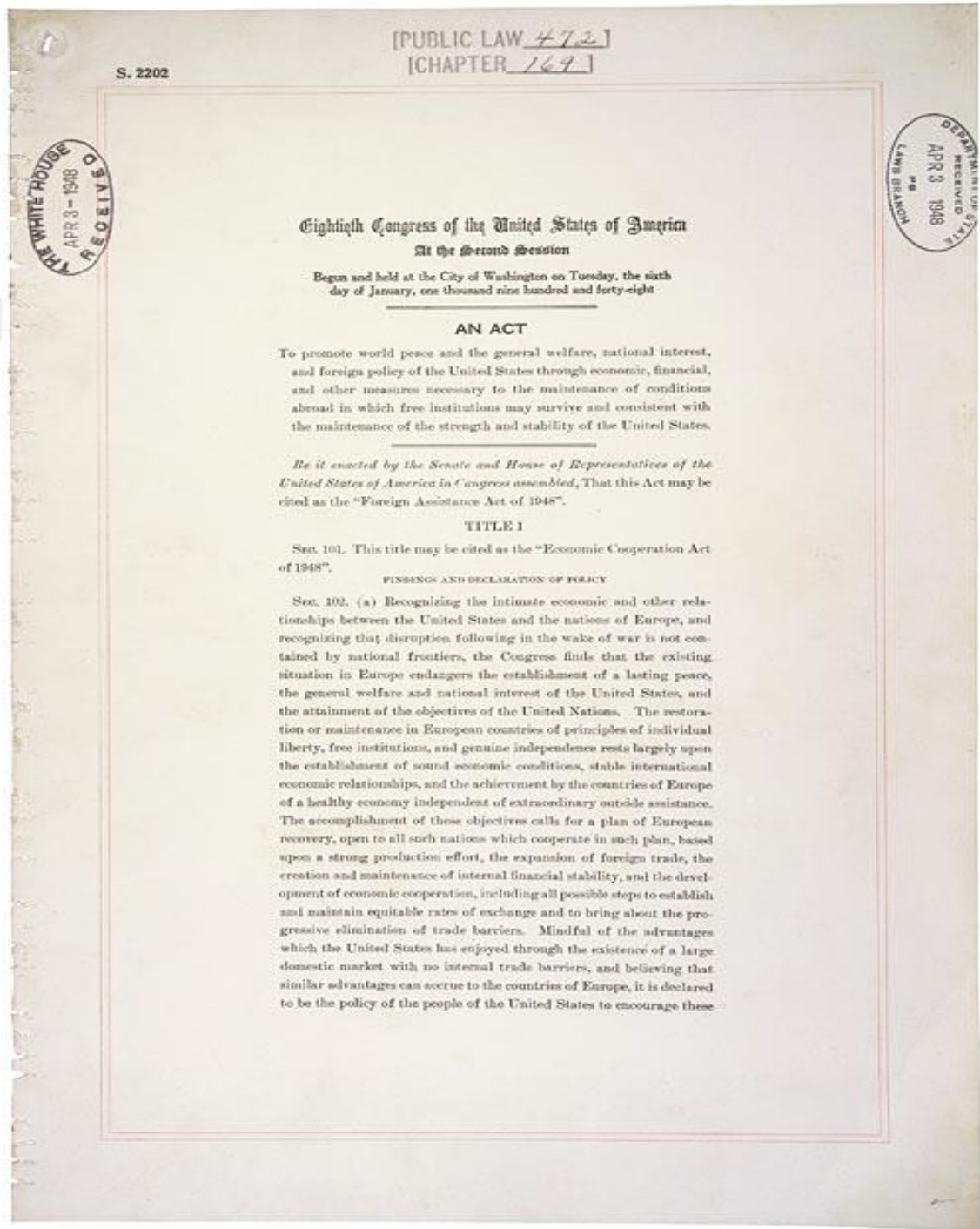
EKLER

EK-1: Türk-Yunan Yardım Yasası³³²

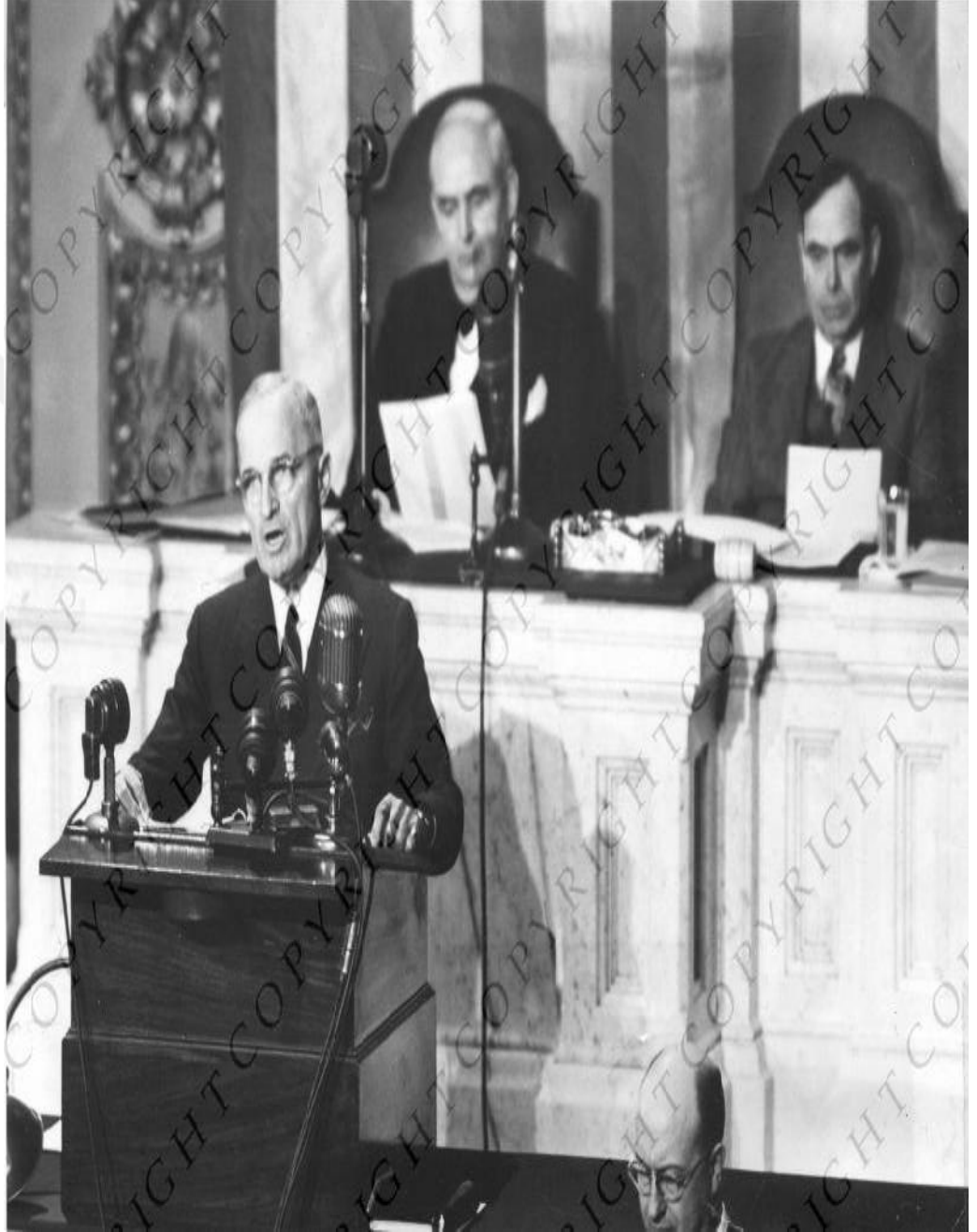
³³² HSTPLMA

³³⁴ HSTPLMA

EK-4: Ba kan Truman kendi adını ta ıyan doktrini senatoya okurken³³⁵

³³⁵ HSTPLMA

EK-5: Açıklama: Kraliyet Hava Kuvvetleri Hava Komutanı CG Wigglesworth, (solda), Te men Albay Cevdet Tolgay, Türkiye Cumhuriyeti Askeri Yardımcısı (ortada) ve General Frank N. Roberts, ABD Büyükelçili i Askeri Ata esi, Ankara, Türkiye. Arka plandaki di erleri tanımlanmamı tır.³³⁶

³³⁶ HSTPLMA

EK-6:Ba kan Truman NATO Antla ması'ni imzalarken.³³⁷

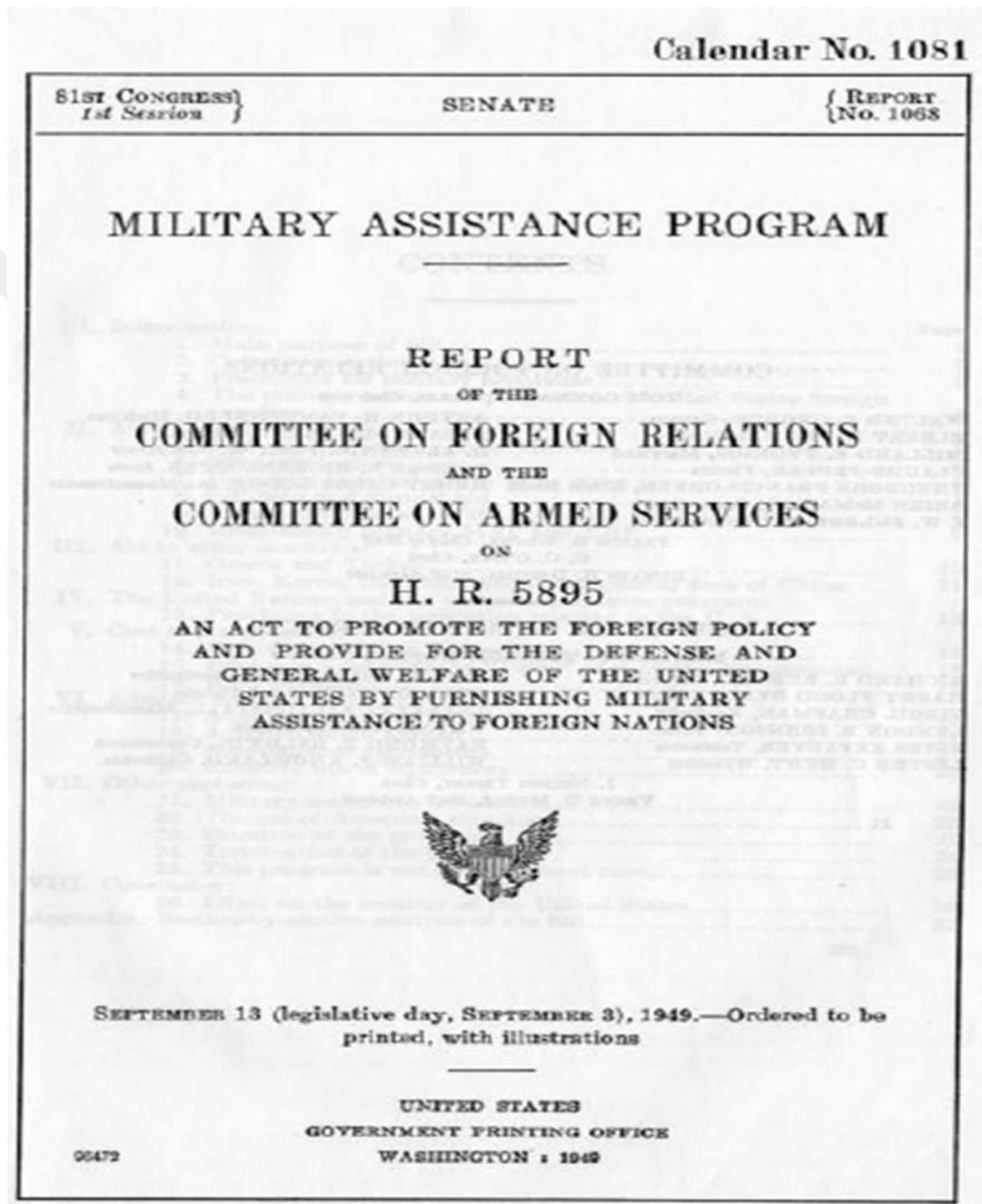

³³⁷ HSTPLMA

EK-7: NATO müttefik gemisinden Türkiye sahillere asker çıkışı.³³⁸

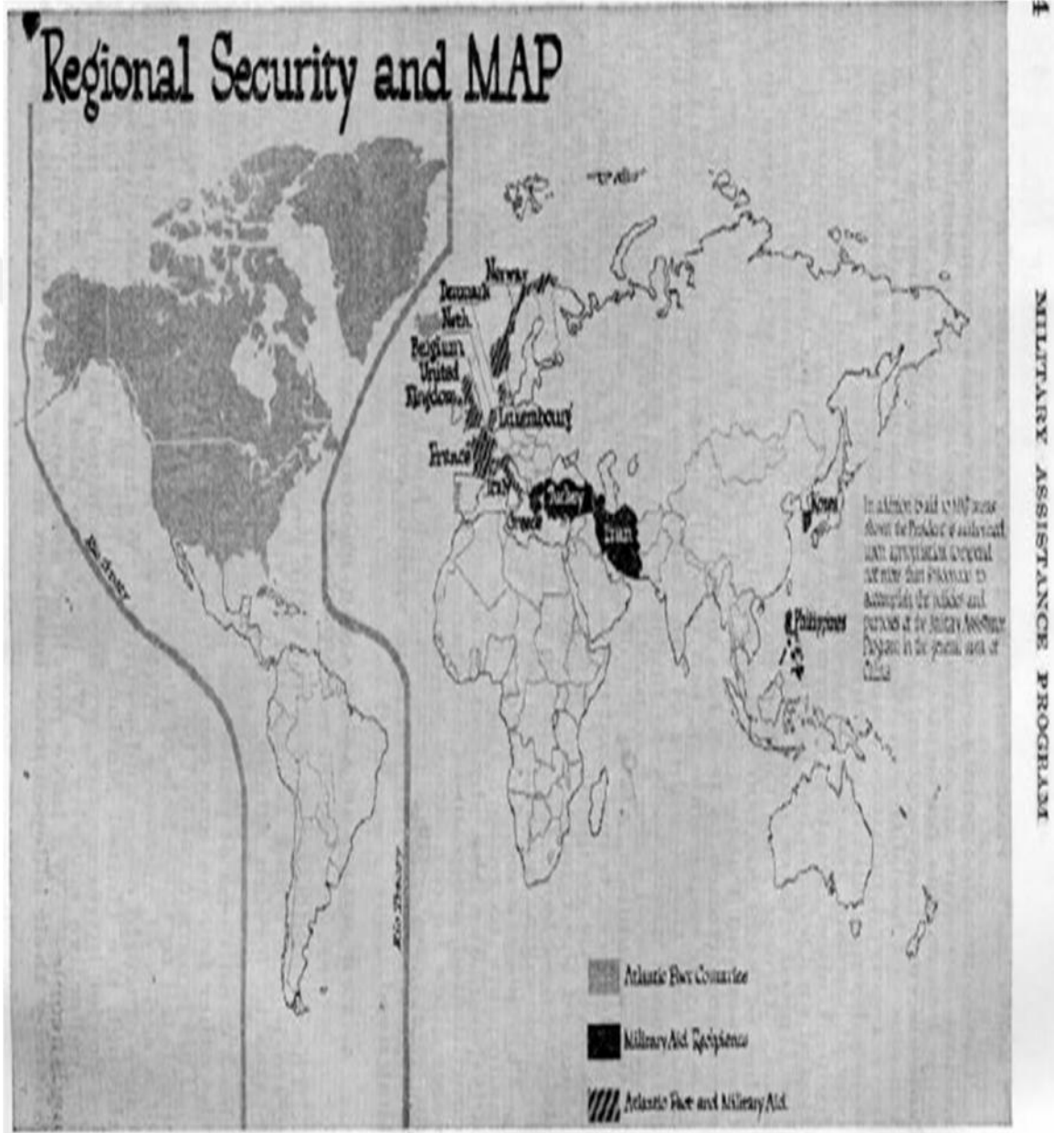

³³⁸ HSTPLMA

³³⁹ HSTPLMA

EK-9:Akeri Yardım Programı dâhilinde yardım edilecek ülkeler.³⁴⁰

³⁴⁰ HSTPLMA

DEPARTMENT OF STATE
OFFICE OF THE SECRETARY
WASHINGTON

February 25, 1947

~~SECRET~~
SUMMARY OF TELEGRAMS

GREECE We are reviewing our position on granting economic and military assistance to Greece and Turkey following the receipt of two British notes requesting us to state what contributions we are prepared to make and indicating that British contributions in the future cannot be as large as in the past. The British suggest that military questions involving Greece should be considered urgently by the Combined Chiefs of Staff. The notes refer to the fact that previous exchanges of views between the US and UK have resulted in the mutual understanding that, on strategic and military grounds, Greece and Turkey should not be allowed to fall under Soviet domination.

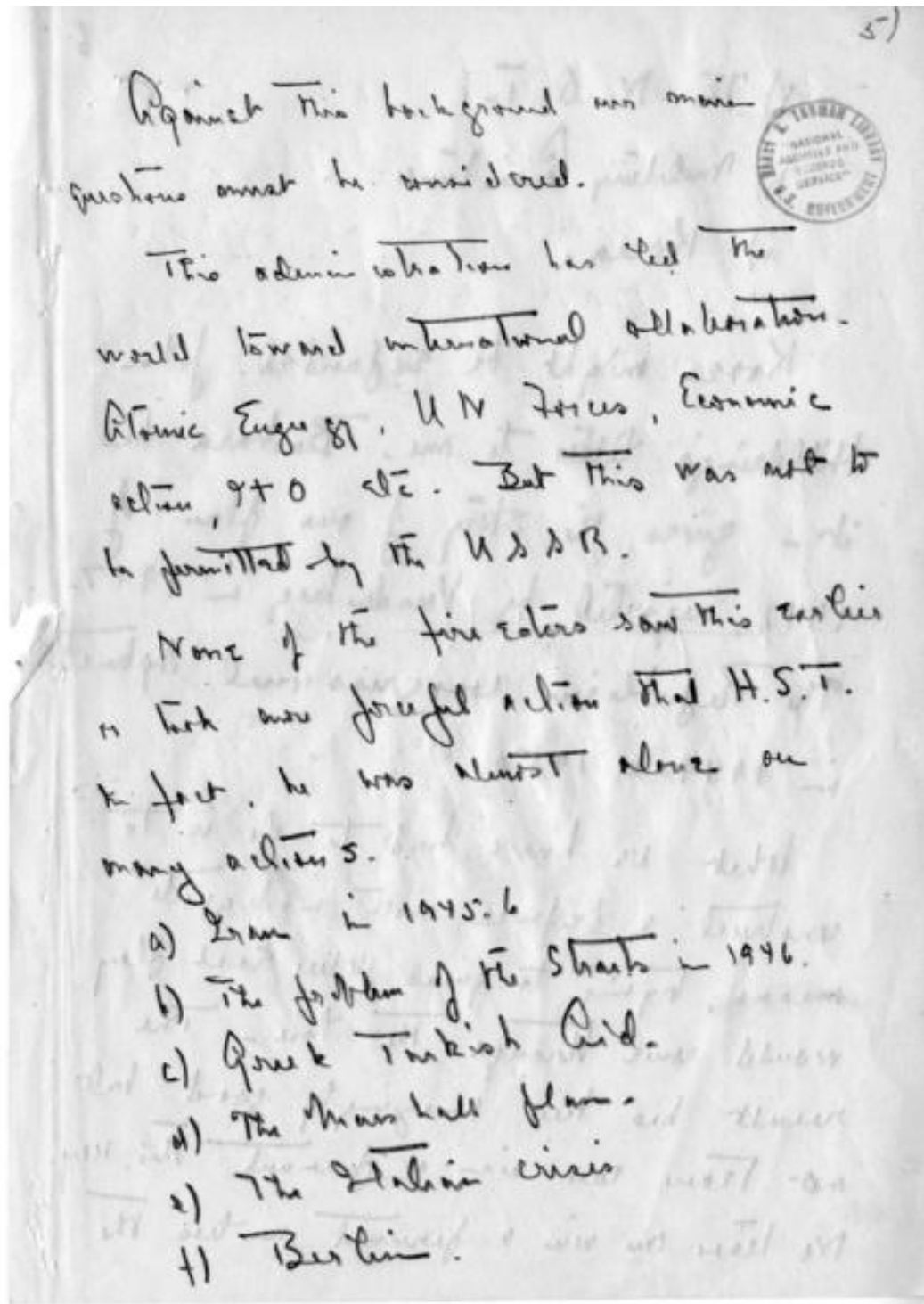
POLAND Peasant Party leader Mikolajczyk has informed Ambassador Lane that the recent creation of "councils of state" in Poland will put complete control of Poland in the hands of the Communists shortly and that from now on there is absolute dictatorship in Poland. Lane adds that foreign observers have expressed to him their apprehension about steps which are obviously in the direction of the Sovietization of Poland.

USSR Ambassador Smith points out that Soviet attempts to mobilize the world proletariat to advance Soviet expansion encounter two general forms of active opposition. One is repressive, such as the policy of the Chinese and Greek Government. The other is competitive, such as the activities of the British Labor Government. He adds that the possibility that large segments of western and central European workers look to the British rather than to the USSR for guidance and support, threatens a major set-back to Kremlin plans.

DECLASSIFIED
E.O. 12958, Sec. 3-402
State Dept. Guideline, June 12, 1979

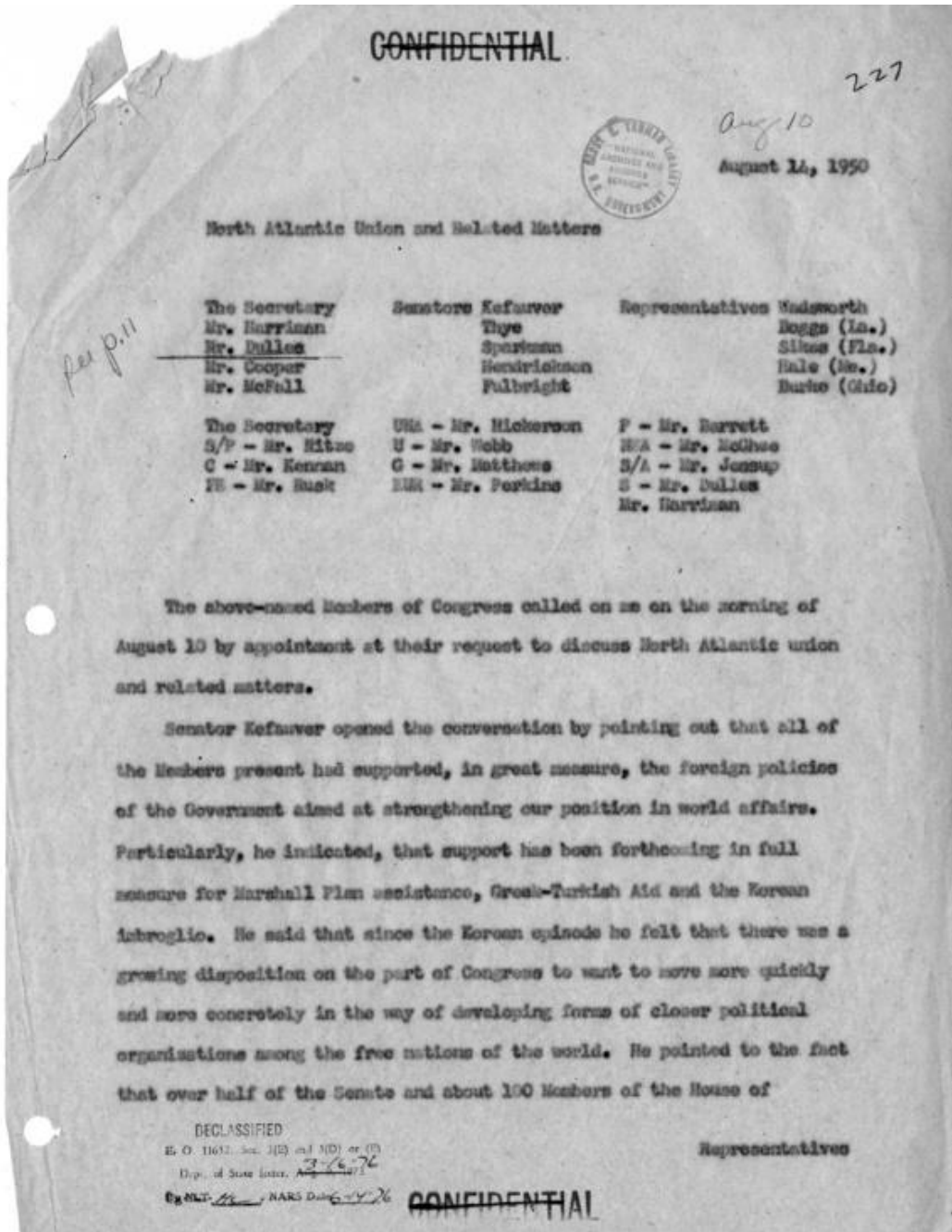
By NLT-~~MC~~ NARS, Date 11-12-82 ~~SECRET~~

³⁴¹ HSTPLMA

³⁴² HSTPLMA

EK-12: W. Averell Harriman, John Foster Dulles, Mr. Cooper ve Jack McFall; Senators Estes Kefauver, Edward Thye, ile görüşme bildirisi.³⁴³

³⁴³HSTPLMA

EK-13:Türkiye Büyükelçisi Feridun Erkin ile William O. Baxter'ın görüşme bildirisi³⁴⁴

5/5
282

DEPARTMENT OF STATE
Memorandum of Conversation

~~CONFIDENTIAL~~ SECURITY INFORMATION DATE: September 22, 1952

SUBJECT: Turkish Request for MSA Aid to Meet EPU Deficits.

PARTICIPANTS: Mr. Feridun C. Erkin, Turkish Ambassador.
The Secretary
Mr. William O. Baxter, Deputy Director, OTI.

COPIES TO: S/S Ankara - BY STAMP
 S/MSA
 NSA

U. S. GOVERNMENT PRINTING OFFICE 16-51120-1

Ambassador Erkin called on me today at his request to present his Government's views on the serious problem facing Turkey as a result of large recent deficits in its EPU balance of payments.

The Ambassador said he wished to refer briefly to the unprecedented improvement in various fields of economic endeavor in Turkey. He mentioned the rapid expansion of Turkish agriculture as evidenced by a large exportable surplus of wheat now being sold at world prices; the stability of price levels; industrial development projects; and a balanced budget. Despite these encouraging aspects, Turkey is faced at the moment with a serious but temporary dollar gap in its EPU balance of payments. As Turkey's exports are preponderantly agricultural, the summer and fall months are always a slack season in the Turkish economic cycle, and the present temporary imbalance is one which may be expected to persist until this year's crops get into export trade.

Ambassador Erkin explained that, though he had tried to handle this matter without troubling me, his Government viewed its position with such concern that it wished to have the matter brought to my personal attention. In summarizing the background, he said that Turkey had requested MSA to authorize the use of Special Resource funds to meet current EPU deficits. In reply MSA suggested that EPU might help, but EPU recommended that Turkey turn to MSA. The Ambassador thought there was some mutual resentment between MSA and EPU which had the net effect of preventing any action to help Turkey.

As remedial

DECLASSIFIED
E.O. 12958, Sec. 1(E) and 1(D) or (F)
Dept. of State letter, Aug 26, 76
By NLS/LLC, NARS Date 11/29/76

~~CONFIDENTIAL~~ SECURITY INFORMATION

³⁴⁴ HSTPLMA

SECRET

DEPARTMENT OF STATE

Memorandum of Conversation

DECLASSIFIED
E.O. 11652, Sec. 3(E) and 3(D) or (E)
7-25-75
Dept. of State letter, August, 1973
By NLS/llm; NARS Date 4-21-76

000875
213

DATE: April 12, 1949

SUBJECT: Turkish-American Relations

PARTICIPANTS: The Secretary - Mr. Acheson
The Turkish Foreign Minister - Necmeddin Sadak
Feridun Erkin, Turkish Ambassador

COPIES TO: Ambassador Edwin C. Wilson, S/P
J. C. Satterthwaite, Director, NEA

EUR, UNA, GTI, Ankara, London, Athens

120
Conf -

1-1463

After an exchange of amenities during the course of which Mr. Sadak said that he had been instructed by President Ismet Inonu to transmit to the President and me the latter's warmest greetings, the Minister said that with my permission he would review the position in which Turkey found itself as a result of the recent signature of the North Atlantic Treaty. In March 1947 the United States Government had announced its program in support of the independence and security of Turkey. Subsequent to that time, this support was confirmed through the very effective military assistance which Turkey has received from the U.S.

Later the formation of the Western Union took place, and then came reports that negotiations would begin looking to a security arrangement with the United States for the North Atlantic area. In the autumn of 1948 conversations took place at Ankara with the U.S. and U.K. Ambassadors in which the Turkish Government raised the question of Turkey's position in the contemplated security arrangement. The Turkish Government was informed in reply by written memoranda received from the U.S. and U.K. Ambassadors, that while details of the proposed arrangement had not yet been formulated, the conception was clearly a geographical one, restricted geographically in scope to

countries

SECRET

ÖZGEÇM

Erzincan'da do du. İlk, orta ve lise e itimini Erzincan'da tamamladı. Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi Türk Memleketleri Tarihi bölümünden 2007 yılında mezun oldu. 2013 yılında Kansas State Üniversitesi İngilizce E itim Programı'na ba ladı ve bu programda bir yıl e itim aldı. 2016 yılında İstanbul Medeniyet Üniversitesi'nde yüksek lisans e itimine ba ladı. 2016-2017 yılları arasında English Time Dil Ö retim Kursu'nda ö retmen ve 2017-2018 yılları arasında da 29 Mayıs Üniversitesi Kız Konukevi'nde koordinatör olarak görev yapmıştır. İlgili alanları siyasi tarih, şiir, resim, fotoğrafçılık ve mutfak sanatlarıdır.

İletişim: semihaakdeniz83@gmail.com